

BESSENYEI

ALMANACH

A BESSENYEI IRODALMI
ÉS MŰVELŐDÉSI
TÁRSASÁG ÉVKÖNYVE

2020-2021

BESSENYEI

ALMANACH

A BESSENYEI IRODALMI ÉS MŰVELŐDÉSI
TÁRSASÁG ÉVKÖNYVE

2020–2021

Kiadja:
A Bessenyei György Irodalmi
és Művelődési Társaság elnöksége

Szerkesztő
és
felelős kiadó
KÜHRNER ÉVA

Műszaki szerkesztő
ERDÉLYI TAMÁS

Korrektor
PÁSZTOR JÓZSEFNÉ

ISSN 1788-7607

Nyomtatták 100 példányban
az IMI-PRINT KFT. NYOMDAÜZEMÉBEN
Felelős vezető NAGY IMRÉNÉ
2022

BESSENYEI GYÖRGY

**EÖLCSÉSZ - KÖLTŐ, FILOZÓFUS - ÍRÓ
A MAGYAR IRODALMI MEGÚJULÁS ELINDÍTÓJA**

A Bessenyei Almanach 2020-21 szerzői

BABICZ GYÖNGYI tanár, az EKLG igazgatója
BELINSZKY ETELKA tanár
BLAZSÁNNÉ RISKÓ IRÉN költő, író
DR. CSERMELY TIBOR tanár, közíró
ERDÉLYI TAMÁS ny. gépészmérnök, szerkesztő
DR. HOLMÁR ZOLTÁN történész
DR. IVANCSÓ ISTVÁN gör. kat. pap, teológiai tanár
KÉRY Péter operatőr-rendező
KOMISZÁR DÉNES történész
KOVÁCS ZSOLT újságíró
DR. KÜHRNER ÉVA a Bessenyei Társaság elnöke
DR. NAGY ÉVA főiskolai docens
NYIKES JUDIT tanár
PAGONYI SZABÓ JÁNOS költő
PINTÉNÉ KOSINA JUDIT tanár, az EKLG múzeum kezelője
Román István kormány megbízott
DR. SIPOS LÁSZLÓ műemlékfotós, az ICOMOS Magyar
Nemzeti Bizottság tagja
SZATHMÁRY ISTVÁN költő
DR. TAKÁCS PÉTER történész
VENGRINYÁK János költő

A Bessenyei Társaság 2020–21. évi programjai

2020.

- január 30. Az Evangélikus Kossuth Lajos Gimnázium múzeumának megtekintése – Közgyűlés
- február 27. A verselő szívsebész, EISERT ÁRPÁD
Beszélgetés EISERT LÁSZLÓVAL
- szeptember 24. Látogatás a Kállay Gyűjteményben HOLMÁR ZOLTÁN tárlatvezetésével
- október 6. Trianoni megemlékezés. Előadó: TAKÁCS PÉTER
- október 29. Bessenyei sírjánál – halottak napján
Emlékezők: KOMISZÁR DÉNES, ROMÁN ISTVÁN
- december 17. A bizánci költészet egyik gyöngyszeméről: a karácsonyi konták. Előadó: IVANCSÓ ISTVÁN

2021.

- június 24. Közgyűlés
- szeptember 29. Emlékezés Bessenyei György halálának 210. évfordulóján.
Látogatás Bakonszuzsuzgre
- október 28. Megyénk filmes krónikása. Beszélgetés KÉRY PÉTER operatőrrel
- november 25. Bessenyei emlékek Szabolcs-Szatmár-Beregben
Előadó: HOLMÁR ZOLTÁN
- december 9. Jézustól Szent Lászlóig – kalandozás megyénk középkori freskói közt. Előadó: SIPOS LÁSZLÓ műemlékfotós,

---

Beköszöntő

Szeretettel ajánlom a Bessenyei Almanach legújabb kötetét az olvasni vágyóknak. Ez a kötetünk rendhagyó, hiszen két év, 2020 és 2021 társasági eseményeiről számol be. Két nagyon szomorú év történéseiről, amikor is alig tudtunk személyesen találkozni a COVID-pandémia miatt. Összejöveteleink és találkozásaink zöme elmaradt, így fájdalmunkra, a szokásos György-napi emlékülésünk és a mindig várva várt év végi társas összejövetelünk is.

Szomorú volt e két év azért is, mert örökre búcsúznunk kellett a Társaságot újraszervező örökös elnökünktől és több alapító tagunktól illetve tagtársunktól.

Amikor a helyzet lehetővé tette, azért mégiscsak összegyűltünk személyesen is, hol szabad ég alatt, hol szokásos helyünkön a megyei könyvtárban, hol a virtuális térben videóüzenet formájában. Volt olyan betervezett programunk, amit többször el kellett halasztanunk a járványhelyzet rosszabbra fordulása és a korlátozások bevezetése miatt, végül mégiscsak sikerült megtartani. Legfontosabbnak tagjaink egészsége megővését tartottuk!

A háttérben viszont komoly munka folyt. Elkészült régebbi kiadványaink digitalizált változata, mely a Móricz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtár honlapján ország-világ számára elérhetővé vált. Kiadtuk a Nemesi és Polgári Füzetek 3. kötetét, de részt vettünk versenyek zsűrijében és emléküléseken egyaránt.

A két év alatt összesen hét alkalommal üdvözölhettük egymást személyesen, megszokott helyünkön, az MZSK-ban. 2020 karácsonyán videó-előadással és serleges köszöntővel vehettünk csak búcsút az évtől.

Névadónkra is rendhagyó helyszínen emlékeztünk: 2020-ban a nyíregyházi Északi temetőben, abból az alkalomból, hogy 80 éve hozták hamvait városunkba. 2021 őszén, Bakonszegen tet-

tünk látogatást és emlékeztünk meg halálának 210. évfordulójáról. Ezek az események mind-mind értékes gondolatokat közvetítettek, melyeket szokásunk szerint az Almanach hasábjain írott formában is közzéteszünk.

Így olvasható az Eisert Lászlóval folytatott beszélgetés szövege, melyben édesapjára, Eisert Árpádra, a verselő szívsebészre emlékezett.

Dr. Takács Péter tanár úr emlékezett a trianoni diktátum cenenáriumán, bemutatva azt a kötetet, mely számos diáknak egy ez alkalomból kiírt pályázatra készült dolgozatát is tartalmazza. Az előadás előtt Pagonyi Szabó János tagtársunk mondta el Békés diktátum című versét.

A járvány harmadik hullámának előestéjén még éppen sikerült megtartanunk a temetőben a Bessenyei-emlékezést.

A 2020-as karácsonyi előadást dr. Ivancsó István tartotta a bizánci költészet egyik gyöngyszeméről, a karácsonyi kontákról.

Vendégünk volt Kéry Péter operatőr-rendező, aki a nyíregyházi városi televíziózás történetéről beszélt a szemtanú hitelességével.

Dr. Holmár Zoltán Bessenyei György helyi emlékeit mutatta be az érdeklődőknek, dr. Sipos László pedig megyénk középkori freskói között kalauzolta a programon résztvevőket.

Az év folyamán elhangzott előadások szerkesztett szövege mellett körbe vezetjük az olvasókat két múzeumban, az Evangélikus Kossuth Lajos Gimnázium iskolatörténeti kiállításán és a megújult Kállay Gyűjteményben.

Ez alkalommal is lehetőséget adunk tagjainknak irodalmi munkásságuk bemutatására. A Hírek rovatunkban pedig tudósítunk azokról az eseményekről, melyek e két nem szokványos év során Társaságunk életében és tagjaival történt.

Ajánljuk kötetünket jó szívvel mindenkinek, aki követni szeretné a nagy múltú Bessenyei Társaság életének eseményeit, érdeklődik Nyíregyháza, valamint a megye irodalma, helytörténete iránt és szívesen ápolja névadónk, Bessenyei György kultuszát.

DR. KÜHRNER ÉVA
elnök

NEKROLÓGOK

Emlékezés Bánszki István Igazgató Úrra

„... mert a szép, igaz s jó mindig megmarad.”

(Vietórisz József: Tanítás előtti ima)

Dr. Bánszki István a Bessenyei Társaság „újkori” alapítója és örökös elnöke 2021. április 13-án, életének 92. esztendejében fejezte be tanári, irodalmári pályafutását.

Életútját, szakmai munkásságát számos kiadványában olvashatjuk. Legkedvesebb barátja, Kováts Dániel, „A jóra való igyekezetben megszűnni alacsonyosság volna” címmel írt róla megemlékezést a Szabolcszatmár-beregi Szemle 2021. évi II. számában. Írásában részletesen összefoglalja Bánszki Igazgató Úr jóra való igyekezeteit a szakmai, pedagógiai munkájában, a publikációs tevékenységeiben, nehéz élethelyzetekben megmutató emberi magatartásaiban és közéleti szerepvállalásaiban.

E sorok írójaként, szeretném bemutatni, milyen pedagógusnak, igazgatónak, embernek ismertem meg, amikor 1992-től 1999-ig ő volt az igazgatója az újraindított Evangélikus Kossuth Lajos Gimnáziumnak, ahol én 1984-től tanítottam.

Bánszki István az államosítás évében, 1948-ban érettségizett a Nyíregyházi ágostai hitvallású Evangélikus Kossuth Lajos Főgimnáziumban. Nagy kihívásként, egyben megtisztelő feladatként élte meg, hogy igazgatóként visszatérhetett szeretett iskolájába. Természetesen ez jelentősen meghatározta pedagógiai, vezetői elképzeléseit. Tanári és igazgatói munkájából az egykori tanáraitól, igazgatóitól tanult elhivatottság, igényesség, emberi tartás sugárzott. Értekezleteken gyakran idézett tőlük bölcsességeket. A „tanár-költőnek” nevezett Vietórisz Józseftől többek között ezt az élet-tanulást:

*„S ha azt mondják, mikor megholtam,
Hogy emberséges ember voltam
S megtettem, amit lehetett:
Elég lesz! Isten veletek!”*

(Vietórisz József: Az én világom)¹

Sokszor idézte Bessenyei György gondolatait. Legtöbbször azt, amelyet barátja mottóul választott a nekrológ megírásához.

Vietórisz Józsefről, a legendás igazgatóról, a Krúdy Gyulát felfedező Porubszky Pálról és Belohorszky Ferencről, a Szabolcsi Szemle alapító szerkesztőjéről, a Bessenyei Kör megalapítójáról mindig nagy tisztelettel és elismeréssel beszélt. Őket emlegette „szellemi mérceként”. *„Hogy igazságos légy – emberségesnek kell lenned”*² – így fogalmazta meg röviden az alma matertől kapott szellemi, emberi örökségét.

Az újraindított gimnázium szellemi arculatát a *„keresztény életszemlélet, korszerű tudományok és erkölcsi tartás”*³ hármasságában határozta meg. Ebből következett, hogy az 1992/93-as tanévben új elvárások, feladatok szerint végeztük a tanári munkánkat. Pl. mindennap, az első tanórát, a fenti idézetet tartalmazó Vietórisz imával kezdtük: *Szép, Igaz, Jó!* E három szó, remélhetőleg, bevésődött a kossuthos diákok lelkébe, tudatába, az ott töltött négy vagy nyolc év alatt. Emberformálóbbról útravalót aligha kaphattak a tanulók a szaktárgyi ismeretek mellett.

Mind pedagógusi, mind igazgatói munkájában nagy hangsúlyt helyezett a nevelésre. A nevelés alapja a példamutatás – vallotta. A legfontosabbnak a tanár személyiségét tartotta. Mindig abban a hitben erősítette meg a tantestület tagjait, hogy a pedagógus munkája a legcsodálatosabb dolog. *„Ha a tanár bemegy az osz-*

tályterembe és bezárja maga mögött az ajtót, kezdődhet a „varázslat”, ha képes rá! S ehhez elég egy kréta.” – mondta értekezleteken.

Bánszki Igazgató Úr elvárta, hogy egy tanár a megjelenésével, a viselkedésével és a beszédével is neveljen. Ezekben példát mutatott. Sosem lehetett rajta látni, ha problémái voltak. Sosem emelte fel a hangját, ha valami nem úgy alakult, ahogyan elképzelte. Mindig, mindent tisztelettel kért, nem utasított. A tiszteletet mindenkitől elvárta mások felé. Nemcsak a tanárok és diákok felé volt figyelmes. Erzsike néni – az iskola pedellusa – 1943-tól viselte szívéen az iskola sorsát, minden gyereket sajátjaként szeretett. Igazgató úrtól minden hétfőn reggel kapott néhány szelet házi süteményt.

A legkövetendőbb mintát a beszédeivel adta. Ő mindig felkészülten szólalt meg, lehetett az évnyitó, ballagási ünnepség, értekezlet... Szónoki képességekkel rendelkezett. Általában papír és mikrofon nélkül, tökéletes retorikával, tömören, lényegre törően, meggyőződéssből mondta el gondolatait. Egy-egy fontosabb idézetet néha franciául is, mivel a magyar nyelv és irodalom mellett a másik szakja a francia nyelv volt. *„Világosan és a lényegre törve.”* Ezzel a címmel írta már 30 éves korában az egyik pedagógiai témájú cikkét.

Fontosnak tartotta, hogy egy középiskolai tanár ne csak a tanórák megtartását tekintse feladatának, hanem olyan tanár legyen – Kodály szavaival – *„Akinak lelki szükséglete az a kis többletmunka, amire hivatala nem kötelezi, de ami éppen a hivatalos munka ízét, lelkét, értelmét adja meg.”*⁴ Az Ő pedagógusi munkássága erre is tökéletes példa volt. A „szellemi mérceként” emlegetett példaképei a város közéletének is meghatározó szereplői voltak, így tőlük megtanulhatta, hogy a tanár szakmai munkássága túl kell érjen az iskola falain. Ha érzékelte egy kollégában erre az adottságot és a hajlandóságot, az elismerését, bizalmát azzal fejezte ki, hogy újabb és újabb feladatokkal bizta meg.

Bánszki Tanár Úr életében az írás, már fiatalkorától kezdődően, szinte mindennapi belső készítés volt. Igyekezett az önkifejezés eme formájára, az önálló alkotómunkára, a vélemények szabad megfogalmazására bátorítani a tanárokat és a tanulókat is. Ezért indította újra az egykori *„Nyíregyházi Kossuth-diák”* újkori változatát a Kossuth – diák újságot, mely havonta jelent meg. *„Nem baj, ha egyelőre nincsenek diákjaink között felderített költő-óriá-*

4 Kodály Zoltán: Visszatekintés I. Gyermekkarok. Bp. 1964. Zeneműkiadó. 45. o.

sok, vagy Krúdy-utódok, a lényeg az, hogy a kis- és nagy-diák egyaránt lehetőséget kapjon képessége kipróbálására, véleménye, élménye megfogalmazására, társaihoz való szólásra.⁵⁵

Nem véletlenül adta az *Erkölc és tudomány* címet az iskola újkori történetéről írt könyvének. A tanulókhöz

intézett beszédeiben – különösen a ballagó diákokhoz szólva – mindig azt „helyezte a szívükre”, hogy az okosság és az erkölcs kérdésében, az emberi tetteket befolyásoló döntéseikben mindig az erkölcs legyen az elsődleges! A kapott talentumokért adjanak hálát a Teremtőnek és igyekezzenek azt megsokszorozni!

Osztálytalálkozókon az „öreg diákok” emlegetni szokták a sokszor elmondott intelmeit: „*Nem az iskolának, az életnek tanultok.*” „*Meg kell tanulni disztinguálni, vagyis különbséget tenni a múlandó és az örök értékek között.*” és „*Legyetek békében társaitokkal és önmagatokkal!*”

Saját bevallása szerint, sosem szerette a képleteket. A tanári munka esszenciáját mégis egy „egyenletben” fogalmazta meg. „Tanítani + nevelni = növelni.” Mit kell növelni a diákokban? „... (az) igényességet. Igényességet az erkölcs, a tudomány, a művészet kérdéseinek megítélésében. Igényességet a szépség, a jóság, az igazság értékeinek kiválasztásában és elfogadásában. Vagyis – sapienti sat! – igényességet az élet iránt! Megvalósításához nem kell más, mint egy növekedést pályára állító derűs tanári lélek.”⁵⁶

5 Bánszki István: *Erkölc és tudomány*. Nyíregyháza, 1996. Nyíregyházi Evangélikus Kossuth Lajos Gimnázium. 31. o.

6 Nyíregyházi Evangélikus Kossuth Lajos Gimnázium, Jubileumi Emlékkönyv 1992–2012. 14. o.

Vagyis hivatástudattal, hivatásszeretettel végezni a ránk bízott tanulók oktatását, nevelését. Inspiráló mottóként a következő Pál apostoli intellem került a tanári szoba falára: „*Minden dolgotok szeretetben menjen végbe!*”¹ 1 Kor (14,16)

Az igazgatói teendők miatt sosem szorult háttérbe a gyerekekre való odafigyelése. Fontosnak tartotta, hogy a tanulók menél több kulturális rendezvényen vegyenek részt. Maximálisan támogatta a kulturális szakkörök munkáját, melyeknek köszönhetően diákjaink szép eredményeket értek el a különböző megyei és országos megmérettetéseken. A versenyről hazatérő gyerekeket mindig behívta az igazgatói irodába, elbeszélgetett velük és egy-egy könyvvel köszönte meg, hogy öregbítették az iskola hírnevét. Örömmel vette, ha az iskola tanulói a patinás díszteremben ünnepeken, különböző rendezvényeken megmutatták tehetségüket. Ezek mindegyikén ott volt, érdekelte, hogy egy-egy tanulót milyen új oldaláról ismerhet meg. A műsor végeztekor hálás szívvel megköszönte minden szereplőnek a felkészülést, közreműködést.

Életszemléletére mindig a bizalom és remény volt jellemző. „*Az élet – amíg tart – csupa kezdet.*”⁷ Ez a hitvallása mindannyiunk életének mozgatórugója lehetne. 2020-ban – halála előtt egy évvel – ezzel a címmel írt könyvet, amelyben a 90. év utáni éveket „ajándék kezdetnek” nevezte. Az *Elmerengések – Egy 9 évtizedes életút igaz meséi* című műve ekkor készült el – utolsó ajándékként – a család tagjainak.

Dr. Bánszki István hét éven át vezette hittel, hivatástudattal, reménységgel az Evangélikus Kossuth Lajos Gimnáziumot. „*S megtettem, amit lehetett*”, talán „*Megnőtt egy porszemmel a Himalája.*”⁸ – mondta, amikor nyugdíjba vonulásakor elköszönt az iskolától. Hiteles pedagógusegyéniségének köszönhetően, kollégaként megtanultuk, hogy a legfontosabb a példamutatás. Volt diákjainkon pedig jóleső érzéssel tapasztaljuk, hogy egy életre szóló lelki többlettel hagyták el az alma matert. Köszönet érte!

Belinszky Etelka

7 Bánszki István: Iskolám, bölcs inspirátorom! 5. o.

8 Bánszki István: Friss porszemek a Himaláján. Nyíregyháza, 2015. magánkiadás. 5.o.

„Emeld nemzetedet!”

Emlékezés dr. Bánszki Istvánra

„A jóra való igyekezetben megszűnni alacsonyság volna.”

(Bessenyei György)

Dr. Bánszki István gazdag életműve, több mint félszázados aktív tanári, kutatói, igazgatói, tudományokat és művészeteket népszerűsítő, közönséget szervező tevékenysége tekintélyes anyagot szolgáltat a jövő fiatal kutatóinak számára, akik szellemi elődeik nyomába szegődve megismerni és továbbörökíteni kívánják múltunk értékeit. Dr. Bánszki István erre a szolgálatra kapta az ösztönzést, az inspirációt. A nagy szellemi előd Bessenyei György volt a maga európai műveltségével, felvilágosult szellemével, aki hazája, nemzete anyanyelvi kultúrájának megteremtésében és minél szélesebb körben való elterjesztésében látta a nemzet felemelésének lehetőségét.

Bessenyei Bécsben teremtette meg a maga társaságát, hogy később ő legyen a névadója a magyar nyelvű tudomány, művészet népszerűsítésére szövetkező közösségeknek. Tiszabercel szülőtte lett az 1889-ben szerveződött Bessenyei Körnek a szellemi elődje, amely közel négy évtizedes tevékenységével megalapozta Nyíregyháza kulturális életét. A társaságot 1987-ben dr. Bánszki István indította újra - az elődök példáját követve, annak hagyó-

mányait, értékeit tiszteletben tartva – Bessenyei György Irodalmi és Művelődési Társaság néven, melynek 25 éven át volt a vezetője, majd tiszteletbeli örökös elnöke. A nyolcvanas évek végén az első jelentős civilszervezet volt a városban, mely sokszínű tevékenységével, kutatásaival, tanulmányaival, kiadványaival, gazdag programjaival a megye kulturális értékeinek összegyűjtését és a szélesebb közönséggel való megismertetését vállalta magára. Elnök úr gyakran idézte a társasági alkalmakkor Bessenyei egyik szép gondolatát, mely a maga emberi - erkölcsi állásfoglalását is híven tükrözte.

„A világnak Atyja minden embert békességre, szeretetre, egymás terhének hordozására teremtett, szabad étellel áldván mindeneket.”

Dr. Bánszki István erős hittel, küldetéstudattal fáradhatatlanul munkálkodott a *„Műveltségért, magyarságért”* Bessenyei szellemében. Néhány hete még „Köszönettel” feliratú borítékban kaptam meg a Megyénk literátorainak „tárlata” című utolsó kis könyvecskéjét, melynek anyaga a Bessenyei Társaság tagjainak és a megye könyvtárosainak, tanárainak segítségével készült. Ebben a kötetben a 2015-ben bemutatott kiállítás dokumentumait gyűjtötte egybe az irodalmi tablók fotóival, hogy az utolsó álma, az Irodalmi Múzeum is – bízva a jóakarató segítőkben – megvalósulhasson majd egyszer, a közeljövőben.

Kedves Tanár úr, Elnök úr!

Hiányozni fognak az üdvözlő kézfogások, a szeretetteljes kérdések, a megértő, együtt érző, biztató szavak, gesztusok, az együttműködésre inspiráló álmok. Az utolsó évek telefonbeszélgetéseinek zárómondatával búcsúzom a Bessenyei Társaság nevében:

Isten áldja Elnök úr! Köszönettel mindenért!

Nagy Éva

Fény felé ...*

Tisztelettel és kegyelettel búcsúzom Horváth Józseftől a Bessenyei György Irodalmi és Művelődési Társaság nevében.

Horváth József Társaságunk alapító tagja volt feleségével, Gizikével együtt. Ismeretségünk több mint három évtizedre nyúlik vissza, mely az évek során kölcsönös tisztelettel alapuló barátsággá alakult. A Horváth házaspár egyike volt azoknak a pároknak, akikre a fiatalabbak példaként tekintettek. Emberséget, hűséget, őszinte érdeklődést, megértést, jóindulatú biztatást kaptunk tőlük. Mi pedig csodáltuk mérhetetlen energiájukat, tenni akarásvukat, tapasztalataikkal gazdagodó ismereteiket, tudásukat. A Bessenyei Társaság tagjaiként nemcsak szellemi muníciót kaptunk a több száz előadó sokszínű ismeretei, kutatásai révén, hanem a kulturált viselkedés természetes szabályait is magunkba szívtuk. Bessenyei megörökölt szellemisége ebben erősített minket. „Műveltségért, magyarságért” küzdve szövetkeztünk.

Horváth József, Jóska, ahogyan barátian szólítottuk, ennek a közösségnek volt (és még másoknak is) aktív tagja. „A Bessenyei Társaság költője” emléklapot boldogan vette át néhány évvel ezelőtt. Verseivel, köteteivel sokszor szerepelt nemcsak a mi köreinkben, hanem városunk más kulturális intézményeiben is Gizikével, aki szép népdalokkal tette emlékezetessé fellépéseiket. Kifogástalan megjelenés, fehér ing, emlékezetes nyakkendők, tartózkodó, visszafogott jelenlét. A versek beszéltek. Az utolsó néhány év kivételével minden programra a Horváth házaspár érkezett legelőször, hogy üdvözölhessék a többieket, és legyen még egy kis idő a beszélgetésre is. A Bessenyei téren a szobor melletti padon vártak már minket a koszorúzási ünnep-

* Elhangzott 2020. október 10-én Kótajban, Horváth József búcsúztatásán.

ségeinken. A régi kirándulások, az évbúcsúztatók vagy a közös főzések kellemes, családias hangulatát mindig boldogan éltük és idéztük.

Kedves Jóska! Néhány évvel ezelőtt még fájós lábbal, nehezen járva is eljöttetek a karácsonyi ünnepeinkre, később már csak Gizikével beszélünk időnként telefonon. A névnapod táján még felszaladtunk hozzátok a jókívánságainkkal. Az idén is mentem, egy kicsit aggódva is a pandémia kezdeti időszakában. A szobában aludtál, nem volt szívem felébreszteni.

A *Földből vétettünk* című versed utolsó versszakát idézem:

„Békét akarsz, légy békességes,
állj kösziklaként órhelyeden.
tetted másokért mindig fényes,
harmóniát, nyugalmat terem,
a szenvedő ember mit tehet,
ölelő karját égre tárja,
aki örködik fejünk felett,
látja, kinek hű a fohásza.”

Kedves Jóska! A társasági összejöveteleken már nem láthatunk az első sorban, de a Bessenyei Almanach köteteit lapozgatva képekben is megidézhethetjük az együtt töltött éveket, verseidet olvasva pedig segíthetsz nekünk a mindennapokban, hogy *ember és táj, szülőföld és haza, emberség, tisztesség, kultúra és műveltség* legyenek és maradjanak a hívó szavaink akkor is, ha olykor másfelé sodorna az ár.

A mi emlékeink fénye lesz ezentúl az ének, válogatott verseid kötetecímét kölcsönözve tőled. Te pedig bizonyára a következő soraiddal vigasztalnál minket a *Fény felé* haladva:

„ Ne búsulj drága cimborám,
ne emeld hegyé bánatod,
ne nézz másokra mogorván,
a Nap mindenkire ragyog.

Emeld fény felé arcodat,
hallgasd a madár énekét,
ne gyűjts fűzérre gondokat,
fogd a hű barátok kezét.”

(*Fény felé*)

A fény felé indultál te is szeptember 26-án. Az égi Bessenyei Társaság egyre növekedik, sokasodik már.

A fájdalom a miénk, mert mértéket és értéket adó, teremtő társainktól kellett, kell búcsút vennünk.

És miénk az emlékezés is. A decemberi gyertyagyújtásnál gondolatban és lélekben együtt leszünk valamennyien.

Az *Ars poetica* című verseddal búcsúzó a család kérésére és a Társaság nevében.

„Ne görgess hegynek gondokat,
gyűjts szemedbe fényeket,
fűszálként figyelj az ég alatt,
világra tárd az életed.

Magányból táplálkozó dal
nem talál utat a Nap felé,
békülj meg a messzeséggel,
mindenkié légy, vagy senkié.”

Kedves Jóska! Isten veled! Nyugodj békében!

Emlékeink Palotai Erzsikéről

Ebben az embert próbáló időben egyre több szomorú hírt hallhatunk. Az egyik ilyen hír közvetlenül érinti iskolánkat: 2020 novemberében elvezítettük Palotai Erzsébet tanárnőt, a Nyíregyházi Evangélikus Kossuth Lajos Gimnázium kiváló (nyugalmazott) magyar–német szakos tanárát, igazgató-helyettesét, az anyanyelvi szakkör vezetőjét, akivel gimnáziumunkban két évig együtt tanítottam. 83 éves volt.

Erzsikére mentoromként is tekinthettem. Ő ismertette meg velem az anyanyelvi mozgalom tagjainak szép, de nem könnyű feladatkörét, a

szakkör működését, és segített kapcsolatot teremteni a nyíregyházi körvezetőkkel is. Tőle kaptam útmutatást a versenyekre való felkészítéshez, és minden feladatköröm ellátásához. Utolsó aktív tanéve végén nekem adta át a Péchy Blanka-kör vezetését.

Nyugdíjba vonulása után is tartotta velünk a kapcsolatot. Figyelemmel kísérte a munkánkat, velünk örült a sikereknek. Bármikor találkoztunk, őszinte érdeklődést mutatott a szakkör tevékenysége iránt, javaslataival, tanácsaival segített minket.

Az Anyanyelvápolók Szövetségével is szoros maradt a kapcsolata, egyéni levelezőként küldte be a megoldásokat a „Beszélni nehéz!” című műsor szerkesztőségének egészen 2014-ig, részt vett a körvezetőknek rendezett táborokon, eseményeken. Munkáját Bárczi Géza-emlékéremmel ismerték el.

A Bessenyei Társaságnak is aktív tagja maradt, tevékenyen vett részt a szervezési feladatokban, a programok összeállításában. Az egyik ülésen tartott előadását hallgatva megbizonyosodhattunk arról is, hogy szellemi frissessége, igényessége, tájékozottsága semmit sem veszített az évek múlásával.

Súlyos balesete után kórházba került, majd megromlott az egészségi állapota miatt 2015 áprilisától az Emmaus Evangélikus Szeretetotthonban részesítették gondos ápolásban.

Többször meglátogattam. 2016-ban, mikor Nyíregyházán rendeztük meg az Anyanyelvi tábort, elvittem hozzá a teveinket, hogy érezze, nem feledkeztünk meg róla, kíváncsiak vagyunk a véleményére, hiszen 1995-ben Erzsike volt az egyik szervezője a nyíregyházi tábornak. Ezért is mentünk betegágyához Kovács Zsuzsával az „Szóról—Szóval” anyanyelvi műsor egyik szerkesztőjével. A tábor zárása után beszámoltam az eseményekről, amit nagyon szívesen fogadott. A felvételeken szereplő, ismerős arcokat látva, felidézte a körvezetők közösségével eltöltött szép emlékeket.

Elkötelezettsége a magyar nyelv ápolása, szeretete, a magyar kultúra értékeinek megismertetése iránt példa volt és lesz számomra, amit igyekszem követni pályafutásom során. Szervezete azonban feladta a harcot.

Emlékét megőrizzük.

Nyikes Judit

* * *

Diákkorunk óta tréfálkoztunk együtt azon, hogy talán nem véletlenül születünk egy azonos napon, 1937. április 11-én, amely

később a költészet napja lett. Irodalmi vonzódásunkat mind a Zrínyi Gimnáziumban, ahová ő járt, mind a Kossuthban, az én alma materemben (*Margócsiné Gyöngyi* néni), kiváló tanáraink erősítették. Kapcsolatunkat pedig az, hogy öccse – a tavaly ugyancsak elhunyt Kálmán – osztálytársam volt, és Erzsike ballagásakor egy harmadik társunkkal együtt zenés kíséretet nyújtottunk a ballagó, tanáraikat köszöntő osztályuknak.

Aztán múltak az évek. Kapcsolataink akkor erősödtek meg ismét, amikor egy ideig öregdiákként a Kossuth Diák lap műszaki szerkesztésével foglalkoztam, s Ő, mint igazgatóhelyettes sokat segített abban. Aztán amikor a Siketek és Nagyothallók Országos Szövetsége aktivistájaként tevékenykedtem a magyar nagyothallók rehabilitációs kultúrája erősítésén, őt kértem meg, hogy már nyugdíjasként a Német Nagyothalló Szövetség folyóiratának szakmai-mozgalmi írásait fordítsa le számunkra. A magyar szövetség folyóiratában a 90-es években mintegy tucatnyi érdekes, értékes, tanulságos cikket sikerült – kiváló fordításaival, jól érthető stílusban – közreadni. Nagy kár, hogy a szövetség vezetőinek siketorientált szemléletmódja, valamint a hallókészülék-kereskedők elszaporodása és ráhatása következtében szövetségi tevékenységem és ez a publikációs munkánk abbamaradt. Találkozásaink megritkultak, de önzetlen munkájáért máig hálás vagyok Neki, elvesztése személyes, mély fájdalmat okozott.

Erdélyi Tamás

HALOTTAINK 2020–2021

- Kóder Ferencné Mária 1948. – 2020. szeptember 2.
 Horváth József 1935. márc. 31. – 2020. szeptember 26.
 Palotay Erzsébet 1937. április 11. – 2020. november 3.
 Mádi Gyula 1931. június 27. – 2020. november 27.
 Sárosy Zoltán 1933. január 24. – 2020. december 13.
 Dr. Bánszki István 1929. december 3. – 2021. április 13.
 Dr. Gubicz Pálné 1934. – 2021. szeptember 30.
 Dohanicz Sándorné 1932. – 2021. október 19.
 Czomba Zoltán 1952. – 2021. december

ELŐADÁSOK RENDEZVÉNYEK

PINTÉNÉ KOSINA JUDIT:

A Kossuth Gimnázium múzeuma

A Bessenyei Társaságot, a Társaság tagjait ma vendégként üdvözljük a Nyíregyházi Evangélikus Kossuth Lajos Gimnáziumban, de valójában hazaérkeztek abban az értelemben, hogy gimnáziumunk jogelőd intézménye a hajdani „Nyíregyházi Ág. Evang. Hatosztályu Gymnasium” falai között született meg a Bessenyei György Önképzőkör, a későbbi Bessenyei Kör, a mai Bessenyei György Irodalmi és Művelődési Társaság jogelődje.

A Nyíregyházi Evangélikus Kossuth Lajos Gimnázium iskolamúzeuma így tehát joggal őrzi a gimnázium emlékei mellett a Bessenyei Társaság hajdani szellemi és tárgyi hagyatékát és újabb keletkezésű kincseit is.

**A múzeumavatás résztvevői,
középen dr. Bánszki István**

Előjáróban a gimnáziumról:

Ahogy ősi gyülekezetünk „hitből és homokból” építette templomát, úgy iskoláját is, mely Szabolcs-Szatmár-Bereg megye első – máig élő -, legrégebbi gimnáziuma, 1806-ban alapították professzori iskola néven. A keresztyén erkölcs – a honi nyelv - és a tudományok művelése az idő szelleme szerint – hármas alappilléren nyugodott és nyugszik napjainkban is a nevelés-oktatás egysége. Az iskola mai jelmondata ehhez a hármas egységhez mutat vissza és mutat a jelenre: „Hagyományos értékek - modern oktatás”. Hitvallása, törekvése Pál apostol szavaival megfogalmazva: „Minden dolgotok szeretetben menjen végbe! (1Kor 16, 14)

Milyen emlékek lehetnek egy egyházi gimnáziumban?

Talán beszélnek a nevek, akik itt tanultak, neveltek, tanítottak, esetleg mindkét szerepben alkottak: Krúdy Gyula író, dr. Vietórisz József költő, műfordító, Geduly Henrik hitoktató, a későbbi evangélikus püspök, a templomépítő Józsa Márton, Szalay Sándor fizikus, fia, ifj. Szalay Sándor atomfizikus, az MTA debreceni Atommagkutató Intézetének alapítója, Sziklay László irodalomtörténész, Kabay János gyógyszerész, vegyész, a magyarországi morfingyártás atyja, az Alkaloida Vegyészeti Gyár alapítója, dr. Bodrog Miklós lelkész, pszichoterapeuta, szaktudományi munkák fordítója, dr. Margócsy József tanszék alapító, főiskolai főigazgató, Balczó András, a Nemzet Sportolója címmel kitüntetett háromszoros olimpiai bajnok öttusázó és még nagyon sokan mások egészen napjainkig.

Vannak, akikkel már csak az iskolatörténet, az iskolamúzeum kapcsán „találkozhatunk” és a „fiatalabbak”, kik vissza-visszatérnek az alma materbe. Látogatóba, emléktáblát, életfát avatni, tudományos vagy ismeretterjesztő előadást tartani, hitük mellett bizonyosságot tenni, múzeumunkat gyarapítani vagy csupán emlékezni a szép diákévekre és mesélni, mit adtak életükhöz a kosuthos gimnáziumi évek. Ezeket a személyiségeket, emlékeiket őrzi ma is a gimnázium iskolamúzeuma.

Elég kalandos, nehéz út vezetett a létrejöttéhez, ennek rövid történetét és vele az iskolatörténeti utalásokat érdemes talán megismerni, hogy jobban érthessük a Bessenyei Társaság és a gimnázium szoros kapcsolatát. Hogy miért születhetett meg éppen ebben az oktatási intézményben a hajdani Bessenyei Kör?

Az iskolamúzeum megálmodója dr. Bánszki István főiskolai tanár, a gimnázium újkori történetének első igazgatója volt. Anyagi támogatása, szellemi adománya és lelki iránymutatása megteremtette a múzeum létrehozásának első lépését.

Babicz Gyöngyi igazgatónő gondos anyagi tervezésével, szakmai tájékozódásával továbblépett, a gimnázium iskolavezetésének tagjaival kitűzték a célt. Velük együttműködve az intézmény könyvtárostanárai létrehozták az iskolamúzeum kialakításának koncepcióját, összegyűjtötték a rendelkezésre álló információkat, dokumentumokat. Az irodalmár és történész kollégák a felvázolt tervek támogatói és tanácsadói voltak, de észrevételekkel, ötletekkel a teljes pedagóguskar támogatta a múzeum létrehozását.

A felkért muzeológusok, a Jósa András Múzeum munkatársai a rendelkezésre bocsátott anyag alapján létrehozták az iskolamúzeum mai képét. A kiállítást tervezték és kiviteleztek: Mohácsi Endre, Gerhard István, Tóbiás Tamás.

Mit tartalmaz ez a klasszikus kiállítói tér?

Iskolatörténeti kincseinknek több kisebb szeletét, hogy el tudjuk képzelni az időben és térben is hatalmas kiterjedésű gimnázium életét, a régmúlt időktől kezdve akár napjainkig.

Az iskolatörténet hat fő korszakát külön vitrinek és tablók mutatják be. Ezekhez csatlakoznak a védett Műemlékkönyvtár, a Bessenyei Társaság és a közelmúlt emlékeit bemutató tárlók.

Saját, gondosan megőrzött dokumentumainkon túl a kiállítás igazán különleges darabjait Margócsy József hagyatékának és a hagyatékot rendelkezésünkre bocsátó családjának, gyermekeinek, Margócsy Klára és Margócsy István irodalomtörténészeknek köszönhetjük.

Margócsy József öregdiák, majd gimnáziumi, később főiskolai tanár, tanszékvezető és főigazgató, és mindezek mellett helytörténész, városunk és iskolánk történetének szenvedélyes kutatója, kitűnő ismerője volt. Milyen kincseket kaptunk tőle?

Általa őrizzük a gimnázium és a fenntartó evangélikus gyülekezet iskolai ügyekkel kapcsolatos jó néhány feljegyzését, dokumentumát, régi, az iskola életével, cserkészettel, könyvtárral kapcsolatos iratokat, tankönyveket, tanári kézikönyveket, korabeli tanítási szabályzatokat, iskolai évkönyveket, a „Nyíregyházi Kossuth-diák”, az iskolaújság első lapszámain, fotókat. Különleges

része az adománynak az, amely a gimnázium fennállásának 150 éves évfordulójára rendezett ünnepségsorozat teljes dokumentációját tartalmazza a tervektől kezdve, a levelezésen, plakátokon keresztül a forgatókönyvig, az ünnepi beszédekig.

A gimnázium által megőrzött, továbbhagyományozott kincsek is felbecsülhetetlenek: jubiláló tanárt köszöntő tanári fényképalbumok, az 1900-as évek elején rendezett egyik londoni magyar kiállításra készített, az iskola életét bemutató fényképalbum, a Geduly püspök által adományozott iskolazászló felbecsülhetetlen eszmei értékkel rendelkeznek.

Emlékeink, amelyek nem férnek el a múzeumban vagy melyeket ma is használunk, benne élünk: a műemlékkönyvtár megőrzött kincsei, Kossuth levele a későbbi „Kossuth Lajos Emlékalapítvány” kapcsán, Kossuth egész alakos festménye, mellszobra, a díszterem és a folyosók rekonstruált, az Építésügyi és Örökségvédelmi Hivatal által jóváhagyott falfestései, az udvar és a bejárati lépcsőház padlómozaikja az EKLK felirattal, az épület külső homlokzata, a neves tanárok és diákok emléktáblái kőbe, falba, szívünkbe vésve őrzik a hagyományokat.

Csak utalni tudunk arra a hatalmas szellemi, lelki és tárgyi kultúrára, hagyományra, amit ma is őrzünk és továbbviszünk és új hagyományokat is teremtünk, hogy az iskola keresttyén szellemissége fennmaradjon, erősödjön.

Az utolsó tárlókban újabb keletkezésű hagyományainkat mutatjuk meg tárgy vagy fotó formájában: Lutherórszás kitűző az újonnan felavatott diákoknak, szalagtűzés az iskolazászlóra ballagáskor, Kossuth emléklakett, majd emlékérem, egyenruhánk, temp-

lomi ünnepségeink hagyományai, a gimnázium hajdani és mai alapítványai és ösztöndíjai. És ide tartozik még a város életében való részvételünk: ünnepségek, megemlékezések fáradhatatlan és felkészült szereplői a kossuthosok, tudományos, kulturális

rendezvények szervezői, vendéglátói, befogadói a mai kossuthos pedagógusok és diákok.

A Bessenyei Társaság kiadványait és rendezvényeit kitüntetett figyelemmel követjük. Pedagógusaink közül jó néhányan napjainkban is társasági tagok, olykor tudományos vagy ismeretterjesztő rendezvények előadói.

A társaság régi és kurrens kiadványait az iskolamúzeumban őrizzük, és helyben olvasásra bocsátjuk, mint ahogyan az iskola minden gyűjteménye, úgy ez is - igazgatói engedéllyel – kutatható.

Legújabb kiállítási tárgyaink, dokumentumaink pedagógus kollégáinktól, öregdiákoktól, öregdiákok leszármazottaitól érkeznek: telefonálnak, elhozzák, elküldik fennmaradt iskolai vagy egyházi vonatkozású emlékeiket, szeretteik emlékeit. Így kerültek a múzeumba könyvek, festmények, iratok, fotók, melyek feldolgozása, új tárlókba helyezése még sokáig fog munkát adni a gyűjtemény mindenkori gondozójának, gondozóinak.

Egyik legutóbbi eseményünk a Nyírségi Irodalmi Tárlat „viszszafogadása”, hiszen innen indult el, Bánszki István igazgató úr kezdeményezésére tanári karunk tagjainak első tablóival a tárlat élete. És talán közelgő esemény, amikor a ma vendégül látott Bessenyei Társaság újra az „alapító”, de legalábbis az előd intézmény patinás és vendégszerető otthonába tér majd vissza.

Szeretettel várjuk!

FORRÁSOK

Gimnáziumi évkönyvek, emlékkönyvek

Nyíregyháza 1876-1877.: Tizenharmadik értesítvény a Nyíregyházi Ág. Evang. Hatosztályu Gymnasiumról az 1876/7. tanévben. Közzé teszi Szlaboczký Imre. Nyíregyháza 1877.

<https://medit.lutheran.hu/site/konyv/3323> (2019. 12.05.)

Emlékkönyv: Nyíregyházi Kossuth Lajos Gimnázium: 1806-1956. Nyíregyháza: Kossuth Lajos Gimnázium., 1956

Nyíregyházi Evangélikus Kossuth Lajos Gimnázium jubileumi emlékkönyve 1806–2006. Nyíregyháza, NYEKLK, 2006

DR. BÁNSZKI ISTVÁN: Vallomások a gimnáziumról. Nyíregyházi Evangélikus Kossuth Lajos Gimnázium, 1998

BÁNSZKI ISTVÁN: Iskolám, bölcs inspirátorom! Nyíregyháza, NYEKLK, 2016.

A Bessenyei György Irodalmi és Művészeti Társaság kiadványai

Szellemi elődeink: A Bessenyei Társaság kultúra-teremtő nagyjai, Nyíregyháza, Bessenyei Társaság, 2002.

KOVÁCS TIBORNÉ: A Bessenyei Irodalmi Társaság 20 éves története: 1987–2007. Nyíregyháza, Bessenyei György Irodalmi és Művelődési Társaság, 2009.

BÁNSZKI ISTVÁN: A Bessenyei Kör története. Nyíregyháza, Bessenyei György Irodalmi és Művelődési Társaság, 1989.

Adományok jegyzőkönyvei, múzeumi anyagai

DR. BÁNSZKI ISTVÁN – Francia nyelvű gyűjtemény, 2006.

ERDÉLYI TAMÁS öregdiák által összegyűjtött iskolatörténeti dokumentumok – évfolyamtársak adományaiból

KÜHRNER ÉVA adománya: A Kossuth Gimnázium könyvtárának története. Szakdolgozat. Nyíregyháza, BGYTKF, 1979, 2020.

MARGÓCSY KLÁRA ÉS MARGÓCSY ISTVÁN ajándéka – Margócsy József hagyatéka, 2015.

STRÁNER GYÖRGY által adományozott iskolatörténeti vonatkozású Valent-hagyaték, 2017.

SZABÓ JÓZSEF pedagógiai vonatkozású könyvgyűjteménye (Bessenyei György Tanárképző Főiskola Pedagógiai Tanszék docense, 2007.

SONNEVEND PÉTERNÉ BELOHORSZKY MÁRIA MÁRTA adománya – Dr. Belo-horszky Ferenc hagyatéka, 1995.

BABICZ GYÖNGYI könyvadománya: TAR JÁNOS: Váci Mihály élete. Budapest, 2009, 2010.

BLASKÓNÉ BRÓSZTL MÁRTA adománya: könyvgyűjteménye és iskolatörténeti dokumentumai, 2020.

BOZORÁDY ZSUZSANNA adománya, iskolatörténeti dokumentumok: Reformáció 500 – az emlékévet megörökítő iskolatörténeti album; Kossuth-diák különszám; Projekthét – megvalósítási dokumentációk, 2017. Pedagógus-mentálhigiéné és prevenció lehetősége a Nyíregyházi Evangélikus Kossuth Lajos Gimnáziumban – szakdolgozat kutatással. Nyíregyháza, NYE, 2020.

MÁTÉ ZOLTÁN adománya – Biblia (1800-as évek) 2012.

PINTÉRNÉ KOSINA JUDIT adománya – KIRÁLY ALADÁR: A nyíregyházi gettó története. Szerzői kiadás, Nyíregyháza, 1946. 2013. Gimnáziumi tehetségpont születik – A NYEKLK tehetségpontjának létrejötte, működése, távlatai. Szakdolgozat. Nyíregyháza, NYE, 2020.

KÜHRNER ÉVA:

A verselő szívsebész

Dr. Eisert Árpád olyan személy volt, ki- nek életén jól ábrázolható a 20. század sok-sok kegyetlensége. Ez a rendkívül szerény és nagy tudású ember világra szóló dolgot művelt a vidéki rosszul felszerelt kórházban, nemzedékeket terelt a sebészet, a szakmailag nívós munka irányába. Ugyanakkor családapa volt és kevés szabadidejében titkon, művészi hajlamait élte meg. Ki is volt ez az ember valójában? Ennek kiderítésében segített fia, Eisert László a Bessenyei Társaság 2020. február 27-én tartott beszélgetésén, melynek szerkesztett változata olvasható az alábbiakban.

1911. február 23-án született a felvidéki Rozsnyón. Édesapja magyar–latin–német szakos középiskolai tanár volt. A nagy tudású bölcsész apa a hatalmas klasszikus műveltséget, a felvidéki többnyelvű közeg a többféle nyelv tudását adta Eisert doktornak. Kiválóan beszélt németül, franciául, szlovákul, csehül.

A rozsnyói, majd eperjesi középiskolai tanulmányok után, Európa egyik legrégebb és legjobb hírű intézményében, az 1348-ban alapított prágai Károly egyetemen tanult. 1936. február 19-én avatták orvosdoktorrá, majd ugyanitt szerzett sebészi szakképesítést is. Kétéves katonai szolgálat következett a csehszlovák hadseregben. Leszerelése után 1938 áprilisától egy éven át a csehországi Jicin kórházának alorvosa lett. Közben pedig zajlottak az események a történelem színpadán, melyek befolyásolták

a fiatal ember életét. 1938-ban kitört a 2. világháború, és fél évig a szlovák hadsereg katonaeorvosa volt.

1940 februárjától az első bécsi döntéssel Magyarországhoz visszacsatolt késmárki városi kórház alorvosaként dolgozott, ahol 1945 januárjától megbízottként vezette a kórházat. Abban az időszakban, amikor a front elől a kórház személyzetének és mozdítható betegeinek menekülniük kellett. Csak azok maradtak, akik súlyos állapotban nem voltak szállíthatóak. Késmárk, a Szepesség akkor még szász (cipszer) többségű városa volt 5 éven át munkahelye. Látható tehát, hogy Eisert doktor a legnehezebb időkben állt helyt egy kórház élén. Közben megnősült és két fia is született.

Szlovákiában 1945. április 4-én, Pozsony elfoglalásával ért véget a háború. De a kis család nem élhetett békében, mert jött a szocialista világ. Edvard Benes, aki 1945. október 28-tól az állam elnöke. 143 a csehszlovák nemzetállam megteremtése érdekében kiadott dekrétumából 13 közvetlenül, 20 közvetve, az ország területén élő németek és magyarok kollektív bűnösségét rögzítette. És itt indult el a két nép kálváriája, melynek az Eisert család is részese lett. Kitelepítések, lakosságcsere, deportálások, vagyonekobzások, az értelmiség, a jó szakemberek ellehetetlenítése, egyszerűen üldöztetés lett a vesztesek közös sorsa.

Eisertéket is ez a sors várta. Öt és fél hónapig a kassai, majd 7 hónapig a trencsényi, ezt követően közel 10 hónapig az eperjesi állami kórház alorvosa volt. Végül 1947. április végén egy éjjel családját hátrahagyva, átszökött Magyarországra, ahol a sátoraljúj helyi kórház sebész főorvosa vette pártfogásba. A legenda szerint a nyíregyházi sebészeti osztályvezető főorvosa dr. Körmendy Ékes György 100 forintot küldött neki egy levél kíséretében, és Nyíregyházára hívta.¹ Szerettei viszont még Csehszlovákiában voltak, csak 1948-ban tudták követni a családfőt. Menekülve, az alvó kisebb fiút egy szekrényben eldugva érték át a határon.²

Diplomája, hiába Európa egyik legjobb egyetemén szerezte, nem volt honosítva. Így csak udvari munkás státuszba tudták felvenni. Körmendy Ékes főorvost azonban nem a papírok értékelték, hanem a tudás. Érkezése másnapján már nagyműtét-

1 Kocsis Margit: Emlékezés dr. Eisert Árpád halálának 30. évfordulójára. Kórházunk, 2004. 1. évf. 2. sz. 4.o.

2 Dohanics Sándor: Dr. Eisert Árpád. In Megyénk nagy orvosai, Nyíregyháza, 1987. 53–60. és Eisert László visszaemlékezése.

tet végzett egy besárgult hasnyálmirigy tumoros betegen. És ezt követték az egyedülálló műtétek, mindez egy háborúból ébredező, kifosztott és nagyon nehéz körülmények között, műszer és emberhiánnyal küzdő intézményben. Állandóan képezte magát, a külföldről, személyes ismeretségek útján szerzett cikkek különlenyomatai jelentették számára a továbbképzést. Ehhez egy kreatív, rendkívüli manuális képességekkel megáldott ember és olyan segítőkész kollégák kellettek, mint Sarvay Tivadar, Gerlei Ferenc és első főnöke, Körmendy Ékes főorvos, valamint az inspiráló kollegiális közeg. Az egykori szűkös lakáskörülmények nemcsak a doktorok közösségét kovácsolták össze, de paradicsomi hely volt a kórház az orvos-gyermekeknek is. Nagy, akkor még zöld udvar, tenispálya, padlás, pince, mind játékra csábított. De a lurkók néha-néha még a műtőbe is bebocsáttatást nyertek. Beöltözve, bemosakodva végignézhettek egy-egy vakbélműtétet. Ennek ellenére egyik fiúból sem lett orvos! Műszaki és agrárpályákon kamatoztatták a családból hozott talentumot és a szigorú nevelés következtében szerzett tudást.

Akkor még minden orvos a kórházban lakott, egy család egy szobában. A közös, folyosón lévő konyha és fürdő jelentette a luxust. Ha éjjel hoztak egy súlyos beteget, közel, épületen belül volt a legjobb doktor. Szabadidőben pedig a kollégák a sakk és olvasás mellett szakmai kérdéseket is megvitattak egymással. Ha közbejött egy sürgős műtét, abbamaradt a sakkparti, amit műtét után ott folytattak, ahol abbahagytak. Igazi műhelymunka folyt éjjel-nappal. Ebben a közegben született meg Eisert Árpád agyában a nagy szívűműtétek végzésének gondolata. A nagyon jól képzett, modern szemléletű Sarvay Tivadar belgyógyász főorvos „szállította” a műtetre alkalmas beteget. Nagyműtétei előtt Gerlei Ferenc patológus segítségével gyakorolhatott a prosecturán. De hol volt akkor még korszerű anesztézia? Sem műszer, sem orvos nem állt rendelkezésre. Sokszor aneszteziológiai asszisztensek alhattak. Egyikük meghatottan emlékezett vissza arra annyi idő távolából, hogy a műtétek előtt az éppen soros altató asszisztentstől kért engedélyt Eisert főorvos úr a műtét kezdésére.

A nagy hasi műtéteket a szívbeavatkozások követték, mely nyomán őt tekintik a hazai szívsebészet egyik úttörőjének. 1948. március 13-án helyi érzéstelenítésben operált meg egy szívserűtet, majd július 12-én egy sikeres szívburok eltávolítást végzett

hazánkban elsőként.³ Az eset nagy visszhangot kapott a sajtóban is, ezt követően avatták másodszer is orvosdoktorrá a Debreceni Egyetemen, vagyis elismerték szakmai tudása mellett a Prágában szerzett diplomáját is.⁴

Majd következett két olyan műtét, melyeket ő végezett el elsőként az országban; 1950. augusztus 21-én sikeres aorta-stenosis, majd 1951. január 26-án mitralis stenosis műtét.

Az aorta műtétről beszámolt a budapesti Sebészeti Klinika évzáró nagygyűlésén, ahol az orvostársadalom igencsak felkapta fejét. Az anekdota szerint volt, aki kétségbe vonta a műtét megtörténtét is. Eisert válasza állítólag ez volt: „...*eddig úgy tudtam, a sebésztársaság úriemberek gyülekezete, és úriember szavában nem szokás kételkedni.*”⁵

E műtétek hatására – melyeket a szakirodalomban is publikált – neve ismertté vált. 1951/52 tanév kezdetén már Pécssett találjuk, a II. sz. Sebészeti Klinika adjunktusaként, ahova családja is követte. A pécsi évek azonban némi csalódást jelentettek számára, hiszen itt nem a betegek gyógyításán, hanem kutyákon való kísérletezésen volt a hangsúly. Ő pedig a beteg embereknek akarta visszaadni egészségét. Három év múlva tehát visszatért Nyíregyházára, mint osztályvezető főorvos.⁶ A hatvanas évektől a városban a feltételek hiánya miatt már nem folytak szívműtétek. A Debreceni Klinikán Schnitzler József professzor 1963-ban szervezte meg a szívsebészeti ellátást, s ebben szorgos segítője Eisert Árpád volt, aki évekig átjárt szívet operálni. Rendületlenül operált haláláig.

Nagy dohányosként egy-egy hosszabb operáció alatt muszáj volt egy-egy slukkot szívnia. Ezt a környezete már jól tudta. Bemosakodva, véres gumikesztyűs kézzel, csak a fejét dugta ki a műtő ajtaján, hogy egy asszisztens szájába dugja a staubot. Ez a szenvedély, amelytől nem tudott megszabadulni és amely a halálát is okozta, elkísérte egy életen át. Még a gyermekeinek német tanulását segítő, saját kezűleg rajzolt szögyűjteményben is helyet kapott a gyufa, hamutartó, mint megtanulandó „fontos” szó.

Soha nem tudták a párt soraiba beszervezni. Nem hajszolta az elismeréseket, kitüntetések, mégis megtalálta néhány; „Kiváló

3 Jakó János: Eisert Árpád emléke érmeken. Pécsi Dénár, 2004. 4. évf. 33. sz. 4–5 o.

4 I. m. Kocsis M.

5 I. m. Kocsis M.

6 1954. július 15-től ő a nyíregyházi kórház sebészeti osztályának osztályvezető főorvosa.

Orvos”, a „Szocialista Munkáért Érdemérem” a „Munka Érdemérem Arany Fokozata”. Már nagy betegen 1974 tavaszán a DOTE tiszteletbeli docensi címet adományozott neki. 1974. szeptember 9-én távozott az élők sorából. 2016-ban Nyíregyháza városa felvette dr. Eisert Árpád úttörő szívsebész tevékenységét a települési értéktárba.

Ez volt Eisert Árpád az orvos, akinek zárkózottsága kollégái, tanítványai körében sokszor feloldódott. „És az utcán, idegenek között félszegségig zárkózott, elmaradhatatlan cigarettájába kapaszkodó, szótlan ember megnyílt, és magyarázott, és minden *szavával – még anekdotáival is – tanított.*”- írta róla egykori tanítványa, dr. Dohanics Sándor főorvos.⁷ A diákéveit Csehszlovákiában töltő diák több magyar verset tudott fejből idézni, mint bárki más.

Legszűkebb családjá sem tudta, milyen művészi hajlamok bújtak meg benne. 1974. szeptember 13-án bekövetkezett halála után jóval kerültek elő hagyatékából a kopott, ázott papírra gyöngybetűkkel vetett verssorai és akvarelljei.

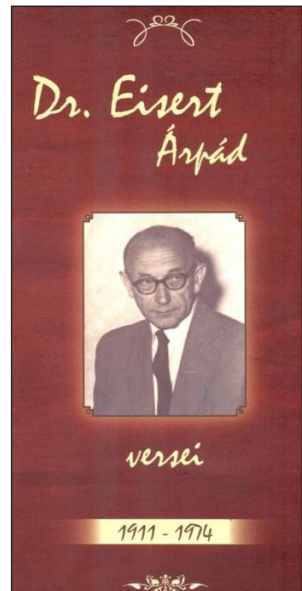
A 19 verset születésének 100. évfordulójára gyönyörű kötetben jelentette meg fia, Eisert László. Ennyi volt, ennyi került elő, nem tudni, voltak-e még társai. A versek az élet nagy kérdéseiről, szerelemről, halálról szólnak, vagy csak egyszerű hétköznapi dolgokról érzésekről. Mint egy napló, amibe leírja kétségeit, megfogalmazza érzéseit, felteszi kérdéseit az élet nagy rendezőjéhez...

A lámpa ég...

A lámpa ég, kint sötét van,
nehéz csönd támad;
hallgat az este, hallgat az élet,
tompul a bánat.

És foszlik, foszlik szerte a remény:
minden hiába!
sok-sok suhanó ölmos árnyék
borong a szobába.

Az arcunkra sötét, nagy nyugalom ül,
a szemünk kiégett,
és csak visz, visz a láb, amely velünk
régén néha félrelépett.

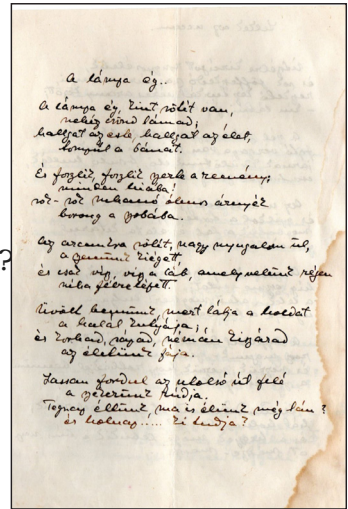
7 I. m. Dohanics Sándor

Üvölt bennünk, mert látja a holdat
a halál kutyája,
és korhad, sápad, némán kiszárad
az életünk fája.

Lassan fordul az utolsó út felé
a szekerünk rúdja.

Tegnap éltünk, ma is élünk még tán?
és holnap... ki tudja?

Aztán előkerültek rajzai, festményei, melyek kiváló festői látásmódról, jó kézügyességről tanúskodnak. Rajzait még fiainak készítette, nyelvtanulmányokat segítő képi segédeszközként. A legegyszerűbb tárgyak színes megrajzolása is magában rejti a lényeg pontos megragadását, mely képesség nem mindenkinek adott meg. Az A/5-ös rajzlapokon egy-egy téma német szavaihoz készültek ábrái.

Külön lapokon az akvarelljei. Érdekessége a festményeknek, hogy egy papírlap mindkét oldalára készültek, sugallva készítője azon szándékát, hogy csak kedvtelésből, és nem tágabb közönségnek szánta alkotásait. Az előkerült néhány rajzlap alkotásai között van festménymásolat és vannak képzeletének alkotásai. Fia szívéhez talán legközelebb a nyíregyházi Kossuth teret ábrázoló vízfestmény áll, melyre odaálmodta a Kossuth szobor elé feleségét és két akkor még egészen aprócska gyermekét.

Holmár Zoltán:

A Kállay Gyűjtemény

A Kállay Gyűjtemény 1993. március 10-én nyitotta meg kapuit a Széchenyi utca 1. szám alatt, a Nyírvíz Palota második emeleti lakásában. A gyűjteményt dr. Kállay Kristóf (1916–2006), dr. Kállay Miklós (1887–1967) magyar királyi miniszterelnök elsőszülött fia, a Szuverén Máltai Lovagrend szentszéki nagykövete alapította, római emigrációban létrejött magángyűjteményéből, amelyet 1989-90-ben szülővárosának adományozott.

A Kállay Gyűjtemény az eltelt évek alatt az adományozók körének bővülésével, a folyamatosan újabb és újabb adományokkal, több algyűjteménnyel rendelkező múzeumi egységgé fejlődött és 2007. november 9-én pedig muzeális intézménnyé vált.

2020 júniusától megújulva és látványos kiállításokkal várja a múzeumbarátokat és érdeklődőket a Bessenyei tér 15. szám alatt lévő Kállay-házban.

A Kállay Gyűjtemény nemcsak egy ősmagyar nemesi család tagjainak emlékét őrzi, hanem megyénknek, illetve országunk történetének egy szeletét is. A gyűjtemény tizenhatezer kötetes könyvtárral és kortörténeti fotókkal büszkélkedhet, s az intézményben megtalálhatók a Kállay-leszármazottak személyes tárgyai, Kállay Miklós (1887–1967) miniszterelnök levelezése, Ilosvay Ferenc (1914–1990) vadászíró kéziratjai és báró altorjai Apor Gábor (1889–1969) rendjelgyűjteménye is.

A Kállay Gyűjtemény algyűjteményei közül kiemelkedő helyet foglal el a rendjelgyűjtemény. Ebben a gyűjteményben napjainkban 38 féle rend, valamint kitüntetés insigniái¹ találhatóak meg, amelyek 13 európai, illetve 4 közép- és dél-amerikai országból származnak, 12 magyar eredetű, valamint a Habsburg-birodalmi korszakból való. Döntően az adott kitüntetés első vagy második fokozatai, aranyból és ezüsből, vagy aranyozott ezüsből való, illetve brillantírozott ezüstök. Közülük nem egy darab hazai közgyűjteményekben máshol nem lelhető fel. Ezek közé tartozik az 1764-ben alapított Magyar Királyi Szent István Rend nagykeresztje a csillaggal, az 1429-ben alapított Aranygyapjas Rend XIX. századvégi rendjel típusa, az 1918-ig fennállt Brünni „Maria Schul” Nemesi Kisasszonyintézet díszjele, a Máltai Lovagrend Érdemrendjének nagykeresztje a csillaggal, az 1941–1944 között létezett Horvát Zvonimir Király Koronája Rend nagykeresztje a csillaggal, valamint a közép- és dél-amerikai rendjelek. Ezek mellett a gyűjtemény őrzi dr. Kállay Miklós miniszterelnöknek és fiának, dr. Kállay Kristófnak a kitüntetéseit, rendjeleit is.

Az iparművészeti kollekciónak gazdag és széles skálájú. Kiemelkedik közülük egy millenniumi díszmagyar szablya az 1890-es évekből,

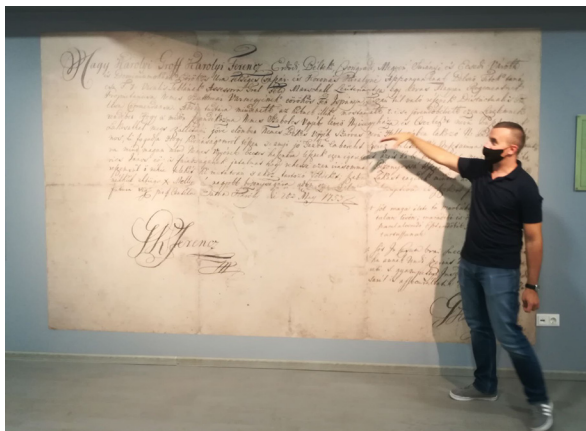
¹ jelvény, kitüntetés

mely egy bécsi munka II. Rákóczi György erdélyi fejedelem szablyája után, smaragd és rubin kövekkel díszítve. A viseletek közül érdemes megemlíteni Sir Frederic Duncan (1859–1929) bécsi angol követ diplomataruháit, valamint az ő fia, Sir Oliver Duncan (1892–1965) elegáns báli öltözetét, illetve Sebastiano Baggio (1913–1993) kardinális papi öltözeit az 1970–80-as évekből, Barcs György (1906–1992) máltai lovag kukulláját,² és a szerencsével határos módon megmaradt Kállay díszmagyar mentéket. Az iparművészeti kollekciót gazdagítja a Dietrich-hagyaték is. A Kállay családdal leányágon rokon Ilosvay Ferenc (1914–1990) vadászíró özvegye, Johanna Dietrich (1929–2017) a Kállay család tagjaival együtt 1993-tól folyamatosan gyarapította a Kállay Gyűjteményt családi fotókkal, férje személyes tárgyaival, kéziratokkal és folyóiratokkal. Nagypja, Oscar Dietrich (1853–1940) bécsi arany- és ezüstműves még meglévő hagyatékából az ötvös festményével együtt vitrinnyi szép ezüst tárgyat adományozott a Kállay Gyűjteménynek.

A Kállay Gyűjtemény 1998-ban az alapító segítségével jutott hozzá egy értékes, 3x2 méteres méretű oltárképhez, mely egykor a kállósejéni római katolikus templomban volt és komoly restauráláson esett át.

A *Kállay Gyűjtemény állandó kiállítása* három tematikus egységből áll, amelyből az első a rendjelgyűjteményt magába foglaló terem, ahol 38 féle rend, valamint kitüntetés insigniái találhatóak meg. Ezek mellett láthatóak dr. Kállay Miklós (1887–1967) miniszterelnöknek és fiának, dr. Kállay Kristófnak (1916–2006) a kitüntetései és rendjelei, továbbá itt tekinthető meg az 1991-ben alapított Magyar Köztársasági Érdemrend teljes kollekciója is.

A középső terem a Kállay család történetét bemutató terem, amely fotókon, festményeken és személyes tárgyakon keresztül, valamint egy

² fejfedők

folyamatos vetítéssel egybekötve mutatja be az ősnemes família történetét. A Balog-Semjén nemzetségből eredő család az évszázadok alatt igen jelentős szerepet vállalt a magyar történelemben, mind országos, mind megyei, mind pedig helyi szinten. A családnak 800 év írott emléke, és az azóta eltelt hosszú évszázadok alatt történelmünk lapjai többük nevét kiemelte és megőrizte. A nagykállói Kállay család tagjai közül a kisebb-nagyobb közigazgatási pozíciókon keresztül a miniszterelnökséig sokféle pozíciót betöltöttek: megyei főszolgabírók, táblabírók, alispánok, főispánok, miniszterek, országgyűlési követek, képviselők, császári és királyi kamarások voltak. Napjainkban a Kállay családnak több ága is létezik: a római katolikus nagykállói Kállayak, a református simándi Kállayak és a szintén református magyargoroszlói Kállayak, mindhárom külön-külön címerrel. Közülük a nagykállói Kállayak további három külön ággal rendelkeznek: a napkori, az orosz és a horvátországi.

A harmadik terem, az úgynevezett máltai terem, amely elsősorban a gyűjteményalapító dr. Kállay Kristóf (1916–2006) személyéhez és munkásságához kapcsolódik, aki Rómában kitűnő karriert futott be, köztisztviselőként álló, ismert ember lett a Szuverén Máltai Lovagrend szentszéki nagyköveteként. Még 1943. március 9-én lett tagja a Szuverén Máltai Lovagrendnek, majd római emigrációs éve alatt, 1957 januárjától a Szuverén

Máltai Lovagrend szentszéki diplomáciai képviselőként szolgált. Kezdetben követségi titkár, 1964-től követségi tanácsos, 1978-tól meghatalmazott miniszter, 1983-tól követ, 1986-tól pedig nagykövetségi minőségben. 1969-ben bejegyezték a lovagrend névjegyzékébe tiszteletbeli nagykeresztves tartománynagyként, s ettől az évtől kezdve 1995-ig a Magyar Máltai Lovagok Szövetségének elnöki tisztségét is betöltötte. Amikor tehetett, gyűjtötte, saját pénzen vásárolta, s tulajdonába mentette a magyar kultúra nyugaton kallódó, általa fellelt tárgyi és szellemi emlékeit. Ebben a teremben máltai viseletek, kukullák, valamint máltai insígnák tekinthetők meg.

A kiállítás mindhárom részében érintőképernyős információs pultok és három videófelvétel ad tájékoztatást és részletesebb információkat a műtárgyakról és egykori tulajdonosaikról.

A Kállay házban kapott helyet Nyíregyháza *várostartörténeti kiállítása*, mely interaktív módon mutatja be Nyíregyháza fejlődésének történetét a kezdetektől a rendszerváltásig. A város nevének Nyír előtagja már a XIII. században felbukkant, egy 1326-ban kelt forrás pedig már egyházas helyként említi a települést. A XV. század közepén közel négyszáz lakójával népes helynek számított „Nyíregyház”. A török adózás és a tatár gyűjtogatás elől elmenekült lakosok helyére az 1630-40-es években hajdúkat telepítettek le.

A Rákóczi-szabadságharc (1703– 1711) után tovább élénkült a bevándorlás. A népességszám jelentős növekedése, a helység „újjá-

születése”, országos viszonylatban is páratlannak mondható fejlődése azonban csak 1753-tól kezdődött, amikor a település felének birtokosává váló gróf Károlyi Ferenc (1705–1758) jelentős kedvezményeket ígért az ide települőknek. Amikor Nyíregyháza 1786-ban mezővárosi kiváltságot kapott és négy országos vásárt tarthatott, már hét és félezer lakosával a megye legnépesebb helyének számított.

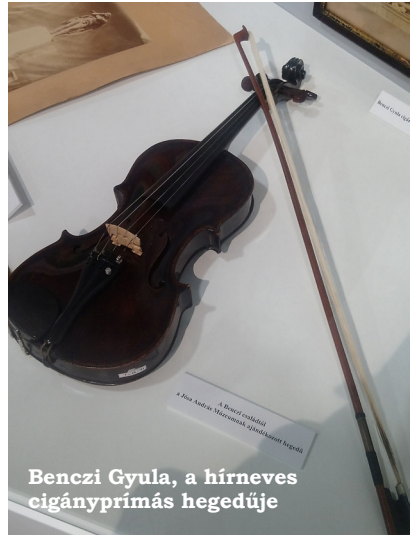
A település a betelepítés után fél évszázaddal olyan tehetősé vált, hogy pénzen megváltotta földesúri terheit. 1803-ban a Dessewffyekkel, 1824-ben, pedig a Károlyiakkal kötöttek örökváltás-szerződést a nyíregyháziak. 1837-ben különleges királyi kiváltságot kapott és privilegizált mezőváros lett, melynek hatására kulturális egyletek alakultak, közkórház létesült, felépült az új városháza, Sóstón pedig vendéglő és fürdő üzemelt.

A XIX. század második felében tovább urbanizálódott a város: 1858-ban befutott az első vonat, majd megalakultak az első pénzintézetek is. A folyamatosan fejlődő Nyíregyháza 1876-ban Szabolcs vármegye székhelye lett. A „boldog békeidőkben” felépült a távirda, a posta- és vízügyi palota, a színház, majd 1911-ben elindult az első villamos. A két világháború súlyos embervesztést okozott a városnak, de még ez sem tudta Nyíregyháza dinamikus fejlődését megakadályozni.

Nyíregyháza híres szülötte, Váci Mihály (1924–1970) költő, műfordító így jellemezte a belvárost: „... nem történelmi város. Nem fűződnek nevéhez csaták, békeszerződések, nincsenek nagy számmal történelmi nevezetességei, régi műemlékei királyi lábnymokkal...”, de szépsége és hangulata magával ragadja az ide látogatót.

A kiállítást hatféle interaktív eszköz (pl.: VR-szemüveg, kvíz szőnyeg) teszi még érdekesebbé, amelyeket bárki kipróbálhat.

Forrás: <http://kallaygyujtemeny.hu/>

Takács Péter:

Trianon előzményei és következményei*

Előszó

Trianon volt olyan fontos történelmi esemény, amely megérdemelte volna, hogy a századik évfordulóján a MTA történész testülete egy komoly, minden érvet felsorakoztató történész vitát rendezzen róla. Feltehető, hogy ha a coronavirus járvány közbe nem avatkozik, ezt az akadémikusok meg is tették volna. Lehet, hogy ennek a szembenézésnek a jegyében szervezik a Horthy-rendszerről tartandó széleskörű vitát.

A megemlékezés – szélsőséges nézetek összecsapását eredményezve – szervezetlenül, ad hoc jelleggel így is zajlik. Átkok és örömmök rakódnak rá Trianon témájára. Van, aki a határmódosítás lehetőségét sem zárja ki. Mások annak örülnek, hogy leszakították a béke-diktálók az ország elmaradott térségeit, s úgy viselkednek, hogy az Európához felzárkózni akaró magyarság milyen jól járt, hogy három és fél millió lakosát az utódállamokban hivatalos közegek az utcán nyilvánosan botozták, és a legdemokratikusabb Benes őfőméltósága a csehszlovák hadsereg katonáival levegőbe dobált magyar csecsemők élő testén próbálgatták céllovó tudományukat. Mások az erőszakos magyarosítás, konkrétan az Apponyi-féle 1907-es népiskolai nyelvtörvénynek tulajdonít-

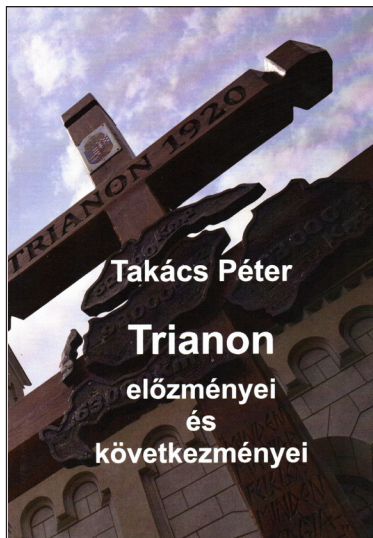
---

* A szerző 2020-ban megjelent kötetének bemutatója.

ják, hogy egyáltalán elértük a korabeli ország-lakosok 50 százalékot éppen meghaladó arányát.

Mélyen hallgat azonban a határmenti törvényhatósági jogú és rendezett tanácsú városok – a békediktátum szövegének tilalma ellenére történő –, végzetes magyartalanításáról.” Pedig három évtizede senki nem tiltotta el a történészeket attól, hogy összehasonlítsák, hogy a török uralom 150, vagy a román és csehszlovák gyarmatosítás 100 éve, netán a pánszláv bolsevizmus 50 esztendeje, vagy a hozzájuk szegődött ukrán uralom immár nem egészen három évtizede ártott-e többet a magyarság létének, létszáma csökkenésének?!

Néhány töredék gondolattal megkíséreltük magunk is szembenézni a Kárpát-medencében szállásterületet hazává, a honfoglaló törzseket nemzetté szervezni szándékozó magyarság szolidaritásával és nemezetté szerveződésének folyamatával. Az eddigi

Végszó

A rendszerváltoztatás kezdetén Antal József reményt próbált ébreszteni a magyarokban, hogy az Európai Unió visszafordíthatja a magyar nemzet hanyatlásának azt a folyamatát, ami a trianoni határrendezést követően – az égből villámcsapásként –, mint a dinnyeföldre szakadt augusztusi jégviharos káosz, a piros-fehér-zöld színével, napfénytől fonnyadásnak indult haldoklásával rászakadt a magyarságra 1918–1920-ban. Perelve a szociológusokkal – akik tudományosan bizonygatták, hogy ha egy nép elveszíti etnikai állományának egyharmadát, szállásterületének egyharmadánál is többet, olyan lelki válságba kerül, amiből nincs többé menekvés. Egy-két évszázad – jósolták a bölcsek Trianon után –, és becsukhatja boltjait, kocsmáit a magyarság. A települések térdre bukó templomainak tornyából, haranglábjaírók – az utolsóknak maradók – kiárusíthatják a harangokat. A legújabb

kor hőseinek – a Kárpát-medencéből a magyarokat kitakarítók-
nak – szobrokat öntenék majd belőlük.

Két esztendeig tartó káosz után – aminek a förtelmeivel, fur-
csa sorsú szereplőivel máig sem mernek szembenézni a társada-
lomtudósok – új politikusi garnitúra merészkedett a porondra.
Elszántan nekivágtak, hogy a megalázott és megtépázott nemzet-
et kihámozzák a szomorúság, a nemzeti gyász és a tehetetlenség
burkából, Az 1921 utáni fejlemények kapcsán a merészebb fan-
táziájú értelmiségiek második reformkort vizionáltak. Nem min-
den alap nélkül. Bethlen István, Teleki Pál, Klebelsberg Kunó,
Kállay Miklós a felelős értelmiségiekkel, írókkal, költőkkel, kép-
ző- és iparművészekkel, a film és a zene beszélt nyelvhez kevésbé
kötött lehetőségeivel megvillantották annak a lehetőségét, hogy
annyi tévelygés után polgári nemzetté szervezzék a magyarságot.
Olyanná, ahol az élet sok területén – irodalomban, zenében, kép-
zőművészetben, a szabadság megélhetésének lehetőségét illetően,
a tehetség érvényesülésének az esélyeiben országosan csökkent
a generációk tagjainak hátránya Budapest főváros lakosaihoz
mérve is. Veres Péter, Szabó Pál, Sinka István Németh László, az
erdélyiek: Szabó Dezső, Kós Károly, Reményik Sándor, Tamási
Áron bizonyították nap, mint nap, hogy nem csak a Bécs ellen-
lábasként tetszelgő Budapesten lehet értelmesen – legalábbis
szellemileg és erkölcsileg sokakat gazdagító módon – élni.

Milliónyian itthon és az elszakított országrészekben – a gon-
dolatok legmélyén még ma is érzékelhetően – a falvak erkölcsi
és szellemi életét karbantartó katolikus papok, szerzetesek, re-
formátus lelkészek és minden rendű és rangú tanítók, falusi,
kisvárosi orvosok összefogásával, felbecsülhetetlen értékű ér-
zékükkel és szorgalmukkal kimozdították a magyarságot ab-
ból a megkozmásodott társadalmi determináltságából, amit az
évszázadokon át szélesedő és mélyülő kanálisok választottak
el egymástól. Az itthon maradt nagyobb városok Pécs, Szeged,
Debrecen, Sárospatak, Eger, Esztergom, Győr iskoláiban, gim-
náziumaiban, tanítóképzőiben az ógörög és római reszpublika
szellemében nemzedékek váltak mestereivé a magyarság emelé-
sének, európaivá képzésének. Voltak természetesen nehézségek
akkor is. Erdélyből magyarázkodva „hazaszökött”? az ige hirdetés-
ben utánozhatatlan, aranyshájú Ravasz László, akinek a szentbe-
szédeit majdnem annyi katolikus hallgatta, mint református. A

Kolozsvárról távozó püspök, Makkai Sándor azzal búcsúzott költő barátjától, Reményik Sándortól, hogy Romániában nem lehet magyarul élni... Lehet, hogy ez a dilemma szólította idejekorán az örökkévalóságba.

A 19. század második felének nemzedéke még el sem siratta a reformkori magyar nemzetről álmódokat – Kölcseyt, Vörösmartyt, Széchenyit, Jókait, Petőfit, Deákot –; még föl sem mérte a kiegyezés nemzedékének lehetőségeit és tetteit, amikor rászakadt Trianon.

Meggyőződésem, hogy – a franciák német gyűlölete miatt a magyarok elszenvedte 1920-as igazságtalanság korrigálásán túl – köze volt az ország átmeneti gyarapításához annak a szellemi, erkölcsi és politikai teljesítménynek is, amit felmutatott a magyarság 1920 és 1940 között.

Szépek a sikereink most is a sportban, a gazdaságban, de lelkületben, hazafiságban, egymás iránti szolidaritásban, az emberi méltóság tiszteletében, az irigység levetkőzésében olyan szegények vagyunk, mint a templom egerei. Ezt az állapotot szerettük volna felmérésünkkel cáfolni. Hogy miként sikerült, döntsék el az olvasók.

* * *

PAGONYI SZABÓ JÁNOS:

BÉKÉS-DIKTÁTUM **(1920–2020)**

Nyomban rombadőltek sok-sok ezredévek,
Amikor Verszájban nagy csapások értek!
Gonosz-sötét-világ mutatta meg arcát,
És minden törekvésünk nagy-nagy kudarcát!

Édes Hazánkat: gyönyörű vitézünket,
A kínok szégyenpadjára feszítettek:
Hajlított gerinccel, fénytelen jövővel,
Megtörtén, áldozatként, lehajtott fővel!

Dölyfös-gögös-gijotin vigyázott miránk...
Kevésnek bizonyult a fohászunk: imánk!
Hisz verdiktet hirdettek fejünk felett:
Lesújtó, megsemmisítő ítéletet!

A párizsi békés-diktátum nagy sértés...!
Mint ránk szabott vereség, nem lehet kérdés!
Hazánk megpecsételt, sorsunk örökös vég!?
Kárpátok-karéja messze... ködébe vész!

Magyarország megszűnt soknemzetű lenni...!
Kétharmadát vitték, s egyharmada neki.
Csonka lett az ország, egy lefaragott kő!
Simogasd csak hűs patak, te roppant idő!

Trianon megaláz...! Gátlástalan csendőr!
A düh, a csakazért, a megmutatom jó!
Kivágták a fát, és irtották gyökerét...
Gyógyítani sem hagyták felnyitott sebét!

Futásra kényszerült: rokon, testvér, barát.
Otthagyván őseink épített otthonát....!
Nyomaikon a kegyetlen pogrom halad...
Másnap újra épülnek: borzasztó-falak!

Klemanszó bosszúja is benne volt talán?!
Hogy' derék magyar fiút választott a lány?!
Hogy' elkerüljön vele méltánytalan nászt?!
Hogy' Trianon súlyával hozza ránk a frászt?!

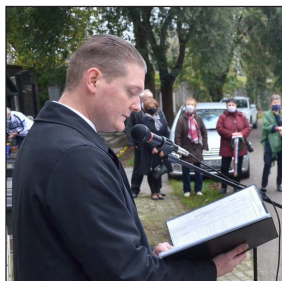
E súlyos. tehertől szabadulsz-e Hazám?!
Százéves-örökséged oldódhat netán?!
Szorít-rohan az idő... fut – folyik a víz...
Köveid még körötted, csak Őbennük bízz!

**MAGYAROK ISTENE SEGÍTS NEKÜNK!
VÉSZES ÓRÁINKBAN LEGYÉL VELÜNK!**

2020. 02. 02.

Bessenyei sírjánál – halottak napján 80 éve nyugszik Nyíregyházán Bessenyei György *

1784-től 1811. február 19-én bekövetkezett haláláig élt Bakonszegen Bessenyei György. Itt lett Szabolcs daliájából Bihar remetéje. Az öröklétbe való távozásával egy viszontagságos, küzdelmes életút zárult le. Katonai, írói, filozófusi és közéleti területen is maradandót alkotott. A háza kertjében álló almafa alatt temették el, ahol sokat időzött, elmélkedett, olvasott.

Fotó: Sipeki Péter

* A 2020. október 29-én a nyíregyházi Északi temetőben tartott ünnepségen elhangzott beszéd írott változata.

Mivel a zöld Berettyó-folyó szeszélye miatt sokszor kiöntött, veszélybe került a sírja is, ezért 1882-ben exhumálták egy védettebb helyre. Sírját obeliszkkal megjelölték, de tévesen lett felvésvé rá az 1742-es születési dátum, mert a testőrhadnagy 1747-ben született. Nyughelye Liptay Jenő nyíregyházi földbirtokos magánterületén volt, aki az ottani cserkészeknek és leventéknek engedte át a földet táborozásra és gyakorlatozásra, cserébe azt kérte, hogy gondozzák a sírt.

1938. február 19-én ünnepelte a Bessenyei Kör fennállásának 40. évfordulóját. Belohorszky Ferenc irodalomtörténész, a társaság irodalmi szakosztálya vezetője, lelkes Bessenyei-kutató előadásában rámutatott a Bessenyei és a Kölcsey Ferenc életút párhuzamaira. Nemcsak a kettejük közötti rokoni kapcsolat a mérvadó, hanem a két férfinak a nemzetért való szerepvállalása is nagy hasonlóságot mutat. Ebben az évben ünnepelte az ország a Himnusz írója halálának 100. évfordulóját, Szatmárcsekén az exhumálás után díszes mauzóleumban helyezték végső nyugalomra Kölcseyt. A Kölcsey-centenárium nyomán mozgalom indult Bessenyei György és bátyja, a Paszabon nyugvó Sándor hamvainak Nyíregyházára történő áthozatalára.

1939 augusztusában Nadányi János, Bihar vármegye alispánja és a Műemlékek Országos Bizottsága hozzájárult, hogy Bessenyei hamvait Nyíregyházára szállítsák, a család részéről Bessenyei Zénó, a Fővárosi Közmunka Tanács elnöke is beleegyezését adta.

1940. április 27-én jubileumi közgyűlést tartottak a megyeházán a Társaság egykori elnökeinek – báró Feilitzsch Berthold volt főispán, Mikecz Dezső volt alispán, Kállay Miklós volt főispán, Mikecz Ödön volt főispán, Vietórisz József gimnáziumi igazgató – jelenlétében. Szohor Pál polgármester, mint a Bessenyei Kör elnöke méltatta az elmúlt négy évtized eredményeit. Jelen voltak a környező megyék vezetői, a testvéregyesületek, valamint a Hadtörténelmi Múzeum és a Magyar Tudományos Akadémia képviselői is.

Az ünnepi beszédet Kállay Miklós mondta, aki Bessenyei irodalmi és történelmi jelentőségét emelte ki. Érdekességként meg kell említeni, hogy a bihari remete apai és anyai ágon is Kállay-leszármazott volt.

Vitéz Pásztory Artúr testőrszázados, a testőrök Bessenyei Köre (merthogy ilyen is volt egykor!) nevében üdvözölte a megjelente-

ket: *„Bessenyei elődöm! Idézem szellemedet! Jer közénk és járd be ezt a földet mindenütt, ahol csak magyarok élnek. Őnts bátorságot lelkükbe, gyűjtsd fel szívükben a hazaszeretetet szent tüzét, legyen minden teremtetett magyarban hozzád méltó küzdeni tudás szellemmel, karddal, étellel a hazáért!”*

1940. május 2-án volt az exhumálás Bakonszegen. A jegyzőkönyv szerint: *„Két szemfog kerül elsőnek elő. (...) Előkerül az erős állkapocs. Egészséges zápfogak maradtak benne. A koponya korhadó csontlemez-darabokra hullott szét. Egy-egy darab a prémes kucsmára vall. Haj- vagy szakállrészek kerülnek elő. Majd szépen, sorban a fekvő test egész csontozata. Csigolyák, bordák, kar- és lábszárcsontok. A felsőlábszárcsontokat megméri. Antropológiai következtetés: 180–184 cm-es, hatalmas termetű emberre vallanak. Az osszarium csakhamar megtelik a testőrítő csontjaival. Az exhumálás teljes sikerrel járt. A kis koporsót a hatósági emberek jelenlétében leólmozzák. De mielőtt lezárulna talán örökre az új pihenőhely fedele, a költőnő, Juhász Margit egy gyönyörű japán birsvirágot helyez a csontokra.”*

Az újratemetésre 1940. május 6-án, az Országos Irodalmi és Művészeti Hét kiemelt rendezvényeként került sor, Hóman Bálint kultuszminister támogatásával. Székesfehérvár, Győr és Kassa után Nyíregyháza adott otthont ennek a magas nivójú kulturális seregszemlének, ahol az ország szellemi elitje (írók, költők, színészek, művészek) mutatta meg tehetségét; nagyszabású Benczúr-kiállítást rendeztek, a Nemzeti Színház művészei szerepeltek az előadásokon. A kormányt Fáy István államtitkár képviselte. *„Nyíregyháza ezzel a nappal bevonult az irodalomtörténetbe”* – mondta Szohor Pál a gyászbeszédben. A sír mellett díszörök álltak – Pál Ferenc gyalogos testőrormester és Mogyoróssy Péter lovas testőrszakaszvezető – csakúgy, mint 1899-ben, a szobor avatásakor; akkor a király, most a kormányzó engedélyével. Országos, megyei, helyi világi és egyházi vezetők mellett, a Bessenyei-család is jelen volt.

A távlati cél egy mauzóleum megépítése volt Bessenyeinek, addig egy ideiglenes kriptában helyezték el az Északi temető főbejárata mellett. A háború miatt azonban ez az ideiglenes állapot állandósult. A temetésen felbuzdulva, elhatározták, hogy Benczúr Gyulát és Krúdy Gyulát is hazahozzák Nyíregyházára.

Kállay Miklós miniszterelnök 1942. március 15-i rádióbeszédében kiemelte, hogy *„munkásságában Bessenyeinek, a nemzeti megújulás lelkes testőrőrájának szelleme vezérli, annak a Bessenyeinek reformlelke, aki innen a Nyírségből indult el, hogy a nemzet ébresztője, a megújulás bajnoka legyen.”* Az 1940 és 1942 között eltelt két év mutatta, hogy Bessenyeit a megváltozott (geo)politikai helyzet miatt más szempontból kell látni: a németesítő szándék már sokkal erőteljesebb, mint II. József idején, és „a sorok között olvasva” érthető volt –, hogy bár Kállay a múltból beszélt, de sokkal inkább a jelen és az egyre vészterhesebb jövő elevenedett meg...

1945-tel új korszak kezdődött, benne Bessenyei megítélésével. A sír kezdett méltatlan állapotú lenni. 1957-ben a Megyei Tanács Végrehajtó Bizottsága lakossági bejelentés alapján kötelezte a Városi Tanácsot a sír rendbehozatalára. Ezzel párhuzamosan megkezdődtek az előkészületek a főbejárat és a vele szemben elkészült ravatalozó közötti terület újragondolására; a főváros mintájára egy munkásmozgalmi emlékmű felállítása mellett itt akarták újratemetni Bessenyeit is, az 1959-ben közös sírba temetett tanácsköztársasági vörös katonákkal együtt. Szerencsére, ebből a tervből semmi sem lett.

1972-ben leplezték le a Bán Ferenc Kossuth-díjas építész által tervezett síremléket. Ennek fáklyaláng-funkciót is szántak, de ezt 1982-ben lecserélték Rátonyi József Munkácsy-díjas szobrászművész süttői márványból készült alkotására, amely azóta is látható a síron. Nyughelye (Kemecsei úti 2. számú falmenti sírbolt) 2006-tól a Nemzeti Sirkert része.

Az 1987-ben újraindított Bessenyei Társaság rendszeresen megemlékezik a névadójáról a szobránál és sírjánál, a megyeháza Bessenyei-termében és a tiszaberceli szülőháznál. A Magyar Honvédségnek köszönhetően 2017-től több alkalommal is – honvédelmi miniszteri engedéllyel – látogatott el Nyíregyházára és Paszabrára a budapesti Palotaőrség díszegysége, emelve a megemlékezések méltóságát és felelevenítve az egykori katonai hagyományokat. A feldíszített belváros ezzel köszöntötte az egykori és a jelenkori testőröket, így kötve össze a múltat és a jövőt.

Bessenyeiben tisztelhetjük Kölcsey Ferenc és Széchenyi István szellemi jogelődjét. Illő tehát, hogy életműve előtt fejtsunk.

Komiszár Dénes

Tisztelt Hölgyeim és Uraim, tisztelt emlékezők!*

A tizennyolcadik század derekán Magyarország fáradt lemondásban tengette életét. Feledni kezdte ősi kultúráját, Szent István-i hagyományait, nyelvének csodálatos szépségét. Ebben, a nihilbe forduló világban jelent meg Bessenyei és nyitott új korszakot nemcsak a magyar irodalomtörténetben, hanem a nemzet egészének életében.

A tiszaberceli nemes ifjú a sárospataki kollégiumban szerez latinos műveltséget, majd ismét visszacsöppen a vidéki élet tespedtségébe. Élete fordulatát hozza, hogy Szabolcs vármegye felterjesztésére követheti két bátyját Mária Terézia testőrségébe.

„Fényesre köszörült kardpengével, de hüvelyébe rejtett és egyelőre fel sem ismert szellemi fegyverekkel veti magát bele a bécsi magyar testőrség rejtelmes udvari életébe. Egyelőre mindennél többre becsüli a párducbőr hódítását. Első és legyőzhetetlen volt abban a szűk kis körben, melyet kardja hegyével rajzoltatott maga köré, de szellemi párbajokban alulmaradt. A szabolcsi virtus, mely a fékezhetetlen Tisza-partján kovácsolódott büszke öntudattá, nem tűrhette el ezeket a szégyenletes vereségeket és a daliás testőr — a bécsi élet elkényeztetett lovagja — egyszerre új fegyvereket vitt be a testőrség szürke-lakószobáiba: tollat, könyvet, német és francia nyelvtanokat.” – emlékezett vissza alakjára nyolcvan esztendővel ezelőtt itt a sírhantjánál Szohor Pál polgármester a Bessenyei Kör elnöke.

A 18 éves szabolcsi ifjú mohón vetette bele magát a társasági életbe és a művelődésbe. Új hivatala mellett bőségesen volt ideje az irodalomnak szentelnie magát, rengeteget olvasott, nyelveket tanult, és ami a legfontosabb, magyar nyelven kezdett írni. Már legelső drámájában, a Hunyadi László tragédiájában előbukkant a Habsburg-dinasztiához való hűségre nevelt testőrből a nemzeti függetlenség ügyéért lelkesedő magyar.

A Magyarország című röpiratában fogalmazta meg egyik legnagyobb hatású gondolatát: „Jegyezd meg e nagy igazságot, hogy soha a földnek golyóbisán egy nemzet sem tehetette addig magáévá a bölcseséget, mélységet, vala meddig a tudományokat a maga anyanyelvébe bé nem húzta. Minden nemzet a maga nyelvén lett tudós, de idegenen sohasem.”

* A 2020. október 29-én a nyíregyházi Északi temetőben tartott ünnepségen elhangzott beszéd írott változata, amelyet Sille Árpád őrnagy mondott el.

Kultuszának ápolása már a XIX. század végén előtérbe került vármegyénkben. 1898-ban Bessenyei Kör néven báró Feilitzsch Berthold megyei főispán vezetésével társaság alakult, amely a vármegye meghatározó személyiségeit fogta össze.

A közösség működésében részt vevő elődök közadakozásból szobrot állítottak a vármegye neves szülöttének. Kallós Ede alkotása lett Nyíregyháza első köztéri szobra.

Bessenyei eszményképévé vált a megye nemességének, polgárainak. 80 esztendővel ezelőtt született meg az elhatározás, hogy hamvait hazahozzák szülőföldjére és méltó körülmények között helyezték nyugalomra a nyíri homokban. A család hozzájárulását megszerezve, a közigazgatási nehézségeket leküzdve végül erre sor is került.

Szohor Pál így összegzett a sír avatásánál: „A szemünk mindig vágyódva tekintett át az elhagyottan pihenő bihari remetéhez. A közvélemény hazavárta Bessenyei György hamvait... Művelődésünk eszményképét eddig idegen föld őrizte. Csak gondolatunk kereshette fel a bihari remetét. Most Mária Terézia testőre megint szolgálatba állt. Jelenléte munkára serkent, munkára Istenért és Hazáért!”

S ezt a munkát a Bessenyei Kör és annak utódja a Bessenyei Irodalmi Társaság azóta is fáradhatatlanul végzi.

Kívánok ehhez a munkához Önöknek sok sikert és jó egészséget!

Román István

SZATHMÁRY ISTVÁN:

Bessenyei tiszaberceli szülőházánál

„Ünneplő ruhába öltözik a lelkünk,
Szent, magasztos érzés ma vigaszra lelnünk,
Idézve a költőt, a büszke daliát;
Aki odavágyott Bécsnek városába,
Hívta a csalárd fény, a Nyugat varázsa,
Magához ölelve a Napkelet fiát.

S ott a deli testőrt az udvari pompa
Minden fénye várja... Asszonyi karokba,
Csalfa, bíbor ajkra könnyen odaszédül:
Mint csapodár lepke, úgy szívja a mézet,
Omló, puha párnán csodaszép az élet.
Rajta, ittasodjunk boldog gyönyörétül!...

De egyszer... a mámor hajnalán feleszmél,
Önmagára döbben: nem látod, ezeknél
Mennyivel szegényebb, szomorúbb a fajtád?
S csiszolatlan nyelved gyönyörű zenéje
Csak a pór kunyhóján lel tán menedékre,
S ezt az árva népet te magára hagynád?

S nekilát a testőr... Udvari kegyencek,
Finom, úri dámák hiába üzennek:
Könyv a cimborája, Voltaire a barátja;
Így műveli lelkét... S egy napon merészen
Kibontja a zászlót, ott leng a kezében,
Bécs nagyokat bámul, esküszik a gárda.

Rajta magyar, ébredj, műveljük a nyelvünk.
 Szégyen, hogy eleddig lomhán vesztegeltünk,
 Hogy másra se kellett, mint káromkodásra:
 Daloljon a költő, a tudós hadd írjon,
 S kinek sírnia kell, az magyarul sírjon,
 Hisz ennek a nyelvnek nincs a földön mása!

S daliás testőrök lantján nóta zendül,
 Nóta a hazáról, játszi szerelemről.
 És magyar a nyelve, és magyar a lelke:
 Bessenyei lantod, megnyerted csatádat,
 Német módi ellen ős-dacod fellázadt
 S a bécsi királynő mosolyát levverte.

Ősi, büszke gárda hős vezére voltál,
 És amit megírtál, és amit daloltál,
 Apostoli tűzzel tetted a hazáért;
 És bár csonka földön sír most a magyar dal,
 Úgy jöttünk tehozzád ősi, büszke dallal
 Lelkedből lekedzett új pünkösdi lángért.

A Nyírség homokján leng a lobogód ma,
 S unokád oltárként díszíti s megóvja,
 Mely ringatta bölcsőd, a szülői házat:
 Áll az ősi hajlék, él a dicsőséged,
 S ha példád megértjük, ha követünk téged,
 Majd hull a bilincs is, s a haza feltámad!...”
 (1923)

IVANCSÓ ISTVÁN:

A bizánci költészet egyik gyöngyszeme: a karácsonyi konták

Bevezetés

Úgy gondolom, nem tévedek, ha azt állítom, hogy kevés olyan költőt lehetne találni, akit ne ihletett volna meg a karácsony egyetemes emberi – és tegyük hozzá – egyben isteni üzenete; aki ne fogalmazta volna meg ihletett gondolatait a Megváltó megszületéséről; aki ne írt volna karácsonyi verset a kétezer évvel ezelőtt végbement betlehemi eseményről; aki ebből fakadóan nem figyelt volna fel az Isten önmagát nekünk ajándékozó karácsonyi szeretetére.¹ Nemcsak a „klasszikus” és „nagy” költők esetében van ez így.² A mai kor poétái – a modern költőktől egészen a slágerszövegírókig – szintén szólnak (a nagy misztérium előtt olykor dadogó ajkakkal) a karácsonyról, még ha nem is tudnak visszanyúlni a gyökerekhez, de akkor is a „szeretet ünnepét” ünneplik, verselik és éneklük meg.

Igen, a „szeretet ünnepét”. Igen ám, de karácsony nélkül ez nem létezne! Mert a karácsony azért a szeretet ünnepe, mert leg-

---

1 A rendszerváltoztatás előtti időben mintegy titokban másoltuk az ilyen jellegű, Jelenits István és Tomka Ferenc által összegyűjtött, stencilezett verseket. Érdekes – és számomra sajnálatos – módon a világhálón böngészve nyomát sem lehet találni nem csak ilyen gyűjteményeknek, hanem olyan köteteknek sem, amelyek a költők karácsonyi verseit tartalmazzák. Hosszabb keresgélés után azonban rá lehet bukanni olyan honlapokra, ahol ilyen verseket gyűjtöttek össze. Ilyen például a következő: https://karacsony.lap.hu/karacsonyi_irodalom/13573217 (letöltés: 2020. 12. 17.)

2 Lásd például: <https://www.szepi.hu/irodalom/vers/karvers/index.html> (letöltés: 2020. 12. 17.)

bensőbb tartalma nem más, mint az, amit az evangéliumban olvasunk: „Úgy szerette Isten a világot, hogy egyszülött Fiát adta érte” (Jn 3,16). Ez az, ami a betlehemi éjszakában veszi kezdetét és a golgotai éjben éri el csúcspontját, hogy a húsvéti hajnalhasadásban megváltást hozzon a világra! Hát ezért a szeretet ünnepe a karácsony, s ebből fakadóan ajándékozunk meg egymást, és ebből forrásozva fejezzük ki viszonzszeretetünket a mi Megváltónk felé.

Mára eljutottunk oda, hogy az emberek jelentős része nem szavaival tagadja Jézus Krisztus történetiségét és ezzel együtt istenemberi mivoltát – azt az igazságot, amit az egyházi hagyomány kezdettől fogva vall, 325-ben pedig dogmába fogalmazott³ –, hogy Jézus Krisztus valóságos Isten és valóságos ember: vagyis egy személyben két természettel rendelkezik, mint senki más. Nos, sokan nem szavaikkal, hanem életformájukkal tagadják vagy legalábbis zárják ki tudatukból és ezzel együtt viselkedésükből is Jézus Krisztust. Mert ha elfogadom, hogy Jézus Krisztus a Betlehemben értem született Megváltó, akkor az ő tanítása szerint kell élnem, elfogadni azt az életformát, amit ő mutatott fel és írt elő számomra. Aprópénzre váltva ebbe beletartozik a napi imádság, a vele való kapcsolattartás, a templombajárás, a parancsok megtartása, különösen a szeretet kettős főparancsáé, ami az isten- és emberszeretetre vonatkozik. Összefoglalóan azt lehet mondani, hogy Jézus Krisztus el- és életembe való befogadása felborítja a személyekhez és dolgokhoz, az élethez való hozzáállásomat, megváltoztatja a komfortzónámat. Le kell vetköznöm sok kényelmességi szempontomat. Ámde ugyanakkor olyan perspektívákat ragyogtat fel előttem, amelyeket másképp sehogyan el nem tudnék érni!

Nos, a karácsony éppen erre hív, erre ad felszólítást! Ismerjük fel a legbensőbb lényegét: Megváltónk születését! Ebben a szívvel-lelket melengető, értelmünket magasba emelő folyamatban segítségünkre sietnek – a Szentírás és a Szenthagyomány tanúságtételén túl – az emlegetett költők. De ugyanúgy megteszik a legtöbbször szerzői név nélkül fennmaradt magyar karácsonyi népénekeink is; csak a legközismertebbet említve közülük:

³ Az első egyetemes zsinatot Nikaiában tartották 325-ben, amikor 318 püspök döntött az egyházat érintő fontos kérdésekben. Vö. Heinrich Denzinger – Peter Hünermann, *Hítvallások és az Egyház Tanítóhivatalának megnyilatkozásai*, Budapest 2004, 73–75.

„Istennek fia, ki ma született jászolban, jászolban, Ő leszen néktek Üdvözítőtok valóban, valóban”.⁴ És megteszik a teológiai örök igazságokat veretes formában megfogalmazó liturgikus himnuszok is. Itt és most legyen elegendő a bemutatásra váró karácsonyi kontákunknak a refrénjét idézni: „mert értünk született a kiseded csecsemő, az örökkévaló Isten”.⁵ Igen, ez a karácsony lényege!

A konták mint költészeti műfaj

A bizánci egyházban több költészeti műfaj virágzott fel. Ezek közül is az egyik legjelentősebb a kontákion (vagy a magyar görög katolikus egyház hagyománya szerint: konták) költészete. Ez volt az egyik és sajátosan jellemző műfaj. A 5-6. században virágzott.⁶

Ekkorra az egyházi költészet már felhagyott az antik görög versmérték szerinti, verslábakra alapozó verseléssel (melynek ragyogó példája a bravúros ihlettel lefordított spártai sírvers). Helyébe lépett az egyes sorok hosszúságát megtartó, a szótagszámra továbbra is odafigyelő, a szünjeleket és hangsúlyokat pontosan elhelyező verselés. Ebbe a rendbe illeszkedik bele a konták mint műfaj, s azon belül is a karácsonyi konták mint kiemelkedő költészeti alkotás. Hozzáértő tudósok véleménye szerint ezt csak az úgynevezett „Akathisztosz hümnosz”,⁷ az Istenszülő Szűz Máriát köszöntő dicsőítő, ugyanilyen hosszúságú – huszonnégy versszakból álló – költemény, konták mülja felül.

Mit is jelent maga a „konták” szó? Azt lehet mondani, hogy szinte banálisan kapta az elnevezését. Ugyanis egy rudacskát, pontosabban pálcát vagy botot jelent, amire a költeményt – a

4 A „Mennyből az angyal” kezdetű ének; lásd a *Szent vagy, Uram* című gyűjteményben a 25. szám alatt. Lásd *Hozsanna, Teljes kottás népénekeskönyv*, Budapest 1971, 121.

5 *Dicsérvételek az Urat! Görögszertartású katolikus énekeskönyv. Vasár- és ünnepnapi szent szolgálatok és énekei*, Nyíregyháza 1994, 628.

6 Vö. Konstantinos Athanasios Trypanis, *La poesia bizantina: dalla fondazione di Costantinopoli alla fine della Turcocrazia*, Milano 1990, 56-64.; Михаил Скабалланович, *Толковый мунук*, Москва 2003, 366-367. (A kijevi 1910-es kiadás reprintje).

7 Vö. Ivancsó István, „Üdvözlégy, Istennek szeplőtelen Jegyese!” *Az Akathisztosz hümnosz*, Nyíregyháza 1996, 190 p.; UÓ, „Üdvözlégy, eljegyzetlen Jegyese!» – *Az akathisztosz hümnosz*”, in *Athanasiana* 3 (1996) 107-118.

tényleges kontákat – tartalmazó pergament feltekerték.⁸ Láttuk, még a 5-6. században vagyunk, s még egy évszázadot várni kell a könyvkötészet beindulásáig vagy legalábbis az elterjedéséig. Mindenesetre, az egyforma hosszúságú egyházi költeményeket egyforma hosszúságú botokra kellett feltekerni, s így, a külső formával együtt rögzült a belső forma is. Természetesen a belső tartalmat nem érintette ez a megszilárdulás, mert az ünnepekre és a legkülönbözőbb szentek tiszteletére sorra jöttek létre ezek a költemények, a kontákok.

A konták egyik fontos jellegzetessége, hogy több versszakból álló költemény.⁹ Klasszikus formájában huszonnégy strófát ölel magába, amihez még legalább egy, de olykor kettő vagy több bevezető versszak (proomion vagy kukulion) is csatlakozik. További sajátossága, hogy a versszakok mindegyike ugyanazzal a refrénnel (efümnion) rendelkezik. A bevezető versszak a formájában eltérhet – rendszerint el is tér – a többitől (sorainak számát és azok hosszúságát tekintve), de a refrén akkor is a többihez kapcsolja. A többi versszaknál a konták szerzője nagyon gondosan járt el: odafigyelt arra, hogy mindegyik egyforma legyen. Úgy lehet elképzelni, hogy előre megalkotott egy „sablont” a sorok számával, a szótagok számával, a hangsúlyok elhelyezésével, amit aztán minden egyes versszaknál alapul vett. El lehet gondolni, hogy micsonda költői bravúr kellett ahhoz, hogy a mélységes teológiai igazságokat – ahol egy „i” betű vagy egy „vesszőcske” sem változtatható meg¹⁰ – ilyen költői formába öltöztesse az ihletett szerző.

A karácsonyi kontákat a 12. században még teljes terjedelmében énekelték a templomban; az akathisztoszt még most is végig énekeljük mind a huszonnégy versszakával (sőt, a bevezetőt is), de mára a kontákoknak már csak a bevezető versszaka és a tényleges első versszaka (az ikosz¹¹) maradt használatban.

8 Vö. Konrad Onasch, *Liturgie und Kunst der Ostkirche unter Berücksichtigung der alten Kirche*, Leipzig 1981, 218.; VACCARO, ATTILIO, *Dizionario dei termini liturgici bizantini e dell’Oriente cristiano*, Lecce 2010, 197–198.

9 Vö. Paul Maas, „Das Kontakion”, in *Bizantinische Zeitschrift* 19 (1910) 285.

10 Jézus tanítása: „Bizony mondom nektek, míg ég és föld el nem múlik, egy i betű vagy egy vesszőcske sem vész el a törvényből, hanem minden beteljesedik. Aki tehát csak egyet is eltöröl e legkisebb parancsok közül, és úgy tanítja az embereket, azt igen kicsinek fogják hívni a mennyek országában. Aki viszont megtartja és tanítja őket, az nagy lesz a mennyek országában” (Mt 5,18–19).

11 *Dicsérvétek az Urat!* (5. láb.), 624.

A karácsonyi konták szerzője

Szerencsére nemcsak az egyházi hagyományban maradt fenn, hogy karácsonyi kontákunk szerzője Rómanosz Melódosz volt, vagyis „Dallamszerző Szent Román”, hanem művének az alcímében is.

Lássuk előbb a hagyományt! A jámbor legenda így számol be a karácsonyi konták keletkezéséről: Rómanosz „egy éjszakán, miközben aludt, álmában megjelent előtte a legszentebb Istenszülő, papírtekerceszt nyújtott neki, és így szólt: »Fogd a papírt és edd meg!« Így is tett a szent Rómanosz, kinyitotta a száját, és lenyelte a papírt. Karácsony ünnepe volt akkor. És azonnal felébredt álmából, csodálkozott, és dicsérte az Istent.

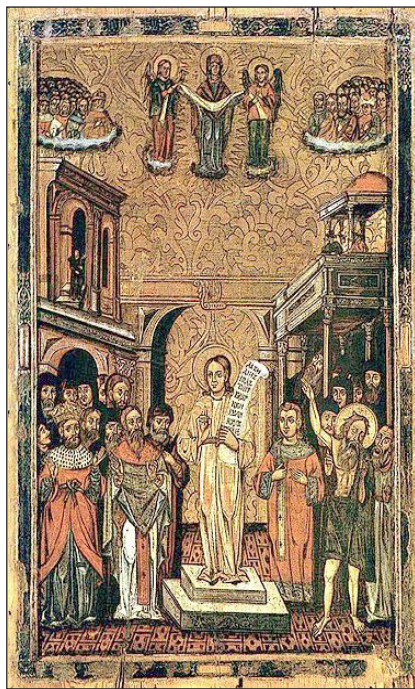
Ezek után kiállt az ambonra, és énekelni kezdett: »Ma a Szűz a legfelsőbb lényt szüli...«¹²

Nem szokatlan ez a költői formula, a könyv lenyelése: előfordult úgy az ószövetségi próféták esetében (Jeremiás, Ezekiel), mint az utolsó újszövetségi könyvben az Apokalipszisben. Mindenesetre, a legenda mintegy a sugalmazás szintjére emeli a karácsonyi kontákat.

A mű alcíme pedig a következőket tartalmazza:

„December hónap. 25. napja. Krisztus születésének kontáki-onja, 3. hang. »A szegény Rómanosz himnusza« akrosztichonra”.¹³

Az iménti külső tanúskodás mellett ez tehát benső – és igaz – tanúságként érvényesül a mű szerzőségét illetően. Egy itt megbűvő jellegzetességet – az „akrosztichont” – még értelmezni kell.

Rómanosz Melódosz

12 Xantopulosz szünaxarionjának elbeszélését idézi Georges Gharib, (a cura di), *Romano il Melode, Inni*, Roma 1981, 30. Lásd még <http://diakonus.gorogkatolikus.hu/node/117> [letöltés: 2020. 12. 17.]

13 Giuseppe Cammelli, (a cura di), *Romano il Melode, Inni*, Fiorentino 1930, 88–89.

A kifejezés azt jelenti, hogy a versszakok kezdő betűit összeolvastva egy értelmes mondatot kapunk. (Az említett akathisztosz himnusz esetében viszont a görög ábécé egymás után következő betűit mutatják, amit szintén bravúros megoldásként kell kezelnünk.¹⁴) Karácsonyi kontákunk huszonnégy versszakának első betűiből – mint láttuk – a szerzőséget egyértelműen megjelölő mondatot kapjuk: „A szegény Rómanosz himnusza”.

Rómanosz Melódosz életéről keveset tudunk. A szíriai Emeszában született 490 körül és 560-ban halt meg. A kutatók a legnagyobb bizánci kontákion-költőnek tartják. Előbb a bérütoszi Szent Anasztaszia templom diakónusa volt, majd I. Anasztasziosz császár uralkodása alatt (491-518) Konstantinápolyba jött, ahol a „nagy templom” (Hagia Szofia) diakónusa lett.¹⁵ A neve alatt fennmaradt 85 kontákból eddig 60-nál többet adtak ki, a többit nem tekintik a kutatók hitelesnek.¹⁶ Mindenesetre a himnuszaiban felhasználta a bibliai és liturgikus szövegeket, valamint az egyházatyák homíliáit. Szívesen alkalmazta a költői formákat is: szerette az ellentéteket, a merész hasonlatokat, gazdag képeket; izgatott, drámai nyelvezet jellemzi költeményeit. Igazi költő volt! Némelyik kontákja a világirodalom remekei közé sorolható.

A karácsonyi kontákunk tartalma

A karácsonyi konták súlyos teológiai tartalmat hordoz. Lényegesen különbözik a karácsonyi népénekektől. Joggal kerülhetett be a bizánci egyház liturgiájába. Sőt, nemcsak a Szent Liturgiában (az eucharisztikus liturgiában), hanem a zsolozsma mind a nyolc részében benne van.¹⁷

Komoly tanítása ellenére is azt kell mondanunk, hogy szinte osztozik a karácsony ünnepének sorsában. Ugyanis – amint már

14 Vö. Ivancsó, „*Üdvözlégy, Istennek szeplőtelen Jegyese!*” (7. láb.), 92.

15 Vö. Gharib, *Romano il Melode* (12. láb.), 24-28.

16 Vö. *uo.*, 69-71.

17 Már Nagy Szent Bazil (†379) regulájának 37. fejezetében felsorolja a napi istentiszteletek körét, bár még nem nevezi meg az egyes szertartásokat; csak a későbbiekben látják el őket névvel. Azonban világos, hogy az alkonyati istentiszteletről, az esti zsolozsmáról, az éjjeli zsolozsmáról, a reggeli istentiszteletről, az első, harmadik, hatodik és kilencedik imaóráról van szó. Vö. NAGY SZENT BAZIL, *Bövebben kifejtett szabályok*, (Életszabályok I.), Nyíregyháza 1991, 134-136.

szó volt róla – az ünnep lényege mára elhomályosodott az emberek nagy része előtt, s ugyanígy ennek a himnusznak nagy része is az ismeretlenség homályába került. Nem ismerjük, csupán az első, bevezető versszakát: „Ma a Szűz a legfelsőbb lényt szüli”,¹⁸ illetve a reggeli istentisztelet folyamán felolvasott tényleges első versszakát: „Betlehem megnyitotta az Édent, jertek, szemléljük”.¹⁹

Külső megközelítésben

A kontákion-költészet szabályait megtartva (vagy még éppen létrehozva?) Rómanosz a görög metrikus verselés alapján állította össze ezt a kontákat: a szótagok száma és a hangsúlyok elhelyezkedése minden versszakban egyforma. Az egyes sorok szótagszáma öt és nyolc között van. Így tehát azt lehet mondani, hogy tökéletesen megszerkesztett költemény. Azonban ez csak a görög szövege láttán derül ki, a fordításokban lehetetlen megjeleníteni. Minden versszaknak a két utolsó sora ugyanaz: „az új gyermek, az örökkévaló Isten”, ami a templomi liturgikus gyakorlatunkban így szerepel: „a kisdéd csecsemő, az örökkévaló Isten”.

Az itt következő táblázat első oszlopában a karácsonyi konták eredeti görög szövege kapott helyet. A második oszlopban lévő szöveg a görög eredetinek szó szerinti fordítása. A sorok hűen adják vissza a görög sorok szavait, még annak árán is, hogy így nehezkesebbé válik a magyar szöveg. Viszont a szótagok számát és a hangsúlyokat – amin pedig a görög verselés alapul – lehetetlen a magyarban visszaadni. A harmadik oszlopban pedig a szertartásainkban használatos szöveget láthatjuk a hivatalos énekeskönyvünkéből. Ez a harmadik szöveg nem tükrözi a verses formát: a használhatóság, illetve énekelhetőség kedvéért prózai formában hozza a verset. – Egyébként is jellemző a liturgikus szövegeinkre, hogy azok fordítói nem áldozzák fel a költészet oltárán a teológiai tartalmat. Sőt – mint szó volt róla –, nem is tehetik!²⁰

¹⁸ *Dicsérvételek az Urat!* (5. láb.), 628.

¹⁹ *Dicsérvételek az Urat!* (5. láb.), 624.

²⁰ Vö. 9. láb.

Eredeti görög szöveg	Saját fordítás	Liturgikus szövegünk
<p>1. Τὴν Ἐδέμ Βηθλεεμ ἤνοιξε, δεῦτε ἰδωμεν; τὴν τρυφὴν ἐν κρυφῇ ἡύραμεν, δεῦτε λάβωμεν τὰ τοῦ παραδείσου ἐντὸς τοῦ σπηλαίου; ἐκεῖ ἐφάνη ρίζα ἀπότιστος βλαστάνουσα ἄφρασιν, ἐκεῖ ἠύρέθη φρέαρ ἀνόρυκτον, οὗ πιεῖν Δαυὶδ πρὶν ἐπεθύμησεν; ἐκεῖ παρθένος τεκοῦσα βρέφος τὴν δίψαν ἔπαυσεν εὐθὺς τὴν τοῦ Ἀδάμ καὶ τοῦ Δαυὶδ. Διὰ τοῦτο πρὸς τοῦτο ἐπειχθῶμεν ποῦ ἐτέχθη παιδίον νέον, ὁ πρὸ αἰώνων Θεός.²¹</p>	<p>1. Az Édent Betlehem megnyitotta, rajta, nézzük meg; a rejtett helyen édes étket találtunk, rajta, vegyük a paradicsom örömeit a barlangban; ott tűnt fel (<i>IKrón 11, 18</i>) egy gyökér, nedvesség nélkül, ami bűnbocsánatot hajt, ott lett található az ásatlan kút, amelyből inni Dávid egykor vágyakozott; ott a Szűz csecsemőt szülve rögtön eloltotta szomját Ádámnak és Dávidnak. Ezért oda siessünk, ahol megszü- letett az új gyermek, az örökkévaló Isten.²²</p>	<p>1. Betlehem megnyitotta az Édent, jertek, szem- léljük; titkában táplá- lékot találunk, jertek, fogadjuk a barlangban a paradicsomba tartozókat. A meg nem öntözött tőke jelent meg ott, mely bűnbocsánatot sarjadzik. Amaz ásatlan kút talál- tatik ott, melyből Dávid inni vágyott. Egy szűz van itt, ki magzatot szül, ki Ádám és Dávid szom- ját eloltja, mert meg- született, mint kisdud gyermek, az örökkévaló Isten!²³</p>

Szerkezet és tartalom

Rómanosz Melódosz karácsonyi kontákja – a bevezető versszakot nem számítva – világosan öt részre osztható.

21 A fordítás alapjául szolgáló eredeti görög szöveg: Cammelli, *Romano il Melode* (13. láb.), 88–119.

22 A karácsonyi kontáknak teljes terjedelmű máig ismert első magyar fordítása: Ivancsó István, „Krisztus születésének kontákionja”, in *Görögkatolikus Szemle* 7 (1990) függelék 1-8. Újra megjelent: Ivancsó István, *Karácsony*, (Ikön és liturgia 2.), Nyíregyháza 1997, 49-64.; majd ennek második kiadása 2016-ban. – Most pedig a függelékben olvasható.

23 A konták ikoszáznak templomokban használt szövege az énekeskönyvben: *Dicsérvétek az Urat!* (5. láb.). Ezen kívül – mint láttuk – csak a bevezető versszak van használatban, ami „a” konták nevet viseli a liturgikus gyakorlatunkban. A többi strófának a liturgikus gyakorlatból való kikerülését – mint láttunk, a 12. század óta – egyedül az időbeli tényező indokolja: nem lehetett (és lehet) a szertartást mérhetetlen hosszúságúra nyújtani.

1. rész: Buzdítás a hívekhez (1. versszak);
2. rész: Szűz Mária imádsága (2-3. versszak);
3. rész: A bölcsek megjelenése és párbeszédük Máriával (4-12. versszak);
4. rész: A bölcsek utazásának elbeszélése, ajándékaik felajánlása (13-21. versszak);
5. rész: Szűz Mária imádsága (22-24. versszak).

Az anyag elrendezése teljesen harmonikus,²⁴ amit a benne lévő szimmetria tükröz. Ugyanis Szűz Mária imádsága foglalja keretbe a fő mondanivalót; s ha az első két részt egybefoglaljuk, akkor ugyanolyan a terjedelme, mint az utolsó, ötödik résznek. A két fő középponti rész egyenlő számú versszakot foglal magába (a 4-12., illetve 13-21. versszakot). Ezek közül az első drámaibb és párbeszédesebb, míg a második inkább narratívabb, elbeszélő jellegű.

A karácsonyi konták mondanivalója

[0.] Kontánkunk bevezető versszaka – mint minden más esetben is – elmondja a lényegét, az egész költemény esszenciáját adja. A mi esetünkben ezt leíró és elbeszélő módon, egészen plazmatikusan teszi meg. A legendánál maradván, magunk elé képzelhetjük a költőt. Kiáll az ambonra. Szíve és lelke még telve van a mennyei látomással. A titokzatos éjszakába belezengi a híveknek a nagy újságot: „megszületett, mint kisdéd gyermek, az örökkévaló Isten”!²⁵ A rövid, de hatásos verssorok alapján szemünk elé áll a barlangistálló, az angyalok és pásztorok hódolata, a csillagot követve érkező napkeleti bölcsek: szóval a bölcső körül folyó egész eseménysor.

[1.] Az első versszak alapján ebbe a környezetbe invitál bennünket Rómanosz: „Betlehem az Édent megnyitotta, jertek, nézzük meg”.²⁶ Megláthatjuk az egész üdvtörténetnek Ádámtól induló beteljesedését, mert „megszületett, mint kisdéd gyermek, az örökkévaló Isten”!

[2.] A következő két versszakban a költő olyan kérdésekkel telíti Mária imádságát, melyekre a legnagyobb teológusok is csak

²⁴ Hasonló szerkezetet mutat gharib, *Romano il Melode* (12. láb.), 150. és Cammelli, *Romano il Melode* (13. láb.), 85.

²⁵ *Dicsérvétek az Urat!* (5. láb.), 628.

²⁶ *Dicsérvétek az Urat!* (5. láb.), 624.

dadogó választ tudnak adni. Hogyan történt az egész megtestesülés? „Ég teremtője, miért jössz az emberek közé?”²⁷ – Nincs is erre más válasz, mint az Isten végtelen filantrópiája!

[3.] A harmadik egységben megérkeznek a napkeleti bölcsek a csillagot követve, hogy meglássák „a csillagok csillagát”.²⁸ Az ószövetségi próféciaik sorával igazolja a költő, hogy ő a megígért Messiás, akit a bölcsek is kerestek. A vele való találkozás megremegtette a szívüket, mert felismerték, hogy ez a fiú „a kised gyermek, az örökkévaló Isten”.

[4.] A konták negyedik részén eluralkodik a dialogikus jelleg. Mária kérdéseire a bölcsek elmondják utazásuk egész történetét: „gyermeked szikrája” vonzott.²⁹ Vonzotta őket, hogy elhagyják a bálványozó perzsiái tüzet és megláthassák a „harmatozó tüzet”.³⁰ A csillagot követve jutottak célba, mint ahogy az ószövetségi nép is ezt tette a tűzoszlopot követve. Aztán az előbbi próféciaik után itt az evangéliumi eseményeket teszi a párbeszéd vezérfonalává Rómanosz, különösen a Heródesssel kapcsolatos eseményeket. Végül a bölcsek „imádták az ajándékok Ajándékát”,³¹ s átadták ajándékaikat: aranyat, tömjént és mirhát annak, aki „a kised gyermek, az örökkévaló Isten”.

[5.] Rómanosz úgy szokta befejezni a kontákjait, hogy a záró versszakban imádságot fűz hozzá. A karácsonyi kontákjában azonban ez másképp történik, mert magának az Istenszülőnek az imádsága szolgál záróimádság gyanánt, mégpedig három versszakban, hogy szimmetrikus legyen a költemény. Így imádkozik Mária: „A hármass ajándékot elfogadva, gyermekem, add meg hármass kérését annak, aki téged szült; az időjárásért könyörgök hozzád, a föld gyümölcsseiért és a földön lakókért; békélj meg mindenivel általam, mert általam születél, »kised gyermek, örökkévaló Isten«”.³² Milyen szép ez az egyetlen imádságos mondat is a sok közül! De még idézni kell az utolsó versszak első két sorát is: „Üdvözítsd a világot, Üdvözítő, mert ezért jöttél!”³³ – Igen, ez a karácsony lényege és üzenete. Igen, ezért jött közénk, ezért lett emberré „a kised gyermek, az örökkévaló Isten”!

27 3. versszak, 3-4. sor. – Lásd Ivancsó, *Karácsony* (22. láb.), 51.

28 5. versszak, 14. sor. – Lásd *uo.*, 52.

29 13. versszak, 16. sor. – Lásd *uo.*, 57.

30 13. versszak, 19. sor. – Lásd *uo.*

31 21. versszak, 4-5. sor. – Lásd *uo.*, 62.

32 22. versszak, 10-21. sor. – Lásd *uo.*, 63.

33 24. versszak, 1-2. sor. – Lásd *uo.*, 64.

Összegzés

A bizánci egyház mindig nagy becsben tartotta és tartja Rómanosz Melódosz karácsonyi kontákját, mely magán viseli az élő és spontán sugalmazás frissességét. Bájossága és egyszerűsége nagyon illik a karácsony ünnepéhez, hiszen az egyháznak ez az ünnepe – mind Keleten, mind Nyugaton – a leggazdagabb költészetben, melegségben, lelki összeszedettségben. Ez a ragyogó egyszerűség tükröződik vissza a minden retorika nélküli párbeszédekben: a nagy és kis személyek, alázatosak és hatalmasok, Mária, a pásztorok, a bölcsek, mindannyian kicsikké és alázatosokká válnak a barlangistállóban lévő jászol előtt, melyben nem más, mint az Istengyermek nyugszik: „a kiseded gyermek, az örökkévaló Isten”.

A szereplők szavai egyszerűek és főségesek. A cselekmény szabályosan halad, kitérők nélkül, amik lassítanak a kibontakozást és megfagyasztanak a hallgatók érzelmeit. Így látjuk a bölcsek megérkezését, belépésüket a barlangba, csodálkozásukat és félelmüket, amikor Józsefet ott látják. Hasonló a hosszú utazás elbeszélése, ami hűségesen követi az evangéliumi leírást, s amit Rómanosz élővé tudott varázsolni a Heródeszel való párbeszéd drámaisága révén. Mély teológiai tartalmat hordoz a bölcsek hármasság ajándéka, és ugyanúgy az imádságuk is. Szűz Mária költészetben és érzelmeiben oly gazdag tiszta imádsága csodálatos szintézisbe fogja össze az egész föld és az egész teremtett, a Teremtője bölcsője előtt térdelő világ imádságát. Mária már tudatában van küldetésének: már az egész emberiség közös anyjának érzi magát. Az éppen megszületett Jézus színe előtt már betakarja oltalmazó palástjával az összes gyermekét, s imádkozik és közbenjár minden nemzetért. Íme, a költészetbe oltott teológia!

Rómanosz Melódosz az örök „má”-ba helyezi Jézus Krisztus születését, a világ megváltásának kezdő eseményét: „Ma a Szűz a legfensőbb Lényt szüli” – kezdi az énekét. Ebbe az örök „má”-ba akar bennünket is belekapcsolni. A Szentírás szerint „Jézus Krisztus tegnap és ma ugyanaz mindörökké” (Zsid 13,18). Rajtunk múlik, az itt és most karácsonyt ünneplő embereken, hogy akarjuk-e vele a kapcsolatot. Mert „érettünk született a kiseded csecsemő, az örökkévaló Isten”!

Aki megismerkedik Rómanosz Melódosz halhatatlan költeményével, a karácsonyi kontákjával, egy hatalmas ösztönzést kap ehhez.

A konták szövege

December hónap 25. napja

Krisztus születésének kontákionja, 3. hang,

„A szegény Rómanosz himnusza” akrosztikhonra

I. Ma a Szűz

a legfelsőbb lényt szüli
és a föld a barlangot
ajánlja fel a
megközelíthetetlennek;
az angyalok a pásztorokkal
dicsőítést zengenek,
a bölcsek pedig a csillagot
követve
közelednek.

Mert érettünk született
az új gyermek,
az örökkévaló Isten.

1. Az Édent Betlehem
megnyitotta, rajta, nézzük meg;
a rejtett helyen édes étket
találtunk, rajta, vegyük
a paradicsom örömeit
a barlangban;

ott tűnt fel *1Krón 11,18*

egy gyökér, nedvesség nélkül,
ami bűnbocsánatot hajt,
ott lett található

az ásatlan kút,
amelyből inni Dávid
egykor vágyakozott;
ott a Szűz
csecsemőt szülve
rögtön eloltotta szomját
Ádámnak és Dávidnak.
Ezért oda
siessünk, ahol megszületett
az új gyermek,
az örökkévaló Isten.

2. Az anya atyja

az ő fiává akart lenni;
a csecsemők Üdvözítője
csecsemőként feküdt a
jászolban;
őt felismerve
mondja a szülőanyja:
„Mondd meg, gyermekem,
hogyan vettethetél el bennem,
vagy hogyan születhetél meg
bennem?

Látlak téged, méhem gyümölcse,
és csodálkozom,
mert tejem van

és nem vagyok férjezett;
és látlak téged
pólyákba csavarva,
szüzességem virágát pedig
érintetlenül látom,
mert te azt megőrizve
voltál kegyes születni,
új gyermek,
az örökkévaló Isten.

3. Nagy király,

mi közös van benned és ben-
nünk, szegényekben?
Ég teremője,
miért jössz a föld lakói közé?
Megszeretted a barlangot,
vagy megkedvelted a jászlat?
Íme, nincs
hely szolgálódnak
a szállóban;

nem mondom, hogy hely,
de még egy barlang sem,
mert még az is,
az is másoké;
s míg Sárának,
aki csecsemőt szült,
sok hely jutott osztályrészül,
nekem még egy odú sem;
ez a barlangom volt, *Mt 8,20*
amit te akartál lakni,
új gyermek,
az örökkévaló Isten.”

4. Ezeket
csöndben mondva,
és aki a láthatatlanokat
ismeri imádva,
hallotta a bölcseket,
akik keresték a csecsemőt;
és tüstént feléjük:
„Kik vagytok?” –
kiáltotta a Szűz;
és ők neki:
„És te ki vagy,
aki egy ilyen
szültél?
Ki a te atyád?
Ki a te szülőanyád,
hogy atya nélküli gyermeknek
vagy anyja és táplálója?
Meglátva csillagát *Mt 2,2*
megértettük, hogy megjelent
az új gyermek,
az örökkévaló Isten.

5. Mert nekünk világosan
megjelölte Bálám
a jóslatok értelmét,
amit megjövendölt,
megmondva, *Szám 24,*
hogy meg kellett

hogy jelenjék egy csillag,
csillag, amely megszüntetne
minden jövendőmondást
és jóslást,
csillag, amely megoldaná
a bölcsek példázatait,
bölcsek mondásaikat
és talányaikat,
a csillag csillaga,
aki megjelenik előttünk,
sokkal ragyogóbb lenne,
mert minden csillagnak a
teremtője,
amelyről előre megmondattott:
Jákobból támad *Szám 24,17*
az új gyermek,
az örökkévaló Isten.”

6. A különös szavakat
mikor Mária meghallotta,
a méhéből valót
leborulva imádta
és sírva mondta:
„Nagy dolgok,
gyermekem, *Zsolt 43,25*
nagy dolgok azok,
amiket tettél
az én csekélységemmel;
mert íme, a bölcsek
kívül rólad kérdeznek,
Keletnek
a királyai
a te arcodat
keresik,
és könyörögnek, hogy
láthassák
néped gazdagjai; *Zsolt 44,13*
mert valóban a te néped
azok, akik téged elismertek,
új gyermek,
örökkévaló Isten.

7. Mert a te néped
ez, gyermekem, parancsold,
hogy a barlangba
jöjjenek, hogy lássák
a gazdag szegénységedet
és dicsőséges csekélységedet;
téged, dicsőségem
birtokollak és büszkélkedem;
ezért nem szégyenkezem;
te vagy a kegyelme
és dísz
ennek a hajléknak és nekem;
adj jelet, hogy belépjenek;
semmit sem számít
a kicsiségem,
mert benned kincset birtokolok,
amit a királyok is eljöttek látni,
a királyok és a bölcsek,
megtudva, hogy megjelentél,
új gyermek,
örökkévaló Isten.”

8. Jézus Krisztus,
a mi igaz Istenünk,
a lelkét láthatatlanul
megérintette az anyjának,
„Vezesd be – mondva neki –
akiket igémmel vezettem ide:
mert az én igém
ragyogott nekik,
akik kerestek engem;
csillag az
a testi szemeknek,
de hatalom
a lelki szemeknek;
együtt utazott a bölcsekkel,
engedelmeskedve nekem,
és most itt van, bevégezve
a szolgálatát,
megmutatva sugaraival
a helyet, ahol született

az új gyermek,
az örökkévaló Isten.

9. Most tehát fogadd,
tiszteletreméltó,
fogadd azokat, akik engem
fogadtak;
mert én bennük vagyok,
mint a te karjaidban;
magadtól nem távolítottál el
azokkal, akik idejöttek.”

És ő megnyitja
az ajtót és fogadja
a bölcsek seregét;
megnyitja az ajtót,
az áthatolhatatlan
kaput, amit Krisztus *Ezek 44,2*
egyedül lépett át;
megnyitja az ajtót,
aki megnyílván
egyáltalán nem veszítette el
a tisztaság kincsét;
megnyitja az ajtót ő,
akitől az ajtó született,
az új gyermek,
az örökkévaló Isten.

10. A bölcsek pedig rögtön
beléptek a nász-szobába
és meglátva Krisztust,
remegtek, mert megpillantották
az ő anyját
és annak jegyesét;
és félve mondták:
„Ez a fiú
nemzetségrend nélküli, *Zsid 7,3*
és hogyan lehet, ó Szűz,
hogy jegyesedet
látjuk most
a te házában?
Nem volt szeplője a te
szülésednek; *Lev 21,23; Kiv 3,2*

ne legyen szégyenletes az együttléted Józseffel itt; egy sereg irigyed van, akik keresik, hol született az új gyermek, az örökkévaló Isten.”

11. „Megmagyarázom nektek – válaszolta Mária a bölcseknek –, az új gyermek, milyen okból tartom Józsefet a házamban, mindazok megcáfolására, akik rossznyelvűek. Mert ő maga fogja elmondani, amiket hallott a gyermekről; mert álmában látta a szent angyalt, aki megmondta neki, honnan fogantam én; tűz-látomás őt, az aggódót figyelmeztette éjjel arról, ami gyötörte őt, ezért van velem József, hogy megmutassa, itt van az új gyermek, az örökkévaló Isten.

12. El fogja mondani világosan mindazt, amit hallott, és nyíltan hirdetni fogja, amit ő maga látott a mennyekiek és a földiek között; a pásztorokról, hogyan énekeltek együtt a földiekkel a tűznyelvűek; *Lk 2,8 skk.* nektek, bölcseknek

pedig megmutatta az utat a fénylő csillag és vezetett benneteket; ezért elhagyva a már mondottakat, beszéljétek el nekünk, ami most veletek történt, honnan jöttetek, honnan tudtátok, hogy megjelent az új gyermek, az örökkévaló Isten.”

13. Amikor ezeket nekik a Ragyogó elmondta, ők, a napkelet fényei, ezt mondták előtte: „Tudni akarod, honnan jöttünk ide? A káldeaiak földjéről, ahol nem mondják: Az Úr az Istenek istene; *MTörv 10,17* Babilóniából, ahol nem tudják, ki a teremtője azoknak, amiket imádnak; onnan jött és vonzott bennünket gyermeked szikrája a perzsiai tűzből; *Dán 3,25 skk.* elhagyva az emésztő tüzet, látjuk a harmatozó tüzet, az új gyermeket, az örökkévaló Istent.

14. Hiúságok *Préd 1,1* hiúsága minden; de bennünk senki nem találhatja ezt meg, aki bölcs, mert más megtéveszteni és más megtévesztettnek lenni; ezért, ó Szűz,

hála legyen a Szülöttednek,
 aki által megszabadultunk
 nem csak a tévedéstől,
 hanem a szorongatásától is
 mindazoknak a helyeknek,
 amelyeket átszeltünk,
 a nemismert népektől,
 az ismeretlen nyelvűektől,
 bejárva a földet
 és kikutatva azt,
 a csillag fénye után
 keresve, hol született
 az új gyermek,
 az örökkévaló Isten.

15. És így még ezt
 a fényforrást bírva,
 Jeruzsálemet
 teljesen bejártuk,
 igazságosan betöltve
 a jövődöléseket;
 mert hallottuk,
 hogy megfenyegette
 Isten, hogy átkutatja azt;
 és a fényforrással
 körbejártunk,
 meg akarva találni
 a nagy ítéletet;
 de nem volt található,
 mert elvétetett
 tőle a szövetség ládája minden
 javakkal, amiket tartalmazott;
 a régi dolgok elmúltak;
 mert mindent megújított
 az új gyermek,
 az örökkévaló Isten.”

16. „Igen – mondta a hívő
 bölcséknek Mária s hozzáfűzte –,
 Jeruzsálemet,
 az egészszet bejártátok,

azt a várost,
 amelyik megölte
 a prófétákat? *Lk 13,34*
 És büntetlenül hogyan
 tudtátok azt átjárni,
 azt, ami teljesen rosszindulatú?
 Heródestől is
 hogyan menekültetek meg,
 a törvénytelenről,
 az öldöklésre
 lihegőtől?” *ApCsel 9,1*
 Ők pedig neki
 mondták: „Ó, Szűz,
 nem kerültük el őt,
 hanem rászedtük; *Mt 2,16*
 találkoztunk mindenkivel,
 kérdezgetve, hol született
 az új gyermek,
 az örökkévaló Isten.”

17. Amikor mindezeket
 az Istenszülő meghallgatta,
 akkor mondta nekik:
 „Mit kérdezett tőletek
 Heródes király
 és a farizeusok?”
 „Először Heródes,
 aztán, mint mondtuk,
 a néped elsői
 az idejét
 a megjelenésének
 a csillagnak tőlünk
 tudakolták;
 és amint megismerték,
 mintha nem tudták volna,
 nem kívánták látni,
 amit tudni akartak,
 mert a keresőknek
 az új gyermeket,
 az örökkévaló Istent.

18. Gondolták, hogy mi ostobák vagyunk, ők az oktanok, és megkérdezték tőlünk: Honnan és hogyan jöttetek? Hogyan jártátok be a nem látható utakat? Mi pedig tőlük, amit jól tudtak, megkérdeztük: Ti egykor hogyan szeltétek át a sok pusztaságot, amint éppen átszeltétek? Aki kivezette övéit Egyiptomból, maga vezetett most minket Káldeából magához, akkor tűzoszloppal, *Kiv 13,21* most pedig csillaggal, megmutatva mint ahogy nem fáradt el, mikor az új gyermeket, az örökkévaló Istent.

19. A csillag mindenütt vezetőnk volt, amint nektek Mózes, aki a botot vitte, *Kiv 16,31* fényétől ragyogva az istenismeretnek. Titeket a manna táplált egykor és a szikla itatott; titeket a remény, az ő reménye töltött el; az ő kegyelmével tápláltatva Perzsiába nem fordultunk vissza az áthatolhatatlan úton vándorolva, nincs gondolatunkban, mert kívánjuk látni az új gyermeket,

az örökkévaló Istent.”

20. Az egyeneslelkű bölcsek ezeket mondták; a Tiszteletreméltó pedig mindezt szívébe pecsételte, megerősítve a Gyermek mindkettőjüket, az anyáét ugyanis: megőrizve a szülés után a méhét sértetlenül; a bölcsekét pedig: megmutatva, hogy a megérkezés után nem fáradt el a lelkük, mint ahogy a lábuk sem; mert egyikük sem mutatott fáradságot, *Kiv 13,21* mint ahogy nem fáradt el, mikor eljött Habakuk Dánielhez, *Dán 14,36* mert aki megjelent a prófétáknak, ő maga jelent meg a bölcseknek, az új gyermek, az örökkévaló Isten.

21. Miután mindezek elmondattak, az ajándékokat a bölcsek kezükbe *Kiv 17,5* vették és imádták az ajándékok Ajándékát, a mūrók Mūróját. Aranyat és mirhát, aztán tömjént adva át Krisztusnak, felkiáltva: „Fogadd a hármass ajándékot, mint a szeráfok háromszorszent himnuszát; ne utasítsd vissza, mint a Káinét *Ter 4,4 skk.*

hanem fogadd azt kezeidbe,
mint Ábel áldozatát,
a te szülőanyád által,
akitől születted nekünk,
új gyermek,
örökkévaló Isten.”

22. Most az új és ragyogó ajándékait
meglátva a Szeplőtelen
a bölcseknek, amint kezükben
hozták és hódoltak,
a jelként ragyogó csillagot,
a himnuszt éneklő pásztorokat,
mindezekért
a Teremtőt és Urat
imádta, mondva:
„A hármass ajándékot
elfogadva, gyermekem,
add meg hármass kérését
annak, aki téged szült;
az időjárásért
könyörgök hozzád,
a föld gyümölcseiért
és a földön lakókért;
békélj meg mindenkivel
általam, mert tőlem születted,
új gyermek,
örökkévaló Isten.

23. Mert nem vagyok csak
a te anyád, irgalmas Üdvözítőm,
nem hiába táplállak tejjel,
a tej forrásozóját;
hanem mindenkiért
fordulok hozzád.
Te tettél engem
egész nemzetségem

szájává és dicsőségévé; *Jud 15,9*
és bennem birtokol
a te földed
hathatós védelmet,
falat és oltalmat;
bennem látják
akik elűzettek

a paradicsom gyönyöreiből,
mert elvezetem őket
minden dolgok tudásának
birtoklására
általam, akitől születted,
új gyermek,
örökkévaló Isten.

24. Üdvözítsd a világot, Üdvözítő,
mert ezért jöttél;
tégy mindent a tieddé,
mert ezért jelentél meg tündöklően
nekem és a bölcseknek
s az egész teremtett világnak;
íme, a bölcsek,
akiknek megmutattad
arcod fényét,
hódolnak előtted,
ajándékokat hoznak,
hasznosakat, szépeket,
gondosan válogatottakat;
és szükségem van rájuk,
mert el kell
mennem Egyiptomba
és elfutni veled, általad,
Vezetőm, Fiam,
Teremtőm, Szabadító,
új gyermek,
örökkévaló Isten.”

Ünnepség Bakonszegen

NAGY ÉVA:

Bessenyei nyomában ...

2021. szeptember 29. A nap még meg-megmutatja magát, egyébként fátyolos az ég. A Megyei Könyvtár előtt gyülekezünk nyolc óra előtt a Bessenyei Társaságból tizenöten, hogy névadónk egykori birtokára, életének utolsó szálláshelyére induljunk, ahol több mint két évtizedet töltött a világtól elvonuló gondolkodó 1811. február 24-én bekövetkezett haláláig. Bakonszегre indulunk, tiszaberceli klubtársainkkal együtt, hogy részt vegyünk a Bessenyei György halálának 210. évfordulója alkalmából rendezett ünnepségen és az író, filozófus tiszteletére felújított Emlékház avatásán. Szemerklő esőben érkezünk meg a Berettyó partján fekvő községbe, Bakonszегre, az egykori Pusztakovácsiba. Az Emlékház udvarán a szervezők – előrelátó gondoskodással – nyitott pavilonok alá rendezték már a vendégváro padokat mutató házi készítésű rongyszőnyegekkel kényelmessé téve.

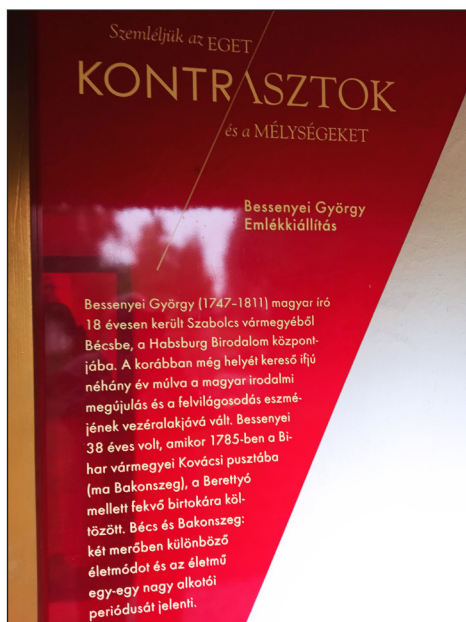
Az ünnepi megemlékezést Bakonszeg Község Önkormányzata, a Bessenyei Társaság és a Hajdú-Bihar Megyei Levéltár szervezte, melyen a térség országgyűlési képviselője és Szabolcs-Szatmár, valamint Hajdú-Bihar megye közgyűlésének alelnökei és a község polgármestere köszön-

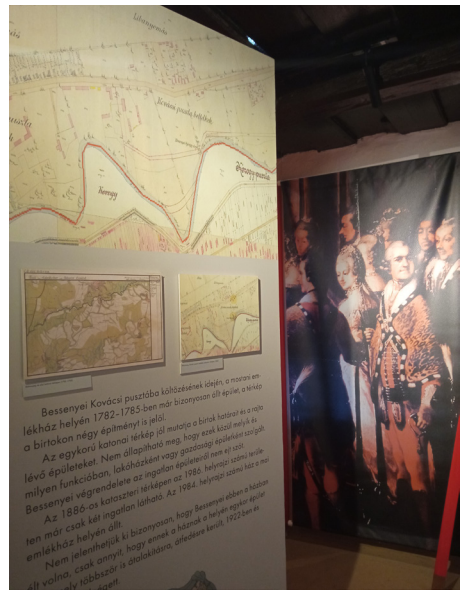

tötték a megjelenteket. Ünnepi beszédükben Bessenyei György szellemi örökségének ma is érvényes gondolatait idézték, tág horizontú műveltségét, hazafiúi elkötelezettségét, jellemének szilárdságát, erkölcsi tartását példaként, követhető magatartási mintaként állították a ma nemzedékeinek számára is. Az ünnepség Kurucz Imre Bessenyei-szobránál a koszorúzással folytatódott, majd az évforduló tiszteletére felújított nádte-tős parasztházban a Petőfi Irodalmi Múzeum Bessenyei-kiállításának izgalmas, a mai fiatalok számára is

érthető, élvezhető látvány- és szövegvilágában barangolhattunk. Tiszabercel – Bécs – Bakonszeg (Pusztakovácsi), Bessenyei életének végletek között zajló világa elevenedik meg a piros–szürke táblák, molinók szokatlanul éles vágásaiban, szíkontrasztjaiban. „Szemlélhetjük az eget és megélhetjük a mélységeket” volt az eredeti címe ennek a kiállításnak, mely a „Kontrasztok” főcímmel egészült ki utóbb, beékelődve az előbbi szövegbe. A kiállítás megálmodói, kivitelezői (Szálkai Tamás, Onder Csaba és mások) szellemes megoldást találtak arra a dilemmára is, miként lehet egy több mint kétszáz éves művet élővé, érdekessé, mesebelivé változtatni. Bessenyei Tariménes utazása című regényének áttetsző, lebegő, színes mesefigurái szellemes, könnyen érthető és jól rendezett szövegmagyarázatokkal, idézetekkel már az emlékházba lépéskor elbűvölik a látogatót. A bejáratból a legnagyobb kiállító terembe kukkantva egy

Bessenyei-idézet hívja fel magára a figyelmet. „... *ha pedig én is írásommal a közboldogság Templomnak oszlopa alá egy követ is letehetek, abból származott vigasztalásom, a halálnak örök álmai között is hevülésbe hozza hideg hamvaimat.*” Alatta Bessenyei György szép aláírását láthatjuk.

A Bessenyei Emlékház megtekintése után az ünnepi program a Művelődési Házban folytatódott az együttműködési nyilatkozatok aláírásával, melyben a két megye önkormányzata, valamint a Bessenyei Társaság és a Hajdú-Bihar Megyei Levéltár egy közös, a világhálón is elérhető Bessenyei-adatbázis létrehozását vállalta a jövő kutatói számára. Fakultatív programként a Nadányi – Miskolczy Kúria érdekes, a megyei Levéltár által berendezett, tárlatvezetéssel bemutatott kiállításait néztük meg, majd indulás előtt meglátogattuk a Berettyó gátja mellett álló Bessenyei-emlékoszlopot is, tiszteletünket téve névadónk hajdani nyughelye előtt. A rendezett, szép, színes árvácskákkal beültetett oszlop körüli kis kert a nagy előd megbecsülését jelezte nekünk, és mi is szívesen vállaltunk közösséget az előd szellemével ezen a történelmi emlékhelyen, egy fotó erejéig. Az esővel együtt mi is hazaérkezünk városunkba.

Bakonszeg! Köszönjük a kedves fogadtatást és a szívélyes vendéglátást!

A Bessenyei György emlékház

Bessenyei György (1747–1811) 1785-ben átvette pusztakovácsi ma bakonszegi örökségét, s haláláig itt élt remeteként. Bakonszegen jegyezte le *Tariménes utazása* című regényét, valamint filozófiai gondolatainak összefoglalását, *A bihari remete, avagy a világ így megyen* című művét. Bessenyei utolsó éveiben csendes életet élt, kevés emberrel érintkezett, s magányos nyugvóhelyre vágyott. Kívánságát tiszteletben tartva egyházi szertartás nélkül, kertjében, kedvenc almafája alá temették el. Hamvait 1940-ben Nyíregyházára szállították. A költő-filozófus emlékét az egykori lakóhelyén létesített múzeum őrzi, melyet a közelmúltban építettek újjá. A vályogfalú, fafaragásos tornácú, nádfedeles 18. századi parasztházban berendezett kiállítás korabeli használati tárgyakon keresztül mutatja be Bessenyei életét és munkásságát. Az író hajdani tárgyai mellett tablók segítik a visszaemlékezést, továbbá arra is felhívják a figyelmet, hogy a 18. században épült nemesi házakon is használtak időnként egyszerűbb, szegényesebb díszítéseket. A házat eredetileg akácfák vették körül, ám lombhullásuk gyorsan rongálta a nádtetőt. A tornác előtt szilva- és meggyfák sorakoztak. A felújítás során a fákat meggritkították, a tetőt kicserélték, a vesszőkerítést pedig újrafonták. A védett kertben Kurucz Imre Bessenyeit ábrázoló mellszobra áll; a porta ma természetvédelmi terület.

forrás: https://www.mozaikmuzeumtura.hu/Bessenyei_Gyorgy_Emlekhaz

* * *

Átadták a felújított Bessenyei-házat Bakonszegen

Mária Terézia testőrére, az irodalmárra, a filozófusra, a „bihari remetére”, azaz Bessenyei Györgyre emlékeztek halálának 210. évfordulója alkalmából a tisztelói, a bakonszegiek, a tudomány emberei és a politikusok Bakonszegen, a kívül-belül felújított Bessenyei-házban 2021. szeptember 29-én.

Az esemény jelentősége messze túlmutatott Hajdú-Bihar határain, hiszen *Demeter Szilárd*, a Petőfi Irodalmi Múzeum főigazgatója online köszöntötte a megnyíló Bessenyei-kiállítást. Ennek

üzeneteként megfogalmazta, hogy jobb magyaroknak kell lennünk, mint amilyenek voltunk. Mégpedig azért, mert felelősséggel tartozunk az utánunk jövők felé.

Ugyancsak távolabbról érkezett *Baracsi Endre*, a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei közgyűlés alelnöke. Ő elmondta, Bessenyeit megyében etalonnak tekintik, és munkássága a megyei értéktár része.

Bessenyei gondolatainak időszerűségét hangsúlyozta köszöntőjében *Bulcsu László*, megyénk közgyűlésének alelnöke és Vitányi István országgyűlési képviselő is. Utóbbi hozzátette, hogy a pályázati támogatásból megújult Bessenyei-ház fontos állomása lesz a bihari turisztikai útvonalnak.

Méltóságból is példát mutatott

Bessenyei sokat tett a magyar nyelv újításáért; méltóképpen kell rá emlékezni és helyre kell tenni a történelemben. Ezt *Vitányi István* országgyűlési képviselő mondta az emlékünnepeken. Bessenyei 1785-től 1811-ig, haláláig élt és alkotott Pusztakovácsiban, a mai Bakonszegen.

Bakonszegen látjuk, hogy embersége van a településnek, hiszen méltóképpen ápolja Bessenyei emlékét – folytatta *Vitányi István*, aki Bessenyei György élete fontosabb állomásait is felidézte. Hangsúlyozta: Bessenyei György mindent megtett azért, hogy az országban a magyar nyelv minél elterjedtebb legyen. – A Bessenyei-ház egy fontos desztinációja lesz a bihari turistaútvonalnak, hiszen nem messze van Zsáka, a Rhédey Kastély, és a bicikliút a Berettyó partján megy. Helyben a Nadányi kúria felújításával is foglalkozni kell majd – beszélt a jövőről a politikus.

Tanítani Bessenyeit

Ha olyan szerencsés egy település, mint Bakonszeg, hogy az értéket olyan mélyről és tisztán merítheti, mint ahogy mi tehetjük

Bessenyei György filozófiai munkáiból, eszmeiségéből, akkor a közösség jó úton halad, és az emlékezés egyúttal bizalom is a jövőbe – ezt már *Gara Péter*, Bakonszeg polgármestere mondta köszöntőjében. Hozzáteve, hogy az emlékezésnél több ez a nap, hiszen települése önkormányzata egy konzorcium résztvevőjeként kívül-belül felújíthatta az ódon épületet, az udvarára pavilont épített és újrafonta a vesszőkerítést.

Bulcsu László, a megyei közgyűlés alelnöke beszédében kijelentette, hogy Bessenyei napjainkban is megtalálná a megoldást a társadalmunkat fenyegető legnagyobb veszélyre, merthogy azt a korában is megtalálta. – A reformkor szellemi áramlatát előkészítve a magyar nyelv használatának fontosságára helyezte a hangsúlyt. Ezzel a munkássággal nemcsak Bihar, nemcsak a magyar nemzet lett gazdagabb, hanem az emberiség is. Időben, térben, mindenütt tanít most is, és taníthat a jövőben is. Bessenyeit azért kell tanítanunk, mert a filozófiája ma is értékalapú és nevel. Azért alapozunk Biharban Bessenyei György emlékére, mert a jövőnket akarjuk felépíteni – fogalmazott *Bulcsu László*.

Bessenyei megjelenésével méltóságot és műveltséget sugárzott. Méltóság nem más, mint a jellemnek és a szellemnek a műveltsége. Bessenyei György ebben alkotott nagyot. Művelte a jellemet, a sajátját és másokét is, művelte a szellemet is, ő ezzel járt előttünk és mutatott utat – mondta köszöntőjében *Baracsi Endre*, a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei közgyűlés alelnöke.

A Bessenyei-háznál tartott esemény a költő, filozófus szobrának megkoszorúzásával majd az újonnan avatott kiállításban tárlatvezetéssel ért véget. A nap folytatódott azonban a falu művelődési házában, ahol *Baracsi Endre*, a Szabolcs-Szatmár-Bereg Közgyűlés alelnöke – egyben a Megyei Értéktár Bizottság elnöke – és *Bulcsu László*, a Hajdú-Bihar Megyei Közgyűlés alelnöke közös szándéknyilatkozatot írtak alá Bessenyei György szellemiségének ápolására. továbbá a Magyar Nemzeti Levéltár Hajdú-Bihar Megyei Levéltára a Bessenyei Társasággal és Bakonszeg önkormányzatával kötött együttműködést írta alá. Ebben Bessenyei emlékére egy közös, idővel a világhálón is hozzáférhető adatbázist szeretnének létrehozni, illetve Nadányi Zoltán költőnek a bakonszegi önkormányzattal közösen emléktáblát kívánnak állítani.

forrás: <https://www.haon.hu/helyi-kultura/2021/09/>

KÉRY PÉTER:

A helyi televíziózás kezdete Nyíregyházán

„...emlékszem, a gyógyszerellátásról készítendő kerekasztal-beszélgetésre a Megyei Tanács egészségügyi osztályára tartottam, amikor a Bizományi Áruház környékén régi ismerős, Kéry Péter állított meg.

Kis híján lekéstem a számomra összehívott patikus-grémiumot, mert Peti, mint egy megszállott, lázasan tömte a fejemet egy számomra akkor még illuzórikusnak tűnő ötlettel, a helyi kábeltelevíziózás gondolatával.

Ő ekkor már tudta, hogy több ez, mint ábránd, így a 8-as buszon reggelente, munkába menet, hetekig molesztált a kábeltelevízióval, amihez – szerinte – én kellenék, és máris indulhatnánk...

Bennem akkor már munkált a varsói riportkönyvem gondolata, ódzkodtam minden egyéb elfoglaltságtól. Mégis mind meggyőzőbb volt ennek a szenvedélyes népművelőnek a dumája, kezdtem az ötletre ráhangolódni.

A jósavárosi presszóban a kávézásunkhoz Már földi István néven egy harmadik társ is csatlakozott, megismertem egy újabb fantaszta, immáron műszakilag is aládúcolt lelkesedését. Tudtam, hogy két vállra fektettek a fiúk. A presszó asztalánál azon nyomban megtartottuk az első stábértekezletet...”

Ezt a részletet, Szilágyi Szabolcs újságíró „Visszapillantó tükrök” című írásából idéztem. Valahogy így kezdődött az egész.

Már gyermekkorom óta foglalkoztatott a televízió, a műsor-

készítés és minden, ami ezzel kapcsolatos. Ez a szerelem, akkor kezdődött, amikor 1963-ban láttam először televíziót, és a csodadobozban megelevenedő képeket, hangkíséréssel. Tátott szájjal bámultuk. Na jó, lehet, hogy a mozik állandó látogatói voltunk.

Abban az időben még nagyon gyermekcipőben járt hazánkban a televíziózás. Vevőkészülék is nagyon kevés helyen volt. Inkább nagyobb intézmények, vállalatok, gyárak engedhették meg maguknak, hogy birtokolják ezt a csodát.

Én a Bethlen Gábor és Síp utca sarkán laktam. Most a görög katolikus főiskola van a helyén. Nem messze tőlünk, a Bethlen és Víz utca saroképülete munkásszállás volt. Ha jól emlékszem, az Útfenntartó Vállalaté. Ők már rendelkeztek – sosem felejttem el a képét – egy az Orion gyár által gyártott, „Tavas” típusú készülékkel. Egy idő után – gondolom, hogy a vállalat vezetése megengedte – a környék lakói is nézhették az akkor nagy szenzációnak számító televíziós adásokat.

Ez azt jelentette, hogy aki tévézni akart, az hóna alá fogott egy kisszéket, vagy sámlit és vitte magával a bűdös, olajos padlójú szálláshelyre. Nem volt annyi szék ott, hogy mindenki le tudjon ülni. Az ügyesebbek, már korán ott voltak, és elfoglalták az ülőkéket.

Esténként, amikor volt adás, mert nem minden nap sugároztak – például hétfő hosszú ideig szünnap volt –, zsúfolásig tele volt a kis helyiség. Néha még az utcán is álltak és az ablakon keresztül nézték a tv-t. (Nagy sikere volt a futballmérkőzéseknek.) Olyan alacsonyan voltak az ablakok, hogy egy hosszabb lábú ember, ha nem figyelt, belépett a „klubhelyiségbe” – nevezzük így a helyet.

Milyen műsorok voltak? Általában élő műsorok. (Még nem volt a királyi tv-nek mágneses képrögzítője, képmagnója.) Sport, színházi közvetítések, filmek stb., és természetesen a tv-híradó őse. Sokan emlékezhetnek a korábban születettek a főcímeire, amikor a Tözsdepalota előtt álló operatőr befordul a kamerájával a néző felé és teker egyet az élességállító gombon.

Kitárult a világ! Ma már hihetetlen, de így indult a Magyar Televíziózás története. (Erről több kötet anyag jelent meg, ez csak egy rövid morzsa gondolat, amiről írtam.)

Csinálni kell egy helyi televíziót, az itt élő emberek tájékoztatására, szórakoztatására!

Most néhány évtizedet ugjunk! Na, igen. De egy „kicsit” sokat kellett várni, hogy ez valóság lehessen.

1980-tól már a Megyei és Városi Művelődési Központban dolgoztam. Még nem nyitották meg az intézményt, de mi már egy páran előkészítettük, kábelezéssel, anyag és készülék beszerzésével stb. a zártláncú tv-stúdiót.

Sikerült meggyőzni az akkori intézményvezetést a nagy jövő előtt álló videotechnika alkalmazásáról a közművelődésben. Ez azt jelentette, hogy rendelkezünk hang- és képkeverő berendezéssel, kamerákkal, képmagnókkal, mikrofonokkal, lámpákkal és sok mindennel, amire szükség van egy tv-felvételhez. Természetesen ez csak egy mini fekete fehérben dolgozó stúdió volt. Elsősorban a különböző művelődési csoportok igényeit elégítette ki. Módszertani anyagokat gyártottunk pld. bábosoknak, amatőr filmeseknek, fotósoknak, oktató anyagokat készítettünk, a megyét járva felvételeket csináltunk néptáncosokról, rendezvényekről.

A másik fontos funkciója a stúdiónak az volt, hogy a hangversenyteremben, vagy kamarateremben zajló eseményeket élőben közvetítettük az épületben lévő 9 tv-vevőkészülékre. Sokan nem fértek be ezekbe a termekbe, de szerették volna látni az ott történő eseményeket, így például beültek az akkor még működő klubpresszóba és iszogatás közben láthatták a tv-ben, hogy mi történik a színpadon. Óvodásoknak, iskolásoknak vetítettünk rajzfilmeket, oktató anyagokat. Szinte mindennaposak voltak a „közvetítések”. De ezek csak az épületen belül voltak láthatók. Ez óriási lökést adott a majdani városi tv megalapításához.

Igaz, ez a technika, amiről beszéltünk, nem volt alkalmas semmilyen szempontból helyi, városi adás lebonyolítására. Viszont arra alkalmas volt, hogy különböző szakmai iskolák elvégzése mellett, már meg tudtuk tanulni és gyakorolni, a tv-műsorkészítés minden oldalát.

És eljött a helyi tv szervezésének időszaka. Nem volt könnyű meggyőzni a város vezetését ennek az új megjelenési formának a fontosságára. Sokan kételkedve néztek rám, mikor erről beszéltem. Egy kicsit álmodozónak tartottak, de volt, aki megkérdezte, hogy orvos látott már ezzel a problémával? (Ő később stúdiónk vezetője lett!)

Végül is a kemény harc meghozta gyümölcsét – szokták mondani. Elindul hivatalosan is a szervezés előkészítése. Mivel korábbi tanulmányaim során ismertem a „nagy magyar királyi televíziót” és körzeti hálózatát, hiszen a gyakorlati oktatásokra ide jártunk, megszerveztem e stúdiók meglátogatását az érdekelt vezetők számára.

Ekkor már országos méreteket öltött a helyi televíziók szervezése. Az ország vezetése a pécsi körzeti televíziót bízta meg az ottani városi tv beindítására és üzemeltetésének segítésére, kísérleti jelleggel. A tapasztalatokat levonva végül is engedélyezték a helyi tv-stúdiók kialakítását. (Minisztertanács Tájékoztatási Hivatala, Posta, helyi tanácsok stb.)

Ezek a televíziók kifejezetten azokban a városokban jöhettek létre, amelyek rendelkeztek központi antennarendszerekkel. Ugyanis a kezdeti időszakban csak kábelen keresztül lehetett sugározni.

Szerencsénk volt, mert ilyen hely volt nálunk a Jósaváros. Hogy biztosak legyünk a dolgunkban, az akkori MODUL (a központi antennarendszer karbantartója) néhány dolgozójával, akik támogatták ezt a kezdeményezést. „Fű alatt” felvittünk a központi antennahelyiségbe egy képmagnót, meg egy modulátort, és rákapcsolódtunk a rendszerre. (Erre engedélyünk nem volt, meg is büntethettek volna!) Úgy emlékszem, hogy valamilyen könnyűzenei műsor volt a szalagon, és egy bizonyos csatornára, rátettük a kábelhálózatra. Gyorsan hazaszaladtam, az otthoni tv-men megkerestem a csatornát, és bekövetkezett a csoda. Látom az „adásunkat”! A kép néha egy kicsit lebegett, ez a modulátorunk hibája volt. De ott volt! Alkalmas a rendszer!

És nagy nehezen elindult a stúdiótervezés, a készülékek beszerzés és az építés! A stúdió tervezése rám hárult, hisz én tanultam ezt is az iskolában, amit az országban először a Népművelés Intézet karolt fel, és gondozta a Magyar Televízióval s Színház és Filmművészeti Főiskolával közösen. Rengeteg élményt sze-

reztem ebben az időszakban a Magyar Televízió akkori Szabadság téri székházában. Ez megérne külön, egy hosszabb visszaemlékezést!

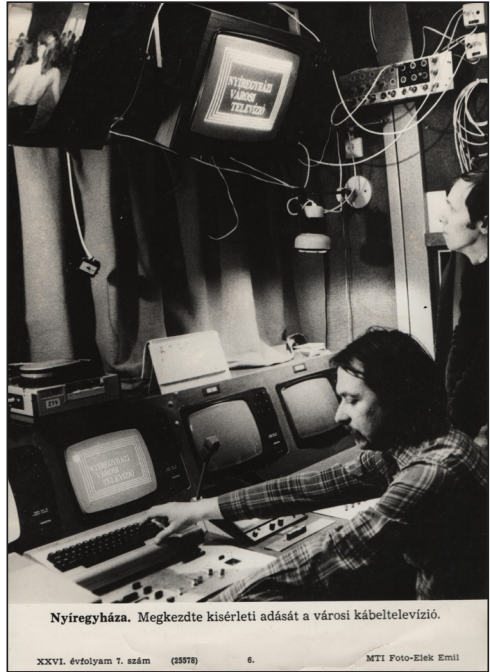
Az országban mi nyíregyháziak az első három között voltunk, akik már elkezdték a stúdió építését. Szerencsénk volt, mert helyi cégek a legmesszemenőbbig támogatták az elképzeléseket, és kreatívan részt vettek a munkákban.

De hol legyen a stúdió? Egyértelmű! Erre legalkalmasabb a Megyei Művelődési Központ épülete. Miért? Mert a város központjában van, könnyen megközelíthető, és minden adottság megvan ott, amire szükség van egy tv-stúdió üzemeltetéséhez. Ott van a hangversenyterem és kamaraterem a nézőterével, a hang- és világítás-technikájával, öltözőkkel, büfével és egyébekkel. Csupán kábelhossz kérdése, és már ott vannak a kamerák.

Az első időszakban képmagnón vittük ki a jósavárosi fejállomásra a műsorokat, de előre gondolkodva, később – még a mai napig is – a 14 emeletes ház tetején van a nagy központi rendszer, ami közel van a stúdióhoz is.

Igen ám, de meg kellett vásárolni a mérgegrága felszereléseket; kamerákat, képrögzőket, vágó berendezést, kép- és hangkeverőt és egyébeket. Ezek a berendezések már rendelkeztek azzal a technikai paraméterekkel, amik megfeleltek a követelményeknek.

De ezek a berendezések nem voltak kaphatók minden sarki boltban. Embargósak voltak. (SONY, Sennheiser stb.) „Hivatalosan” behozni sem lehetett külföldről, azaz Nyugatról. Ennek ellenére a megoldás egyszerű volt. Már ebben az időben sokan dolgoztak Nyugat-Németországban. Az ott dolgozó munkást megbízta – jó

Nyíregyháza. Megkezdte kísérleti adását a városi kábeltelevízió.

XXVI. évfolyam 7. szám (1997)

6.

MTI Foto-Elek Emil

pénzszerezési lehetőséggel kecsegtetve – az erre kijelölt budapesti Műszaki Bizományi Áruház a beszerzésre. Ők behozták az országba, és a megrendelő, például mi, forintért megvásároltuk hivatalosan a bizományitól. Az egész ország városi tévéit így látták el berendezésekkel. Jó üzlet volt, mindenki jól járt!

Végül is a stúdió a Művelődési Központ legmagasabb pontján kapott egy helyiséget, de mi boldogok voltunk. Igaz nem volt egy leányálom a 8 kilós kamerát meg a kiegészítőket naponta fel-le cipelni számtalanszor a csigalépcsőn.

De eljött a nagy nap. 1985. március 4. (Ez nekem nagy ünnep, március 7-e a születésnapom, a tv születésnapja az első saját gyártású műsor, és nem utolsósorban Nőnap!) A vártnál nagyobb sikere volt a kezdeményezésnek. Rengeteg biztatást kaptunk a nézőktől. Rákápcoltunk a 4. sebességre.

Sajnos a helyi városvezetésnek nem volt soha annyi pénze, hogy egyszerre fel tudjuk építeni a stúdiót. Öt éven át épült, kisebb-nagyobb beszerzésekkel, de végül is készen lett.

De az építési idő alatt is dolgozni kellett. Szerencsére a környék – Debrecen, Miskolc – munkatársai segítettek ezt az időszakot átvészelni. Vica-versa alapon. Az első időszakban, míg nem érkezett meg a vágóberendezésünk, a debreceni kollegákhoz jártunk vágni. Két napig egyfolytában, megállás nélkül ment a munka. Nem aludtunk, nem ettünk. De mi is segítettük őket berendezésekkel, ami nálunk már megvolt. (Kamerák, kábelek, többkamerás felvételek stb.)

Már van helyiség, nevezzük stúdiónak, már van minimális technika. Ötletek vannak, de rengeteg. Mi hányzik? Hát munkatársak, akikkel mindezt meg lehet oldani. Semmi gond. Megint szerencsénk van. Hát itt van a Kelet-

Magyarország szerkesztősége, a Magyar Rádió Nyíregyházi stúdiója az újságíró gárdájával. Sok munkatársuk volt külsős, bár a tv-s műfaj egy kicsit más, de előbb-utóbb tudtak váltani, megtanulták „ellopták” a nagyoktól a hogyan.

1986. január 1-től már önálló cég voltunk. Megalakult a Nyíregyházi Városi Televízió. Nagy István Attila stúdióvezető, Szilágyi Szabolcs felelős szerkesztő (A kezdő sorok idézeténél írtam, még nem gondolta, hogy ő lesz az egyik vezető a tv-nél.) Márfoldi István műszaki vezető, Cservenyák Katalin gyártásvezető, és én, aki mindenese voltam, (operatőr, rendező, hang- és fénytechnikus, díszletépítő, segédmunkás stb.) No persze mindenki segített, ahol tudott, sokszor erején felül. Később aztán bővült a stáb, természetesen a külsősök megmaradtak.

Milyen műsorokat készítsünk? Ez a nagy kérdés! Hát mindent, amit lehet. Ez a válasz. Na jó, de a költségvetés és a személyi és tárgyi feltételek meghatároztak mindent. Természetesen játékfilmeket nem csináltunk ezen okok miatt, de nem is erre lett kitálva a helyi televíziózás. A legfontosabb volt a helyi tájékoztatás, a helyi értékek bemutatása, a nagyrendezvények közvetítése, az emberek mindennapi problémáinak a feltárása, és lehet a végelenségig sorolni.

Egy időben, de talán most is, sokszor fordultak segítségért a lakosok a televízióhoz egy probléma megoldásában, amit nem tudtak elintézni különböző okok miatt.

Csak egy példa: Évekig húzódott egy Jósavárosi ügy, a szennyvíz évek óta térdmagasságig állt egy négyemeletes ház pincéjében, és a hiba elhárításában nem történt előrelépés. Az illetékesek a lakókra mutogattak, a lakók a lakásfenntartó szövetkezetre. A panaszos levelek kapcsán kimentünk a helyszínre forgatni, és meghívtuk az illetékeseket. A vége az lett, hogy felbontották a járdát és kiderült, hogy egy ostoba akác volt a hibás! Szerencsétlen élni akart és kereste a vizet. A szennyvízelvezető cső valamilyen ok miatt megrepedt, és a növény gyökérzete benőtte. Emiatt nem folyt le a szennyvíz. Kijavították. Na, ezt is sikerült elintézni!

De sikerült szinte az egész várost megmozgatni egy vetélkedő kapcsán, ahol nagyon értékes díjakat lehetett nyerni. Az nyert, aki a sok feladat megoldása után még a legtöbb teaszűrőt hozta be a stúdióba. Ha jól emlékszem az örökösöldiek nyertek.

Nagy sikerűek voltak az országos „Videószemle” rendezvények. Ekkor a szakma jeles képviselői itt voltak Nyíregyházán előadásaikkal, a nagy cégek kiállították a legújabb videó-technikájukat, filmeket vetítettünk, a program egész napos élő közvetítés volt.

Rengeteget dolgoztunk a Magyar Televízióknak is. Volt egy pénteki műsoruk „Ablak” címmel. A szerkesztőségük rögtön észrevette a helyi tévékben rejlő lehetőségeket. Szinte minden héten voltak anyagaink ebben a műsorban. Sokszor élő stúdiókapcsolásban jelentkeztünk be a mi stúdióinkból. Ez óriási lehetőség volt. Nyíregyháza nem szerepelt korábban ilyen gyakran a Magyar Televízióban.

Nagy sikere volt az élő telefonos kérdezős műsornak is, amikor egy meghatározott téma képviselői voltak a stúdióban, és a nézők e témában kérdéseket tehettek fel az ott lévő illetékeseknek. Jó volt a kapcsolat a város vezetése és lakosság között.

Talán a legnagyobb sikere a pénteki kulturális ajánló műsornak volt, ami habkönnyű zenés, beszélgetős műsorként az elkövetkező rendezvényekre hívta fel a figyelmet, és értékes ajándékokat lehetett nyerni telefonos játékban. De bemutattuk gyáraknak, üzemeknek, a honvédségnek egy napi tevékenységét. „Belépés csak tv-nézőknek” címmel.

Felsorolni is nehéz lenne mi mindent örökítettünk meg, ami mára már történelem. És mindezek megmaradtak az utókor számára... A teljesség igénye nélkül, híres emberek portréja (színészek, festők, szobrászok, népművészek stb.) A megye tájegységeit, természeti értékeit bemutató filmek, színházi előadások, sport közvetítések, mint az Ifjúsági Atlétikai Európa Bajnokság, tenisz kupák, foci, salakmotor versenyek stb.

Eltelt 35 év. Ez idő alatt rengeteget fejlődött a televíziózás, vagy fogalmazzunk úgy, hogy az az új technológia, ami felhasználja az ebben rejlő lehetőségeket.

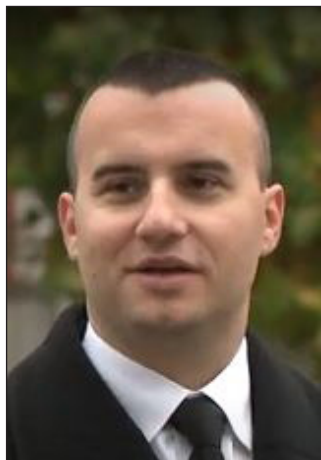
Ma már egy „butább” telefontal is lehetséges akárhol a világban, akármelyik televíziós csatornát elérni. A csatornák zöme ma már tematikus. Van, amelyik csak híreket sugároz, vagy sportműsorokat, vagy krimiket, vagy főzős műsorokat, vagy filmsorozatokot, vagy természetfilmeket és még sok minden mást. Ez így jó. Lehet válogatni. Kit mi érdekel. Ez a technológia óriási lehetőségekkel bír. Csupán az a kérdés, hogy mikor, hogyan, és milyen céllal használjuk!?

HOLMÁR ZOLTÁN:

Bessenyei-emlékek Szabolcs-Szatmár-Beregben

Nyíregyháza a XIX. század végén Bessenyei Györgyben találta meg azt az ideált, akinek a nevét a közművelődés zászlójára tűzhet- te. Nincs rá adatunk, hogy megfordult volna a nyírségi városban, ha csak átutazóban nem, mégis rendkívül szerencsés választás volt, amikor az 1876-ban megyeszékhellyé vált, gyorsan városiasodó, hagyományait kereső Nyíregyháza éppen Bessenyeit fedezte fel a maga számára, s az ő nevét írta zászlajára. Saját szülőttei között a fiatal város még aligha találhatott volna olyan személyiséget, aki a város és a megye minden törekvésének annyira szimbólumává válhatott volna, mint ő. Benne minden adva volt, ami példaképpé tehetné. Daliás testőr, író, filozófus, kultúrpolitikus egy személyben, akinek gondolatrendszerében már szinte minden együtt volt, ami jó félszázaddal később a reformkor nagyjaiban, mindenekelőtt Széchenyiben öltött majd újra testet. S ráadásul kiválasztásával még a felfedezés dicsősége is együtt járt, hiszen a „bihari remetét” a hálátlan utókor méltánytalanul elfeledte. Nyíregyháza tehát nagyon is hálás szerepre vállalkozott, amikor a berceli születésű Bessenyeit fiává fogadta.

A Bessenyei-hagyományok ápolása Nyíregyházán azzal kezdődött, hogy az evangélikus főgimnázium ifjúsági önképzőköre 1888-ban Bessenyei nevét vette fel. Ezt követte pontosan egy évtizeddel később, 1898-ban a nyíregyházi Bessenyei Kör megalakítása, amely a nagy névadó kultuszának ápolása mellett a város

kulturális életének irányítását, szervezését, összefogását tűzte maga elé célul. Nem sokkal a Kör megalakulása után, 1899-ben avatták fel Nyíregyházán Bessenyei György szobrát, Szabolcs vármegye első köztéri alkotását. Az impozáns emlékmű leleplezéseig azonban hosszú volt az út.¹

A Bessenyei-szobor felállításának gondolata ahhoz az országos áramlathoz tartozik, amelyik az 1896-os millenniumra készülő országban támadt fel. Akkoriban erősödött meg országszerte – lényegében központi elgondolás alapján – a magyar nyelvű, nemzeti szellemű kulturális társaságok alapítási, történelmi szobrok állítási igénye. A megyék vezetői, a főispánok álltak ezeknek a magyarosítási, magyar szellemű szervezkedéseknek az élére. Debrecenben Csokonai Vitéz Mihály 1871-ben már kapott szobrot, de a közeli Szatmár vármegyében, Nagykárolyban a Kölcsey-szobor 1897. április 4-i felállítása és a Kölcsey Társaság alapítása a Bessenyei-kultusz felerősödésével azonos évtizedre esik – legfeljebb nem kellett az emlékmű felállítására annyit várni, mint Nyíregyházán Bessenyeiére.²

Kovács István törvényszéki bíró Szabolcs vármegye 1889. októberi közgyűlésén tett először javaslatot arra nézve, hogy Nyíregyházán állítsanak szobrot a megye híres szülöttének, Bessenyei Györgynek. A közgyűlés elfogadta a javaslatot, majd a szobor felállításához szükséges pénzalap előteremtésére, a gyűjtés szervezésére létrehozták a szoborbizottságot, melynek tagjai Miklós László alispán, Szikszay Pál főügyész, dr. Jósa András főorvos, Koczok László főmérnök és Mikecz István vármegyei aljegyző lettek.

A gyűjtés azonban nehézkesen ment, hiszen 1892-re csupán 800 forint gyűlt össze. Bár voltak a városban az ügynek lelkes támogatói, csupán egyetlen nagyobb összegű adományról tudunk: 1893-ban Bessenyei László gávai földbirtokos ezer forintot adományozott. A Magyar Tudományos Akadémia 280 forintos adománnyal támogatta a szobor megvalósításának tervét. Az 1894. október 9-i közgyűlésen a vármegye úgy döntött, hogy „az ezredéves ünnepély alkalmából elrendelt intézkedések költségeinek” fedezésére 240 000 forint kölcsönt vesz fel. Ebből az összegből 200 000 forintot a vármegyei kórház felépítésére fordítanak, 10 000 forintot adományoznak a Bessenyei-szoborra, a megma-

1 Katona Béla: Szabolcs-Szatmár-Bereg irodalmi topográfiája. Nyíregyháza, 1994. 7.

2 Margócsy József: Utcák, terek, emléktáblák III. Nyíregyháza, 1989. 32.

radt pénzből pedig megíratják a vármegye monográfiáját és a vármegye történelmi nevezetességű helyeit emléktáblákkal és emlékoszlopokkal jelölik meg.³

1895-re a Bessenyei-szoborhoz a gyűjtésből befolyt összeg elérte a 14 000 forintot. Ezek után hirdették meg a pályázatot. 1896 januárjában a budapesti Kereskedelmi Akadémia palotájában nyílt tárlat a Bessenyei-szobor pályázatra beérkezett pályamunkákból. 16 pályaművet mutattak be, amelyeket egy 9 fős zsűri bírált el. A törvényhatósági kiküldötteken – dr. Jósa András, Mikecz János alispán, Kovács István törvényszéki bíró – kívül, a magyar képzőművészet legkiválóbb tagjai, azaz Benczúr Gyula és Lotz Károly festőművészek, Stróbl Alajos és Fadrusz János szobrászművészek, valamint Lechner Ödön és Rauscher Lajos műépítésszek döntöttek arról, melyik pályamunka kerüljön kivitelezésre. A pályázók többsége a Magyar Tudományos Akadémián őrzött Czirjék Mihály (1753–1797) testőr-író arcképét használta modellnek a pályamű készítéséhez, amelyet 1895-ig Bessenyei György portréjának tartottak.⁴

1896. január 20-án titkos szavazással döntöttek a nyíregyházi Bessenyei-szobor pályázatának eredményéről. A bizottság 8 szavazattal egy ellenében, Kallós Ede (1866–1950) „Szobor terv” jeligés alkotását találta alkalmasnak a kivitelezésre, mely Bessenyeit álló helyzetben, korhű testőri öltözetben, vállán farkasbőr kacagánnyal ábrázolta.⁵ Holló Barnabás pályázó „Bihari remete” jeligés alkotását 300, a Donáth Gyula és Nadler Róbert által készített „Moriatur” jeligés pályamunkát 200 forintos jutalomban részesítette a vármegye. Bár Kallós szobortervét elfogadták, a kivitelezendő alkotás nem követte hűen a pályázatra benyújtott modellt, ugyanis a közgyűlés szükségesnek találta pár módosítás végrehajtását, amelyet a szobrászművésszel kötött szerződésben is rögzítettek.⁶ A művészi kivitelezésű talapzatot Balázs István készítette Kosztolányi-Kann Gyula (1868–1946) műépítész tervrajza alapján.

1898 júniusára a Bessenyei-szobor gipszmintája már elkészült, csupán az öntés volt hátra. A leleplezési ünnepély időpontját október 10-re tűzték ki, azonban közbejött Erzsébet királynő

3 Nyírvidék XX: különkiadás. 1899. május 9. 2.

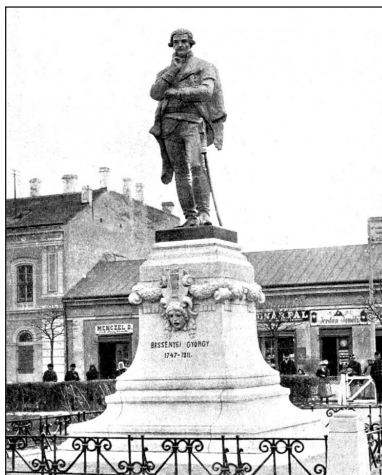
4 Nyírvidék XVII: különszám. 1896. január 3–4.

5 Nyírvidék XVII: 4. 1896. január 26. 2.

6 SzSzBML IV.B. 402. Szabolcs, valamint Szabolcs és Ung k. e. e. Vármegyék Törvényhatósági Bizottságának iratai, 1872 – 1950. 17 Bgy/1896.

meggyilkolása, a nemzeti gyász. így a szoboravatást a következő év tavaszára halasztották.

Az impozáns emlékmű leleplezésére végül 1899. május 9-én került sor. Borús nap volt, az ünnepség előtt az eső permetezni kezdett, mégis a vármegyeháza előtti téren díszruhás vendégek képviselték az ország minden számottevő intézményét. Az ünnepi beszédet Leffler Sámuel főgimnáziumi tanár tartotta, a műsorban Sajó Sándor szavalta el pályadíjnyertes ódáját. Beöthy Zsolt két

koszorút tett le a szoborra a Magyar Tudományos Akadémia és a Kisfaludy Társaság nevében. Beszéde Bessenyei működésének első jelentékeny elemzése volt.⁷ Az ünnepség fényét azonban a királyi testórság négy tagja adta. Külön királyi engedéllyel jelenhettek meg itt, mert egyébként csak a király kíséretében szerepelhettek nyilvánosan. Az ünnepélyre megjelent négy gárdistából hárman, a küldöttség vezetője, nagybarcsai Barcsay József, főrendiházi tag, testőrormester (örnagy), Szathmáry Király Bertalan testőr (százados) és nemes miticzi és csütörtöki Miticzky Kálmán testőr (százados) május 7-én este érkeztek meg Nyíregyházára, ahol a vasútállomáson a nyíregyházi Schlichter Gyula testőr, huszárszázados fogadta társait és vitte őket otthonába. A leleplezési ünnepség napján a Schlichter-ház tornácán a fényképezőgép lencséje elé állt a négy testőr teljes díszben. A Hunyady és Harth nyíregyházi fényképész cég készítette róluk, azt az eredetiben színezett fotót, melyet a testőrök alá is írtak.⁸ Ez a kép napjainkban a Kállay-ház várostörténeti kiállításában látható.

A Bessenyei-szobor 1928-ig állt a vármegyeház előtti téren, amikor a Dessewffy park (ma Bessenyei tér) előtti gyeptérra költöztették, hogy átadhassa helyét a Kisfaludi Strobl Zsigmond alkotta Hősök szobrának. Pár évig árválkodott itt csupán, mert 1930-ban már eredeti szépségében állt vele szemben Kisfaludi Stroblnak a „Vénusz születése” című szobra. A mű azt a pillanatot ábrázolja, mikor a szerelem istennője kilép a tenger sós vizéből.

⁷ Chicago és környéke LXXVII: 29. 1972. július 15. 5.

⁸ Kelet-Magyarország LIII: 110. 1996. május 11. 11.

Bessenyei a fák lombjai között odalátott a megigéző Vénuszra. Nyíregyháza nagy költője, Vietórisz József, a Kisfaludy Társaság tagja, gyönyörű verset írt arról, amint a két szomszédos parkban egymást nézegeti a bronzba öntött gárdista és a szerelem istennője. Mikor az őszi szelek megérkeztek, a gárdista rá akarta teríteni meleg kacagányát:

„Illedelmes gondolattal,
Gavalléros hódolattal
György leveszi párdúc-bőrét
S betakarja istennőjét;
Oly szelíden, oly gyengéden,
Mint valaha réges régen.
Simul rá a kedves vállra
A gárdista kacagánya.”⁹

14 évvel a Bessenyei-szobor felavatása után, 1913. szeptember 28-án a testőr-író tiszaberceli szülőházának oromfalán felavattak egy fehérmárvány emléktáblát, amelynek ékes írása minden időre azt hirdeti, hogy abban a fehérre meszelt egykori csöndes kúriában – amely akkor már az iskolás gyermekek eleven lármájától volt hangos – az 1747-ik évben ott született a magyar nemzetnek egyik legnagyobb fia, legnagyobb prófétája. A ház homlokzatfalába illesztett fehérmárvány emléktáblán a következő felírás és vers ékeskedik:

E házban született az 1747-ik esztendőben
BESSENYEI GYÖRGY

A magyar nemzeti irodalom újjászületésének lánglelkű prófétája
Meghalt PUSZTA-KOVÁCSIBAN 1811. február 24-ikén.
Halála százados évfordulójának emlékezetére megjelölte
ezt a helyet a szabolcsvármegyei BESSENYEI-KÖR.

Új idők, új eszmék tüzes harsonása,
Innen indultál az új honfoglalásra;
Rozsdás kard helyébe fényes tollat vettél.
Keletről nyugatra bölcsen vezérltél.
Műveltségünkhöz, mit száz vihar hányt-vetett,
Te hordtad az első faragott köveket;
Tiéd az úttörés minden árnya, fénye,
Szabolcs daliája, Bihar remetéje!¹⁰

⁹ Chicago és környéke LXVII: 29. 1972. július 15. 5.

¹⁰ Nyírvidek XXXIV: 79. 1913. október 2. 1–3.

Ezalatt a Bessenyei Körnek köszönhetően a XX. század első felében, a kulturális életben szinte minden jelentős kezdeményezés Bessenyei névével fonódott össze Nyíregyházán: irodalmi estek, felolvasások, hangversenyek, évfordulós megemlékezések, ismeretterjesztő előadások rendezése, városi zeneiskola indítása, népfőiskola szervezése, stb.

A Bessenyei Kör sikeres rendezvényei, amelyek igen nagy szolgálatot jelentettek Bessenyei gondolatainak népszerűsítésében, hatással voltak a vármegye más városainak közönségére is, így bizonyára a Körnek is része van abban, hogy az 1922/23-as tanévtől Kisvárdai gimnáziuma is Bessenyei György nevét vette fel. Ettől kezdve a Bessenyei-hagyományok ápolásának Nyíregyháza, Tiszabercel és Nagykálló mellett Kisvárdai is fontos bázisa lett.¹¹

A hagyományápoló munka az 1930-as években új korszakába lépett. Ekkor került Nyíregyházára egy nagyon tevékeny fiatal irodalomtörténész tanár, Belohorszky Ferenc (1905-1991), aki már 1931-ben – a Vajthó László-féle kezdeményeket folytatva – tanítványaival sajtó alá rendezte és kiadta Bessenyei György kisebb költeményeit. 1934-ben társszerkesztője lett az induló Szabolcsi Szemlének, amelyet szinte teljes egészében a Bessenyei-kultusz ápolásának szolgálatába állított. Ő és néhány munkatársa kezdeményezte, hogy Bessenyei hamvait Bakonszegről Nyíregyházára hozzák. 1940. május 2-án ez meg is történt. A háború és az utána következő rendszerváltás érzékelhető törést jelentett ebben a munkában, de 1947-ben, az író születésének 200. évfordulóján a Bessenyei Társaság még országos ünnepség keretében emlékezett névadójára. Nem sokkal később azonban zord idők jöttek az irodalmi, művelődési körökre, társaságokra. Csaknem félszázados működés után a Bessenyei Társaság is megszűnt, de szerencsére nem véglegesen.

Az 1960-as években újraéledt Nyíregyházán és a megyében a Bessenyei-kultusz. Miután 1960. március 25-én újra

11 Bánszki István: A Bessenyei Kör újjászerveződése a forradalmak után (1920-1925). In. Szabolcs-Szatmári Szemle. XXI: 3. 1986. 335.

megnyitotta kapuit a felújított Móricz Zsigmond Színház, az ünnepség keretében felavatták a színház előcsarnokában Berky Nándor (1911–1981) szobrászművész Bessenyei Györgyöt ábrázoló márvány mellszobrát.¹² A feltüntetett 1955-ös évszám ellenére 1958-ban készült az alkotás, ugyanis az említett időpontban a művész egy nagy Bessenyei-fejet készített, s nyilván úgy fogta fel, mintha az előtanulmány lett volna ehhez a márványból készült művéhez. Berky 1958-ban Budapesten a Képzőművészeti Alap műhelyében egy hónap alatt készítette ezt a szép művét, ugyanakkor és ugyanott, amikor és ahol Liszaki Kováts Zoltán készítette a színház előcsarnokában átellenben álló Móricz-portrét. Berky műve határozottabb, erőteljesebb. Nem a fiatal testőrt ábrázolja, hanem a csalódásokat is megízlelő, kesernyés mosolyú, de distingvált külsejű, fegyelmezett arcú bécsi hivatalnokot. A fej egészen karakteres, az ismert Bessenyei-ábrázolás alapján készült.¹³

A következő évben, 1961. május 12-én mintegy 300 középiskolás diák részvételével nyitották meg a kisvárdai Bessenyei György Gimnázium 50 éves jubileumára rendezett ünnepséget, míg másnap sor került a Búza Barna (1910–2010) érem- és szobrászművész által elkészített Bessenyei-domborművel díszített emléktábla felavatására.¹⁴

1965. március 20-án Bessenyei György író szobra – amely eddig a bécsi királyi udvart díszítette – hazakerült. Róna József szobrászművész, 16 mázsa súlyú, fehér márványból készült alkotását először a nyíregyházi Tanárképző Főiskola átmeneti otthonának előcsarnokában, a Vasvári Pál u. 16. szám alatti épületben helyezték el, majd az új épület nagy olvasótermében találta meg későbbi helyét.¹⁵ 2003 óta a Nyíregyházi Főiskola legnagyobb, tiszteletet és megbecsülést biztosító „A” épületében található ünnepi aulában található a szobor, amely azonban jóval régebbi alkotás. Az elkészítésére még 1928-ban kapott megbízást Róna József gróf Klebelsberg Kunó kultuszminisztertől, s egy évvel később, 1929 decemberében már egy hatalmas teherautó állt meg Bécsben, a magyar gárdisták gyönyörű barokk palotája előtt, amely akkor már a Collegium Hungaricumnak adott otthont. A teherautóról óvatosan emeltek le egy hatalmas, falécek és vásznak közé rej-

12 Kelet-Magyarország XVII: 72. 1960. március 25. 6.

13 Koroknay Gyula: Nyíregyháza művészeti emlékei. Nyíregyháza, 1971. 65–66.

14 Kelet-Magyarország XVIII: 110. 1961. május 13. 1.

15 Hajdú-Bihari Napló XXII: 88. 1965. április 14. 1.

tett márványtömböt és a széles főkapun át bevitték a remek lépcsőházba. Néhány órával később ott állt Bessenyei György fehér márványból faragott szobra a lépcsőház legszembeötlőbb részén. A vén falak bizonyára meglepetten és meghatottan pillantottak a deli testőrré, Mária Terézia kedves vitézére és költőjére, aki több mint 200 esztendő után ismét visszatért egykori dicsőségének, lelkes munkásságának helyére, a magyar gárdisták bécsi palotájába. A szobor életnagyságban ábrázolja Bessenyeit, fiatalos erejének teljében, amint átszellemült arccal ül karosszékében. Testén a gárdisták egyenruhája feszül, kezében író toll. Csupa harmonikus báj, kifejező erő és szépség ez a szobor, amely a legtisztább barokk stílusban készült. Róna József személyesen vezette a szobor felállításának munkáját és miközben a különböző utasításokat adta, volt arra is ideje, hogy nyilatkozzon.

„A gárdista-palotát Fischer von Erlach építette, ugyanaz, aki a csodálatosan szép Karlskirchét is alkotta. A nagy barokk stílus egyik legszebb és legmonumentálisabb alkotása. Ennél szebb, méltóbb keretet nem is kívánhattam volna szobromnak és elmondhatom, hogy a hely tekintetében éppen olyan szerencsém van, mint volt annak idején a Savoyai Jenő szobrával, mely a királyi palota elé került. Bessenyei Györgyben az örök magyar fiatalságot akartam megmintázni, azt a nemes fajt, amely egyaránt szolgálja könyvvel és fegyverrel hazáját. Hogy meg vagyok-e elégedve munkámmal? Saját műveimet dicsérni nem illik, de olyan álszerény sem vagyok, hogy lebecsüljem. Inkább idézem hát két nagy tekintélynek a szavait. Az egyik dr. Petrovich Elek, a Szépművészeti Múzeum igazgatója, aki mikor szobromat megnézte, így kiáltott fel: Ez a szobor méltó arra, hogy a Savoyai Jenő öccsének nevezzék! A másik kritikát a grombaságáról és nyers szókimondásáról híres Helmer Eduárd, a bécsi Goethe-szobor alkotója mondta. Ez a szobor, olyan, hogy valószínűleg Fischer von Erlach valamelyik szobrása is így csinálta volna meg! Tökéletesen egészíti ki a palota hangulatát és stílusát!”¹⁶

Az 1960-as években hódító útjára indult Bessenyei-kultusz töretlenül fennmaradt a további évtizedekben is. Jó példa erre az az eset, amikor Az Ágis tragédiája megjelenésének 200. évfordulója alkalmából, 1972 őszén Szabolcs-Szatmár megyében kétnapos Bessenyei-émlékünnepséget rendeztek. A kétnapos ünnepségsorozat október 6-án, délben kezdődött Nyíregyházán. A Tanárképző

16 Felállították Bécsben Bessenyei György szobrát. In: Pesti Hírlap Vasárnapja LI: 49. 1929. december 8. 4.

Főiskola felvette Bessenyei nevét, majd az intézmény vezetőségének, tanári karának és hallgatóinak részvételével megkoszorúzták az Északi temetőben Bessenyei György új síremlékét.¹⁷ A megye és a város dicséretes gondossággal fáradozott azon, hogy az új síremlék a gyönyörűen komponált temetőben helyéhez, céljához, de korunkhoz is méltó legyen. Gondos volt az előkészület. Az első kísérleteket követően a megyei tanács a NYÍRTERV két fiatal építészt kérte fel arra, hogy készítsen vázlatot az emlékmű megvalósításához. Az elkészített vázlatok közül a Képzőművészeti Alap Bán Ferenc (1940-) építész-mérnök egyik javaslatát tartotta rendeltetéséhez és céljához méltónak és így ennek a kivitelezésére kerülhetett sor. Az elkészült emlékmű ott állt az Északi temető díszhelyén, melynek egyszerű, de különleges formái vonzották az arra járók tekintetét és elgondolkodásra készítette azokat, akik ha néhány percre is, de megálltak az emlékmű közelében. Elgondolkodásra készítet az örök láng is, mely az emlékművön éghet. Az a benyomásunk, hogy Bán Ferenc műve méltó a környezethez, az emlékhöz, de félreérthetetlenül viseli magán korunk szellemét is. Hirdeti, mert alkalmas, hogy hirdesse: e kor emberei sem tiszteletlenek a múlt eredményei iránt, hogy fő feladatuk, a társadalom, s a gazdaság átforgalmazásának heroikus munkája közben sem feledkeznek meg azokról. Az emlékmű áll, hirdeti Bessenyei Györgynek – nemzetünk kiváló nagyjának emlékét és hirdeti azt is, hogy népünk, városunk lakossága nem felejtí nagyságát, hogy tisztelettel adózik életművének, emlékének.¹⁸

A megyénkben rendezett Bessenyei-emlékünnepeket 1972. október 7-én, délelőtt Tiszabercelen fejezték be. Ünnepeyes keretek között emlékeztek a felvilágosodás nagy alakjára, Bessenyei Györgyre, Tiszabercel szülőttére, akinek bronz mellszobrát, H. Varga Ilona (1927-1989) szobrászművész alkotását ünnepélyesen avatták fel és adták át a községnek. Az ünnepségen Csonka Zoltán, a nyíregyházi járási hivatal elnökhelyettese mondott be-

17 Kelet-Magyarország XXIX. 237. 1972. október 7. 1.

18 Scholtz Béla: Új Bessenyei-síremlék a nyíregyházi temetőben. In: Szabolcs-Szatmári Szemle. 1972. VII: 4. 71.

szédet, majd a község nevében Máté András, a községi tanács elnöke vette át a szobrot.¹⁹

1982. október 25-én – hosszú vajúdas után – új síremlék került a nyíregyházi Északi temetőben Bessenyei hamvai fölé. A 3x4 méteres sütői mészkőből készült síremlék Rátonyi József (1942-) Munkácsy-díjas szobrászművész alkotása, amely a temető főbejáratától balra található.

Ugyanazon a napon a Bessenyei György Tanárképző Főiskolán, tudományos ülészekon emlékeztek a nagy felvilágosult íróra. Az elhangzott előadások később könyv alakban is napvilágot láttak „Pro memoria Bessenyei György” címmel.

1983. november 2-án, délután Kisvárdán a Bessenyei György Gimnázium előtti parkban ünnepélyes keretek között felavatták a névadó Bessenyei György mellszobrát. Az iskola alapításának 70. évfordulóján megtartott ünnepségen Sárosy Zoltán, a gimnázium igazgatója köszöntötte a jelenlevőket, majd Tisza László megyei tanácselnök avatta fel Gyulavári Pál (1949-) budapesti szobrászművész alkotását.²⁰

Néhány évvel később, 1987-ben újjáalakult a Bessenyei Társaság is, s azóta újra ez az irodalmi és művelődési kör lett a városban az író hagyományainak leghivatottabb ápolója. Előadássorozatokkal, kiadványokkal, szavaló- és szövegmondó-versenyekkel, stb. igyekeznek ébren tartani és kiterjeszteni Bessenyei tiszteletét. Ugyanebben az évben a Magyar Éremgyűjtők Egyesülete (MÉE) XVII. Vándorgyűlését a Bessenyei György Tanárképző Főiskolán tartotta. Ebből az alkalomból a MÉE is kiadott egy emlékérmét, melynek egyik oldalán a Bessenyei család címere, míg másik oldalán Bessenyei portréja és aláírása kapott helyet.²¹ Ugyanekkor készítette el Nagy Lajos Imre (1949-) szobrászművész a másik, szintén Bessenyeit ábrázoló emlékérméjét,

19 Kelet-Magyarország XXIX. 238. 1972. október 8. 1.

20 Kelet-Magyarország XL. 260. 1983. november 3. 1.

21 Az Érem LV: 2. 1999. 23.

amelyet az író-költő születésének 240. évfordulójára adtak ki.

A Társaság kezdeményezésére 1990. november 30-án Bessenyei-emléktáblát avattak a Főiskolán. A bronzból készült dombormű szintén Nagy Lajos Imre szobrászművész alkotása, amelyet Székely Gábor főigazgató leplezett le.²²

Végül a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Önkormányzat döntése nyomán a Megyeháza nagyterme 2007 vége óta Bessenyei György nevét viseli. Az ünnepélyes névadást december 20-án, délelőtt fél kilenctől tartották, ahol az ünnepi beszédet Fülöp István, a megyei közgyűlés elnöke mondta el, a résztvevőket dr. Bánszki István, a Bessenyei Társaság elnöke köszöntötte, az író-filozófus szülőhelyét, Tiszabercelt pedig a település polgármestere, Hajnal András képviselte. Ebből az alkalomból egy gyönyörű, bronzból készült emléktábla is készült a testőr-író portréjával, amely Bíró Lajos (1959-) szobrászművész alkotása.²³ Jelen tanulmány írásakor ez az eddigi utolsó emlékjel, amely a testőr-író személye előtt tiszteleg.

A tanulmányban felsorolt és ismertett szobrok és emléktáblák elsődleges célja az emlékállítás. Emléket állítanak egy nagyobb vagy kisebb közösség életében fontos szerepet betöltő eseménynek, személynek, hogy évente legalább egyszer szónoklatok hangozhassanak el mellőlük és koszorúkkal ékesíthessék. Később a koszorúk ugyan elhervadnak, de a szobrok, emléktáblák megmaradnak. Mert tanúk ők. Márványba, kőbe faragott és bronzba öntött jelek. Bárhol is legyenek, megállásra készítenek.²⁴

22 Kelet-Magyarország XLVII: 282. 1990. december 1. 15.

23 Kelet-Magyarország LXIV: 295. 2007. december 19. 11.

24 A képek forrásai: emlekjelek.hu, kozterkep.hu.

SÍPOS LÁSZLÓ:

Középkori falképeink titokzatos világa* Néhány emblemátikus példa Szabolcs-Szatmár-Beregből¹

Szabolcs-Szatmár-Bereg megye a középkori szakrális építészet gazdag tárháza, ősi templomai pedig sokszor rejtjenek unikális falképeket.

Bizony-bizony, immár három évtizede fotózom a Felső-Tisza-vidék műemléktemplomait. A magam eszközeivel igyekeztem ráirányítani a figyelmet ezek értékeire, a feltárások és felújítások eredményeire. Szakmai, tudományos és ismeretterjesztő publikációimban pedig különös hangsúlyt kaptak a magyarországi viszonylatban is unikális falképek.²

Az Almanach terjedelmi korlátjaira is tekintettel a 2021. decemberi vetítettképes előadáson elhangzottaktól eltérve ezúttal csak néhány falkép bemutatására és elemzésére vállalkozhatok.³ Ezért most csak hét helyszínre: Baktalórántházára, Csarodára, Laskodra, Lónyára, Máriapócsra, Nyíribronyra és Tarpára látogatunk el. Reményeim szerint ez a tanulmány (és képei) a kedves

---

* A Bessenyei Társaság szervezésében 2021. december 9-én elhangzott előadás részleteinek szerkesztett változata.

1 Lásd: Jegyzetek 1. (az írás végén).

2 Lásd: Jegyzetek 2.

3 Lásd: Jegyzetek 3.

olvasót is e varázslatos vidék bejárására, különleges templomainak megtekintésére ösztönzik majd.

Előjáróban azonban két gyakran használt fogalmat definiálnék, az ikonográfiáét és az attribútumét.⁴

Az ikonográfia a képtartalmak tudománya, a művészettörténet olyan tudományos eszköze, amely a műtárgyak tartalmának értelmezésével és meghatározásával foglalkozik.

Az attribútum pedig olyan tárgy, mely egy bizonyos személyre vagy allegorikus alakra jellemző, azt könnyen megismerhetővé teszi és e célból melléje adatik.

Kezdjük meg a kalandozást a középkori freskók világában

Alig-alig vitatható közkeletű nézet az, hogy – lényegében véve – a keresztény művészet egésze Krisztusra vonatkozik. Életének jelenetei és személyének ábrázolása adják a legfontosabb témákat.⁵

A keresztény templomok képzőművészeti programjának központi alakja pedig maga Jézus Krisztus.

Szent Tamás írta a 45. zsoltár kommentárjában, hogy *„Krisztusban megvolt a testi szépségnek az a magas foka, ami az arcának méltóságot s egyszersmind bájt kölcsönzött, volt valami isteni kisugárzása, ami mindenből tiszteletet váltott ki.”*⁶

Kivételesen attraktív Krisztus-ábrázolás maradt fenn Baktalóránt-házán. az Urunk mennybemenetele római kato-

⁴ Ezek a művészettörténet definíciói, melyeket – általános elfogadottságuk okán – átvett a Wikipédia is.

⁵ Seibert, Jutta (szerk.): A keresztény művészet lexikona (Budapest 1994, 144. p.).

⁶ Seibert, Jutta (szerk.): A keresztény művészet lexikona (Budapest 1994, 146. p.).

likus templomban.⁷ A különleges ovális arcforma, a széles homlok és az elkeskenyedő áll, a mandulametszésű szemek a „spanyolosan” hegyes szakáll és a hajviselet bármilyen meglepő, engem a középkori katalán festészetre emlékeztetnek. A glória viszont bizáncias mustrával díszített. Maga az ábrázolás – jobbjával áldást oszt, baljában pedig az evangélium – a Krisztus Pantokrátor, a Mindenható Krisztus ikonográfiai jegyeit viseli. Ahogy az evangélium írja: „Kezdetben volt az Ige, az Ige Istennél volt, és Isten volt az Ige.”⁸ Öltözete sem a megszokott: a szögletes nyakkivágású, díszes aranszegélyű ruha redői fölött apró mintákkal ékes bíbor palástot visel.

Számos középkori Krisztus-ábrázolás maradt fenn még megyénkben: láthatjuk őt kisdedként Mária ölében Baktalórántházán, majd pedig Ófehértón már 12 évesen, amint tanít a templomban, a Nagy hét emblematikus eseményei kapcsán (Bevonulás Jeruzsálembe és az Utolsó vacsora jeleneteivel) Magyar református templomában, a Keresztrefeszítés ikonográfiai ábrázolásával Nyírbélteken, Baktalórántházán és Tarpán, egy-egy Piéta-töredékben Piricsén és Napkoron; különleges mennybemenetele pedig Márokpapiban maradt fenn. Föltűnik kétszer Szent Lászlóval kapcsolatban is: Baktalórántházán, amint gyermek Jézusként (Mária ölében) koronázza vagy áldja meg a lovagkirályt és Laskodon, amint Szent Lászlót segíti a legendás kerlési (cserhalmi) csatában a pápával szemben.⁹

Tanulmányomban ezután a Köpenyes Mária-, Sárkányölő Szent György-, Szent Ilona-, Szent László-, valamint a Szent Kozma és Damján-ábrázolásokat veszem górcső alá.

A Köpenyes Mária

A Köpenyes Mária-ábrázolások közül az egyik Lónya református templomában található.¹⁰ Az egyhajós, szabályos téglalap alaprajzú templom a 13. században épült, majd a 14-15. század során alakították át. Későbbi átépítései nem voltak jelentősek, így a vakolat alatt fennmaradhatott a templombelső középkori festése,

⁷ Lásd: Jegyzetek 4.

⁸ János 1. 1.

⁹ Lásd: Jegyzetek 5.

¹⁰ Lásd: Jegyzetek 6.

mely az utóbbi évek egyik legjelentősebb ilyen jellegű felfedezése. 2004-ben a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal (KÖH) által biztosított támogatásból elkészült a hajó falképeinek feltárása, azok esztétikai helyreállítása pedig egy jó évtizede fejeződött be.

A lónyai református templom románkori falképeinek emblemikus darabja a diadalív hajó felé eső oldalán, az északi oldalon maradt fenn. A négy négyzetmétert is jóval meghaladó (285 x 152 cm-es) képmezőben Köpenyes Mária (és egy másik szent) alakja bontakozik ki. Mária dicsfénye érdekes karéjos megoldású, köpenyét pedig a mellén egy feltűnően nagyméretű boglár fogja össze. Ruháját rombusz alakú, karéjos mustrák díszítik. Mindkét kezével köpenye szélét fogja. A felnyíló köpeny alatt oltalomkereső emberek láthatók.

Ikonográfiai jelentése szerint Mária a köpenye alatt – közbenjáró szerepének megfelelően – a világbíró Krisztus haragja ellen védi a bűnös embereket, és kegyelemért könyörög számukra. Bizáncban kiterjedt kultusza volt Mária köpeny-ereklýjének, amely a IV. kereszties hadjárat (1204) után terjedt el Európában. Az első Köpenyes Madonnák a 13. században, Itáliában jelentek meg.¹¹ A 14. század legelejéről való lónyai ábrázolás jelentőségét az adja, hogy a szakirodalom szerint nagy valószínűséggel a Köpenyes Máriáink között ez a legkorábbi.¹²

11 Seibert, Jutta (szerk.): A keresztény művészet lexikona (Budapest 1994, 182–183. p.).

12 Lángi József: Előzetes beszámoló a lónyai református templom falképeinek kutatásáról, feltárásáról (Műemlékvédelem 2004/6, 362–363. p.).

Fennmaradt egy másik méretes Köpenyes Mária-falkép, Máriapócson a középkori eredetű katolikus plébániatemplomban.¹³ (Itt említem meg, hogy az ICOMOS¹⁴ Magyar Nemzeti Bizottsága, a Díjbizottság javaslatára 2021-ben ICOMOS-díjjal ismerte el a máriapócsi Szeplőtlen Szűz Mária római katolikus templom felújítását.¹⁵ Ehhez ezúton is szívből gratulálók!)

1980-ban tárták föl – keretes díszítésbe foglaltan – a templom középkori Köpenyes Mária falképtöredékét, melynek keletkezése szintén a 14. század első felére tehető. Mestere azonos lehetett a közeli ófehértói templomot kifestővel. Az ábrázoláson jól látható a templom névadója, Szűz Mária, akihez főpapok, királyok és mások fohászkodnak. – írja az egyik szakirodalom szerzője.¹⁶ Ám ők voltaképpen – mint azt már tárgyaltuk - kegyelemért, közbenjárásért könyörögnek, az őket köpenyével óvó Szűz Máriához.

Ha föllapozzuk a Keresztény Művészet Lexikonát, megtudhatjuk, hogy ezen ábrázolás eredete a középkori jogban keresendő, akkortájt a köpeny kitarásának gesztusával lehetett szimbolikus értelemben törvényesíteni vagy adoptálni gyermekeket, és a ma-

13 Részletesebben lásd: Máriapócs középkori temploma – avagy gondolatok egy ICOMOS-díj kapcsán (Szabolcs-Szatmár-Beregi Szemle 2021/3, 13–18. p.).

14 Lásd: Jegyzetek 7.

15 A szerző által írt laudáció ICOMOS-díj Máriapócs középkori templomának címmel A Kelet-Magyarország 2021. május 21. számában jelent meg.

16 Szatmáriné Mihucz Ildikó: Középkori templomok Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében (Kelet Press Kiadó 2000, 29. p.).

gasabb rangúaknak joguk volt a köpenyük alatt menedéket nyújtani az üldözötteknek, s így kegyelmet kérni számukra.¹⁷

A Máriát borító köpeny-ábrázolás a máriapócsi falképen szimbolikus, mérete szándékosan túlnyúlik Mária alakján. Ez viszont már igazi unikum!

Sárkányölő Szent György

Térjünk vissza Lónya református templomába, ahol – mint azt a szakirodalom is kiemeli – a 13. századi falképek légiések, a szentek mosolygósak és mindegyik alakot egy kicsit másként festettek.¹⁸

A hajóban a déli fal közepén egy több mint négy és fél négyzetméteres (222 x 203 cm-es) képmezőben Sárkányölő Szent György ábrázolása került napvilágra.¹⁹ A hős katonaszent 303. táján vértanúként halt meg. Híres és gyakran ábrázolt története szerint ő győzte le a kisázsiai Sylena mocsarában rejtőző és már csak emberáldozatokkal megbékíthető sárkányt. Ráadásul éppen akkor, amikor áldozatként már a király leánya volt soron.²⁰

A lónyai falkép-maradványon a sárkány ma már alig látható, akárcsak a ló hátsó lábai. Teljesen ép viszont a megmentett, imára kulcsolt kezű szilénai királylány. A szent fejét különlegesen dí-

17 Seibert, Jutta (szerk.): A keresztény művészet lexikona (Corvina 1994, 182–183. p.).

18 Fazekas Gyöngyi: A lónyai református templom falképeinek restaurálása (Örökség 2008/2, 10. p.).

19 Lásd: Jegyzetek 8.

20 White, Kristin: Szentek kislexikona (Budapest 1993, 99–100. p.).

szített dicsfény övezi, vállát vörös köpeny fedi, mely alatt kilátszik a lemezekből álló vértje. Baljában ovális, vörös-fehér pajzsot emel maga elé, jobbával hatalmas lándzsát dőf a sárkányba, melyből magasra fröccsen a vér.

M i n t e g y harminc k i l o m é t e r r e Lónyától, Tarpán is fönnmaradt egy Sárkányölő Szent György-freskó.²¹

Tarpa tekintélyes méretű református templomának büszkesége az

1981–83 közt feltárt, a 15. század legelején készült ragyogó freskó, az érett gótikus magyar falképfestészet egyik legattraktívabb példája. Ennek pedig legnagyobb méretű képrésze Sárkányölő Szent György küzdelmét ábrázolja.

Szent Györgynek Magyarországon nagy kultusza alakult ki, templomokat szenteltek neki, 1326-ban pedig Károly Róbert lovagrendet alapított a szent nevével. Nagy tisztelet övezhette a szentet Tarpán is, mivel a templomot építtető Batori család őse maga is „sárkányölő” volt: a legenda szerint ő az Ecsedi láp sárkányát ölte meg, erre emlékeztet a család sárkányfogas címere is.

Sárkányölő Szent György freskóival még megyénkben is több helyen találkozhatunk, például a már említett Lónyán kívül Ófehértón és Laskodon is. A legszebb, legrészletgazdagabb azonban kétségkívül a tarpai.

A tekintélyes méretű, mégis táblaképek kompozíciós elveit őrző freskó közepén az ágaskodó lovon ülő Szent György látható. Lobogó haja, vörös bélésű kettős kereszttel ékes zöld ruhája, hegyes cipője inkább egy nemes lovagra emlékeztetnek. Lándzsáját fehér kesztyűs keze dőfi a fenevadba. A zöld színű sárkány a ló

21 Lásd: Jegyzetek 9.

patái alatt tekergőzik, tátott szájából vér fröccsen. (Felette két kisebb sárkányfejet fedezhetünk fel, csakügy, mint Ófehértón. Ezek talán a sárkány fiai, a gonosz sarjai.) A lovagként ábrázolt szent dicsfénye fölött viszont egy égből alányúló áldó kéz látható. Ezáltal az isteni jóság és a sátáni gonoszság örök küzdelme is megjelentetik. Ez valódi unikum a Szent György-ábrázolások között!

A jobb felső sarokban – egy sziklán - a sorsára váró, imára kulcsolt kezű királyleány térdel, zöld ruhában, vörös köpenyben. A bal felső sarokban egy dombra épült, fallal övezett tornyos város képe látható, melynek bástyájáról maga a koronás királyi pár figyel a szent és a sárkány viadalát.²²

Szent Ilona

Nyíribrony korábban 18. századnak hitt református templomának eredetére az 1985. évi kutatás derített fényt. A jelenlegi templom-épületnek a torony felé eső kétharmada 13. századi (az egykori hajó, a torony alatt román kori bejárattal). Az egyhajós térben, a déli falon tűnnek föl a Szt. Ilonát (és egy püspökalkatot) ábrázoló, 15. századi, gótikus freskók.²³

Szent Ilona a hagyomány szerint Kr. u. 250 körül született, az észak-kisázsiai Bithünia Drepanon nevű városában. A szerény származású leányt – egyes adatok szerint apja kocsmáros volt – Constantinus

²² A tarpai Sárkányölő Szent György-freskó színes fotója szerepelt A mosolygó szentek földjén című könyvem hátsó borítóján, mintegy „felelgetve” az évszázadnyival korábbi lönyai falképre.

²³ Lásd: Jegyzetek 10.

Chlorus római hadvezér vette feleségül. Mikor azonban férje 305-ben a Római Birodalom egyik társcsászára lett, elvált tőle. Krisztus után 306-ban azonban a fia, I. (Nagy) Constantinus került a trónra, s Ő az „Özvegy császárné” címet adományozta neki. Miután a Birodalom keleti tartományai is Nagy Konstantin kezére kerültek, Heléna Palesztinába zarándokolt, és Jézus nyomába eredve bejárta a Szentföldet. Mély vágy élt benne, hogy rátaláljon a Szent Kereszt maradványaira. Eusebius leírása szerint ő építtette az Olajfák hegyének bazilikáját és a betlehemi templomot is.²⁴

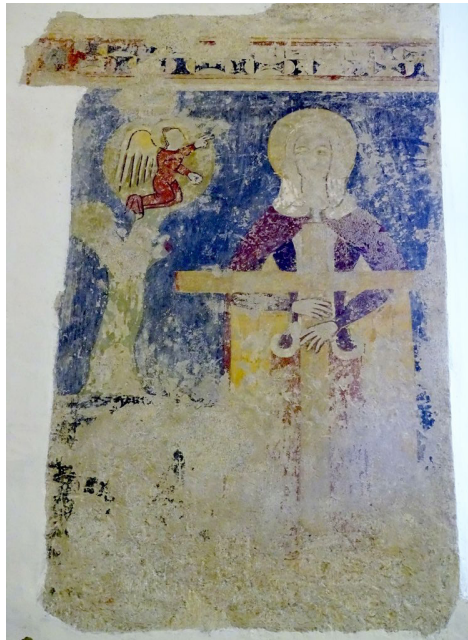
330 táján, egyes források szerint a számára oly kedves Szentföldön, mások²⁵ szerint szülőföldjén, Nicode-miában hunyt el. Kétségtelen tény azonban, hogy testét Rómába vitték, s ott is temették el.

Ikonográfiája szerint is többnyire az általa megtalált Szent Keresztre támaszkodik, vagy azt tartja kezében.

A nyíribronyi falképen Szent Ilona bíborvörös, jobbjaival fölfogott, redőkben aláhulló köpenyben áll. Korántsem „Ősz császárnőként”, hanem sugárzó, elegáns hölgyként ábrázoltatott. Ez annál is inkább feltűnő, hiszen Szent Ilona a Kereszt megtalálásának idejében már túl volt 75. életéven is. Császárné mivoltára a dicsfénybe rajzolt koronája (!) utal. Baljával – attribútumként – a megtalált Szent Keresztet fogja. A kereszt itt minden bizonnyal pusztán jelkép, hiszen alig háromnegyed embermagasságú. Eszmei tartalmára utal fölötte a feliratszalg is...

Néhány kilométerre innen, Baktalórántházán²⁶ is található – ikonográfiai és kompozíciós szempontból valamelyest hasonlatos – Szent Ilona-falkép.

Ennek különlegessége az, hogy a Szent Keresztet megta-

24 White, Kristin: Szentek kislexikona (Budapest 1993, 101. p.).

25 Tolnai Világlexikona (Budapest 1927, VII. kötet 139. p.).

26 Lásd: Jegyzetek 11.

láló Szent Ilonán kívül egy áldást osztó – avagy Helénát a szent helyek felkeresésében és megtalálásában segítő – angyalt is ráfestett az alkotó. A hangsúlyos attribútum azonban kétségkívül itt is a „háromnegyedes” kereszt, melyet az előkelő ruhában és bíborpalástban ábrázolt Szent Ilona két kezével tart (vagy ölel magához).

A Szent Kereszt megtalálásának legendája három különböző formában maradt ránk: az első az Ilona-legendája, a második a Cyriacus-legendája, a harmadik pedig a Protoniké-legendája, a második továbbvitt változataként. Időben azonban a legelső kétségkívül Szent Ilonáé. Ezt fogadta el hitelesnek Milánó szentté avatott püspöke, Ambrosius (Szent Ambrus) is. Nyugaton ő az első, aki Theodosius császár feletti gyászbeszédében (Kr. u. 395-ben) Ilona császárnőnek tulajdonítja a Kereszt megtalálását. Az általa előadott történet szerint Ilonát a Szentlélek indította arra, hogy megkeresse a Szentkeresztet. (A Szentlélek angyala látható a falképen!) Bár hármat is talált, a „Jesus Nazarenus Rex Judaeorum” felirat alapján azt azonosítani tudta.²⁷ Más legendás források szerint az azonosítást gyógyító csodák segítették.²⁸

A megtalálás feltételezett időpontja és a nagytekintélyű milánói püspök, Szent Ambrus beszéde között alig több mint hat évtized telt el, ami az evangéliumok viszonylatában egyáltalán nem tűnik soknak. A későbbiekben pedig már kétség sem férhetett Szent Ilona Szent Kereszt-találásához.²⁹

Szent László

A magyar falképfestészet önálló ikonográfiai alkotása a Szent László-falképciklus. I. László királyunk 1077-ben lépett trónra, testvére – I. Géza – halála után. 1095. július 29-én, alig 50 évesen hunyt el. III. Celesztin pápa pedig 1192-ben iktatta a szentek sorába.³⁰

Ez a freskóciklus az 1068-as kerlési – cserhalmiként is ismert – csatához kapcsolódó lánymentés történetét jeleníti meg. Ez az országba betört „fekete kunok” – valójában besenyők (úzok) – elle-

27 Kroll, Gerhard: Jézus nyomában (Budapest 1993, 569. p.).

28 Rapcsányi László: Jeruzsálem (Budapest 1984, 229. p.).

29 Különösképpen így volt ez Cynewulf „Elene” című – 9. századi – költeménye után.

30 Lásd: Jegyzetek 12.

ni hadjárathoz kapcsolódó legenda. László – bár súlyos sebet kapott – üldözőbe vette a magyar lánnyal nyergében menekülő kun harcost: *„Szent László herceg meglátott egy pogányt, aki lova hátán egy szép magyar leányt hurcolt magával. Azt gondolta tehát Szent László herceg, hogy ez a váradi püspök leánya, és ámbár nehéz sebben volt, mégis nagy hamar üldözőbe vette lova hátán, melyet Szögnek nevezett. Midőn azután lándzsavégre megközelítette, semmire sem*

ment vele, mert az ő lova már nem iramodott gyorsabban, amannak lova se maradt vissza semennyit sem; így mintegy kartávolság volt a lándzsa hegye és a kun háta között. Rákiáltott tehát Szent László herceg a leányra és *mondá: „Szép hugám! Fogd meg a kunt övénel, és vedd magad a földre!«* Az meg is tette. *Mikor a földön hevert, Szent László herceg közléről át akarta szúrní a lándzsával; ám a leány ekkor nagyon kérte, ne ölje meg, hanem bocsássa el. Ebből is kitetszik, nincsen hívség az asszonyokban, bizonyára fajtalan szerelemből akarta meg-szabadítani. A szent herceg azután sokáig mérközött a férfiúval, majd elvágta inát és megölte. De az a leány nem a püspök leánya volt.*”³¹

Laskodon tekinthetjük meg régióink egyetlen fennmaradt Szent László-legenda falképciklusát.³²

A laskodi Szent László-kép-sorozat a leányrablás eseményét, majd a birkózást, vagyis Szent László és a kun harcat, azután pedig a nyakazás jelenetét örökíti meg. (Utóbbit láthat-

31 Lásd: Jegyzetek 13.

32 Lásd: Jegyzetek 14.

juk a kis képen.) A jobbról balra tartó sorban az utolsó kép egy Krisztus-ábrázolás. A laskodi Szent László-freskók jelentőségét az adja, hogy a szakirodalom szerint ez a legrégebbi fennmaradt Szent-László-legenda.³³

Szent Kozma és Szent Damján

Az egykori Bereg vármegye leghíresebb középkori temploma kétségkívül a Csaronda-patak árteréből kiemelkedő dombra épült csarodai református templom. A templom egyben az ország egyik legismertebb középkori műemléke, mely a múlt század közepe óta sokat szerepel a magyar műemléki irodalomban, ahol – klaszszikus tagolása, a torony, a hajó és a szentély harmonikus egysége okán – az Árpád-kori falusi templomok jellegzetes és kvalitásos példájának tekintik.

A templom legnagyobb értékét a tekintélyes méretű és minőségű falképei adják. A legtöbben úgy vélik, hogy a 13. század végén, legkésőbb a 14. század elején készültek, ám vitán felül a késő román kori festészetünk kivételesen nagy jelentőségű emlékei.

A templom falképei közül kétségkívül a leghíresebbek, legtöbbet idézettek a Szent Kozmát és Szent Damjánt, a mosolygó orvosszenteket ábrázolóak.³⁴

33 Lásd: Jegyzetek 15.

34 Lásd: Jegyzetek 16.

De kik voltak ezek az orvosszentek?

Szent Kozma és Damján nemcsak hitbuzgó orvosok, ám egyben vértanúk is voltak. Népszerűségük ellenére szinte semmit sem tudunk róluk. Még a szentek lexikona is úgy fogalmaz, hogy amit kettejükéről tudunk, pusztán „legendás adat”. De miről beszélnek e legendák? Mert belőlük több is akad, hiszen életükről három egymástól több ponton eltérő ázsiai, római illetve arab legenda maradt fenn.

Úgy tartják, hogy Kozma és Damján (avagy Koszmasz és Damianosz) ikertestvérek voltak, s Arábia provinciában születtek. Tanulmányaikat az ókori Szíria területén végezték, s hamarosan híres orvosokként működtek Kisázsiaiban, a Római Birodalom Kilikia tartományában. Hírnevükhöz nemcsak a sikeres orvosi munka járult hozzá, hanem az is, hogy gyógyításaikért sosem fogadtak el betegeiktől pénzt. Egyik legendájuk szerint egy elfekélyesedett lábú etióp embert – akiről már mindenki lemondott – magával az imádság erejével gyógyítottak meg. Nagy hittérítők hírében álltak, s városuk apostolai lettek. Nem csoda hát, hogy Diocletianus keresztény-üldözései idején (Kr. u. 303 táján) Lysias helytartó parancsára letartóztatták őket. A foglyul ejtett orvosokat kegyetlenül megkínózták. Még megkínzattatásukhoz is csodák sora fűződik, végül mégis lefejezték őket. Holttestüket a szíriai Cyrrus városában temették el.

Gyorsan terjedő tiszteletüket jelzi, hogy már az V. század elején két templomot is szenteltek nekik Konstantinápolyban. Még maga Jusztiniánusz (527-565) kelet-római császár is úgy tartotta, hogy a szentek közbenjárására gyógyulhatott meg súlyos betegségéből. Római bazilikájukat is ebben az időben, 530 táján emelték. Amikor pedig 1260-ban Párizsban megalakult a sebészek első kollégiuma, őket választották védőszentül. Így nem meglepő, hogy Kozmát és Damjánt mind a mai napig az orvosok, a gyógyszerészek és a borbélyok védőszentjének tartják.³⁵

Azt viszont kevesen tudják, hogy a magyar királyi korona (a Szent Korona) úgynevezett Corona Graeca részén is megtalálható – hangsúlyozottan ikerábrázolásként - Szent Kozma és Szent Damján arképe.

Ennek fényében különösen izgalmas, hogy a csarodai képen a mosolygós, simaarcú Damján és a szakállas-bajszos Kozma

35 White, Kristin: Szentek kislexikona (Budapest 1993, 155–156. p.).

egy-egy országalmát tart kezében. Ez annál is inkább különleges, mert az összes többi ábrázoláson orvosi kellékeket: kenőcsös tégelyt, gyógyszerítő mozsarat, orvosságos ládikát, vagy – mint a keresztény művészet lexikona is megemlíti – urológiai üvegedényt tartanak kezükben.³⁶ Meglepő, hogy a szakirodalom eddig³⁷ még egyáltalán nem vizsgálta okát ennek az unikális beállításnak.

És most, kedves olvasó, hadd hívjam egy kis nyomozásra!
Valóban Kozma és Damján van a falképen?

Mert, ha „névfelirat” nem volna, eszünkbe sem jutna őket vélni a megfestett alakokban. Egyrészt egyáltalán nem tűnnek ikertestvéreknek, hiszen az egyik még ártatlan mosolyú ifjú, göndör fürtökkel, míg a másik érett férfiú, szakállal, bajusszal. Ruházatuk sem ingyen gyógyító vidéki orvosokhoz illő, hiszen az archaikus palást alól drága díszű ruházat tűnik elő.

És hol vannak az orvosszentekre jellemző attribútumok: a kenőcsös tégely, a gyógyszerítő mozsár, vagy az orvosságos ládika? A kezükben tartott országalma pedig egyértelműen hatalmi, királyi szimbólum. Ezek alapján sokkal inkább lehetnének Szent Imre és Szent István. (Pontosan úgy, ahogy Lónya gótikus falképén láthatók!)

Valószínűsíthetően az itáliai kötődésű festő őket vette mintául. A felirat pedig „szükségből” kerülhetett feléjük, hiszen mégis csak ők a legismertebb „szent-pár”.

Akár így, akár úgy, e falképek festője örökké őrzi titkát.

Jegyzetek

1. A megyei napilap Fotós előadás a megye freskóiról címmel adott hírt az előadásról: „A Bessenyei Társaság szervezésében december 9-én 16,30-tól Sipos László Forster-érmes műemlékfotós zenei részletekkel színesített vetített képes előadást tart megyénk középkori freskóiról a megyei könyvtár konferenciatermében.” Kelet-Magyarország, 2021. december 9.
2. Bemutattam és elemeztem Laskod különleges freskóciklusát, majd Lónya Árpád-kori templomát, annak román kori és gótikus falképeit, későreneszánsz ízű falfestését. Ugyancsak a középkori falképkincsünket bemutató publikációs folyamat része Szent Ilona nyíribronyi képének, Márokpapi frissen föltárt freskótöredékeinek, Csaroda orvosszentjeinek és Ófehértó falképciklusainak,

³⁶ Seibert, Jutta (szerk.): A keresztény művészet lexikona (Budapest 1994, 181. p.).

³⁷ Lásd: Jegyzetek 17.

valamint Sárkányölő Szent György tarpai falképének történelmi és ikonográfiai elemzése, de foglalkoztam a közelmúltban megkutatott, műemléki szempontból izgalmasan helyreállított zajtai Szent György-templommal, s annak feltárt falképmaradványaival is. (Ezek a tanulmányok a Műemlékvédelem, az Örökség, az Értékmentő, a Szabolcs-Szatmár-Beregi Szemle, a Nyírségi Gondolat, valamint a Nyírségi Gondolat könyvtárának 13. kötetében, a Bessenyei Almanachban és tíz tanulmánykötetben jelentek meg.)

3. A Bessenyei Társaság előadásán Baktalórántháza, Csaroda, Laskod, Lónya, Máriapócs, Márokpapi, Nagyar, Napkor, Nyírbéltek, Nyírmihálydi, Nyíribrony, Nyirtura, Ófehértó, Ópályi, Piricse, Székely, Tarpa és Zajta templomainak középkori falképeit mutattam be.
4. A templom freskóiról részletesebben: Gaylhoffer-Kovács Gábor: A baktalórántházi római katolikus templom középkori falképei. In: Kollár Tibor (szerk.): Középkori templomok a Tiszától a Kárpátokig. (SzSzBMTKÜ 2013. ISBN 978-963-086373-5. 80–93. p.).
5. Az említett középkori falképek legutóbb a Jézustól Szent Lászlóig – Középkori falképek Szabolcs-Szatmár-Beregből című fotóalbumomban kerültek publikálásra (Örökségünk Könyvkiadó 2021. ISBN 978-615-5788-70-3. Második, bővített kiadás: 2021. ISBN 978-615-5788-72-7.).
6. Lásd részletesebben: Újonnan feltárt Árpád-kori falképek - A lónyai gótikus falképek (Értékmentő 2008/2, 15–17. p.) Gondolatok a lónyai románkori és gótikus falképek ikonográfiájáról (Szabolcs-szatmár-beregi Szemle 2009/2, 269–275. p.). A tanulmányok szerepelnek a Titkot rejtő műemlékek – Műemlékvédelmi és művészettörténeti tanulmányok 1999–2011. (Örökségünk Könyvkiadó 2011. ISBN 978-963-9694-33-0) valamint a Titkot rejtő templomok – Műemlékvédelmi és művészettörténeti írások a Felső-Tisza-vidék szakrális építészetéről és falképeiről (Örökségünk Könyvkiadó 2020. ISBN 978-615-5788-53-6) kötetekben.
7. Az ICOMOS, teljes nevén International Council on Monuments and Sites / Conseil international des monuments et des sites (Műemlékek és Műemlékhelyszínek Nemzetközi Tanácsa) egy 1965-ben alapított nemzetközi szakmai szervezet, melynek célja, hogy minden lehetséges módon előmozdítsa és segítse a műemlékek és műemlékhelyszínek megőrzését, bemutatását, méltó – fenntartható és fenntartó – használatát. Székhelye pedig Párizsban van. (A Wikipédia nyomán.)
8. Részletesebben lásd: Újonnan feltárt Árpád-kori falképek – A lónyai gótikus falképek (Értékmentő 2008/2, 15–17. p.) Gondolatok a lónyai románkori és gótikus falképek ikonográfiájáról (Szabolcs-Szatmár-Beregi Szemle 2009/2, 269–275. p.). A tanulmányok szerepelnek a Titkot rejtő műemlékek – Műemlékvédelmi és művészettörténeti tanulmányok 1999–2011. (Örökségünk Könyvkiadó 2011. ISBN 978-963-9694-33-0) valamint a Titkot rejtő templomok – Műemlékvédelmi és művészettörténeti írások a Felső-Tisza-vidék szakrális építészetéről és falképeiről (Örökségünk Könyvkiadó 2020. ISBN 978-615-5788-53-6) kötetekben.
9. Részletesebben lásd: A tarpai sárkányölő (In: Titkot rejtő templomok – Műemlékvédelmi és művészettörténeti írások a Felső-Tisza-vidék szakrális építészetéről és falképeiről. Örökségünk Könyvkiadó, 2020. ISBN 978-615-5788-53-6. 138–141. p.)
10. Részletesebben lásd: A feledés homályába merülve... Gótikus falképek a Nyírségben (Örökség 2008/11, 18–19. p.) Ilona, a szent császárné (In: Csillag és... A Nyírségi Gondolat könyvtára 2014. ISBN: 978-963-89964-1-1. HU- ISSN 2064-0129. 292–294. p.). A tanulmányok megjelentek a Helyszíni szemle – Tanulmányok a társadalomtudományok köréből (Örökségünk Könyvkiadó

2016. ISBN 978 963 9694 78 1.) és a Tanulmányok Szabolcs-Szatmár-Bereg középkori falképeiről (Örökségünk Könyvkiadó 2021. ISBN 978-615-5788-71-0) című kötetekben.
11. A templom freskóiról részletesebben: Gaylhoffer-Kovács Gábor: A baktalórántházi római katolikus templom középkori falképei. In: Kollár Tibor (szerk.): Középkori templomok a Tiszától a Kárpátokig. (SzSzBMTKÜ 2013. ISBN 978-963-086373-5. 80–93. p.).
  12. Vég Gábor: Magyarország királyai és királynéi. (Budapest 1991, 31–33. p.); Szentek kislexikona – Magyar szentek. Összeállította Szuhay-Havas Ervin (Budapest 1993, 266–268. p.).
  13. Képes Krónika. A Kálti Márk fehérvári örkanonoknak tulajdonított mű 12 fejezetben meséli el a magyarok történetét a hun történettől Károly Basarab elleni hadjáratáig. Az 1330. évi események elmondásánál mondat közben szakad meg. A kézirat szövegét az előszó szerint 1358-ban kezdték összeállítani. – A Magyarok Krónikája. Szerk. Glatz Ferenc (Budapest 1996, 130. p.).
  14. Részletesebben lásd: A laskodi református templom - Egy korai Szent László-legenda freskó (Műemlékvédelem 2000/5, 279-285. p.), Szent László-freskók a laskodi református templomban (Szabolcs-Szatmár-Beregi Szemle 2000/4, 397–401 p.) A tanulmányok megjelentek a Titkot rejtő műemlékek – Műemlékvédelmi és művészettörténeti tanulmányok 1999-2011. (Örökségünk Könyvkiadó 2011. ISBN 978-963-9694-33-0) és a Tanulmányok Szabolcs-Szatmár-Bereg középkori falképeiről (Örökségünk Könyvkiadó 2021. ISBN 978-615-5788-71-0) című kötetekben.
  15. Például Jékely Zsombor és Lányi József „Falfestészeti emlékek a középkori Magyarország északkeleti megyéiből” című, Budapesten 2009-ben megjelent reprezentatív albumban, Jékely Zsombor: Középkori falfestészet a Felső-Tisza-vidéken, In: Kollár Tibor (szerk.) Művészet és vallás a Felső-Tisza-vidéken (SzSzBMTKÜ, Nyíregyháza 2014); Jékely Zsombor: A korai Szent László-ciklusok narratív rendszere és előképei, In: Kerny Terézia, Mikó Árpád, Smohay András (szerk.): Szent László kora és kultusza – Tanulmánykötet Szent László tiszteletére (Székesfehérvári Egyházmegyei Múzeum 2019).
  16. Részletesebben lásd: Csaroda mosolygó orvosszentjei (előadásanyag 2008), megjelent A mosolygó szentek földjén – Műemlékvédelmi és művészettörténeti tanulmányok a Felső-Tisza-vidékről című kötetben (Örökségünk Könyvkiadó 2018. ISBN 978-615-5788-07-9. 96–101. p.), majd a Titkot rejtő templomok - Műemlékvédelmi és művészettörténeti írások a Felső-Tisza-vidék szakrális építészetéről és falképeiről (Örökségünk Könyvkiadó 2020. ISBN 978-615-5788-53-6, Tanulmányok Szabolcs-Szatmár-Bereg középkori falképeiről (Örökségünk Könyvkiadó 2021. ISBN 978-615-5788-71-0) című kötetekben.
  17. Jelen tanulmány szerzője a Magyar Műemlékvédelemért – Forster Gyula-emlékérem átvétele (2008) után Budapesten, Bécsben majd Révkomáromban tartott előadásában feszegette ezt a kérdést, s adta elő okfejtését. Megjelent A mosolygó szentek földjén – Műemlékvédelmi és művészettörténeti tanulmányok a Felső-Tisza-vidékről (Örökségünk Könyvkiadó 2018, ISBN 978-615-5788-07-9), majd a Titkot rejtő templomok – Műemlékvédelmi és művészettörténeti írások a Felső-Tisza-vidék szakrális építészetéről és falképeiről (Örökségünk Könyvkiadó 2020. ISBN 978-615-5788-53-6), végül pedig a Tanulmányok Szabolcs-Szatmár-Bereg középkori falképeiről (Örökségünk Könyvkiadó 2021. ISBN 978-615-5788-71-0) című kötetekben.

Beszámoló a Bessenyei Társaság 2020. évi tevékenységéről

Bessenyei György Irodalmi és Művelődési Társaság aktív, tagjainak létszáma 2020-ben 67 fő volt. Szomorúan emlékezünk meg két alapító tagunk haláláról, akik 2020-ban örökre eltávoztak közülünk; Palotai Erzsébet és Horváth József. Temetésükön részt vettek tagjaink és Társaságunk koszorút helyezett el sírjukon.

A Bessenyei György Irodalmi és Művelődési Társaság az 2020-ban dühöngő COVID-19 járvány miatt nem tudta a szokott munkarendje szerint megtartani összejöveteleit. A minden hónap utolsó csütörtökjén lévő találkozásaink felét sem sikerült megtartanunk.

Januárban az Evangélikus Kossuth Lajos Gimnázium múzeumát tekintettük meg a gimnázium dísztermében tartott beszámoló közgyűlést követően.

Februárban „A verselő szívsebész” címmel beszélgetést folytattunk Eisert Lászlóval, aki édesapjáról, dr. Eisert Árpádról és annak titkolt szenvedélyéről a verselésről beszélt.

A járvány első hulláma miatt a többi, első félévre tervezett előadásunk elmaradt. Biztunk benne, hogy a nyári szünet után visszaállhat az élet a megszokott kerékvágásba és reméltük, hogy pótolhatjuk azokat. Terveinket az élet felülírta.

Szeptemberben ellátogattunk a nyáron megnyitott Kállay Gyűjtemény új épületébe, ahol kellő higiéniai távolságot tartva megnéztük városunk új kiállítóhelyét. A kiállításokon dr. Holmár Zoltán történész kalauzolt bennünket.

Október 6-án még megemlékezhattünk a trianoni tragédiáról dr. Takács Péter tanár úrral. A megyei könyvtárral közösen tartott rendezvény a könyvtár előadótermében volt, aztán ismét

fokozódott a járványhelyzet és egyre veszélyesebb lett a személyes találkozás.

Egy rendezvényt tartottunk még szabad téren. **Október** 29-én, a halottak napja közelében, kilátogattunk a városi köztemetőbe, hogy fejet hajtsunk névadónk sírjánál. Ezt az alkalmat egyben az elmaradt György napi ünnepség pótlásának is szántuk, de emlékeztünk arra is, hogy 80 éve helyezték végső nyughelyére Bessenyei hamvait a nyíregyházi sírkertben. Az emlékhelyen Komiszár Dénes tartott beszédet és Román István mondott köszöntőt, majd a Magyar Szablyavívó Iskola helyi tagjai tisztelegtek és a megye és város katonai hagyományörzői is koszorúztak.

Decemberben, sajnálatunkra elmaradt a hagyományos, kedves karácsonyi ünnepség. Az ünnepi alkalomra a tervezett előadást (dr. Ivancsó István „A bizánci költészet egyik gyöngyszeme a karácsonyi konták”) filmre rögzítettük és elektronikus úton juttattuk el tagjainknak. Ugyancsak elektronikus üzenetben jutott el tagtársaimhoz a hagyományos elnöki serleg-köszöntő.

A megtartott programjainkat a fertőződéstől való félelem ellenére átlagosan 21 fő látogatta.

Gazdálkodás:

A Társaság pénzügyeit továbbra is Treczkóné Brilla Mónika könyvelő bonyolítja jelképes, évi 12 000.- Ft díjazásért. Határidőre elkészítette a Társaság 2020. évi pénzügyi beszámolóját, alkalmanként pályázatokat készített.

Működésünket a tagdíjak és esetleges adományok, pályázatok fedezik. 2020-ban a **Bethlen Gábor Alapkezelőtől** nyertünk működésünk segítésére 200 000.- Ft pályázati forrást.

A tagdíjából befolyt bevétel 2020-ban 149 500.- Ft volt, (2019-ben: 116 000.- Ft) melyet 64 fő fizetett be (2019-ben 56 fő). A tagdíjakat banki befizetéssel, banki utalással és készpénz-befizetéssel lehet teljesíteni. Az örvendetes tagdíjbefizetés-emelkedés minden bizonnyal színvonalas társasági rendezvényeinknek is köszönhető.

A tagdíjat fizetett tagtársaink megkapták a Bessenyei Almanach 2019. című kötetet, az év folyamán elhangzott előadások írott változatával.

Kiadásaink között legnagyobb tétel a Bessenyei Almanach előállítására, és a kiküldés postaköltsége, valamint az év folyamán felmerült koszorúköltiségek.

A Bethlen Gábor Alapkezelő pályázati pénzéből fontos irodai beszerzéseket valósítottunk meg. (bélyegző, roll-up, irodaszer stb.) Mivel az elszámolás a 2021. évre áthúzódik, az elnyert támogatás egy részét a 2021-es programjaink során használjuk fel.

Fő célkitűzésünket, hogy legalább annyi tagdíj befolyjon kaszánkba, amennyi az Almanach előállítását és rendszeres kiadásainkat fedezi, ez évben nem sikerült megvalósítani.

2020-as kifizetéseink:

Almanach költsége:	133 875.- Ft
Postaköltség	3 525.- Ft
Koszorú éves költsége	14 600.- Ft
Könyvelő díja	12 000.- Ft
<u>Pályázati díj</u>	<u>2 000.- Ft</u>

Összesen: 166 000.- Ft

A befolyt tagdíjak (149 500.- Ft) nem fedezték költségeinket, így alkalmanként, pl. koszorú vásárlás esetén tagságunk adományával egészítettük ki a hiányzó összeget.

Postaköltségünket minimalizáltuk, leveleket csak e-mailben küldünk, vagy személyesen kézbesítünk. A jövőben is kérjük tagjaink segítségét az információk továbbadásában.

Az előadók ajándékait, csomagolóanyagot, virágot adományok fedezik.

Köszönetemet fejezem ki a vezetőség tagjainak és mindazon tagjainknak, akik munkájukkal, természetbeni hozzájárulásukkal segítették működésünket.

Nyíregyháza, 2021. június 24.

dr. Kührner Éva
elnök

A Bessenyei Társaság 2021. évi munkaterve

Nehéz munkatervet készíteni ilyen válságos időszakban. Reméljük 2021. II. félévében visszaállíthatjuk összejöveteleink szokásos rendjét és elmaradt programjainkat bepótolhatjuk.

Bessenyei György Irodalmi és Művelődési Társaság 2021-ben is a szokott munkarendje szerint – minden hónap utolsó csütörtökjén – szeretné összejöveteleit tartani.

Programjainkat a tudományos ismeretek terjesztése, az elsősorban a városunkhoz és megyénkhez kötődő alkotók bemutatása, társasági kiadványok megjelentetése jegyében szervezzük hozzájárulva térségünk szellemi arculatának formálásához, Bessenyei szellemi örökségének továbbadásához.

Amennyiben a helyzet megengedi, ellátogatnánk Bakonszrege, ahol megtartanánk – ha késve is – hagyományos György-napi megemlékezésünket.

Pályázati támogatás függvényében szeretnénk megjelentetni a Nemesi és Polgári Füzetek című sorozat 3. kötetét.

2021. év decemberében megjelentetjük a Bessenyei Almanach 2020–2021. kiadványunkat. Az elmaradt programok miatt tartottuk célszerűnek és gazdaságosnak az összevont szám kiadását. A két csonka év előadásaival tudunk megtölteni egy szokásos terjedelmű kötetet.

Szeretnénk kialakítani a társaság 21. századi igényes arculatát, szeretnénk megreformálni a kommunikációját. Ennek érdekében létre kívánunk hozni egy honlapot, amely nemcsak a tagok és nem tagok informálását szolgálná, hanem kiadványaink digitalizált változatával információs adatbázisként is szolgálna a Bessenyeiekről, a társaságban folyó tudományos, helyismereti tevékenységről. Ennek jelenleg csupán anyagi akadályai vannak, ezért céljaink eléréséhez folyamatosan pályázunk.

Feladatunknak tekintjük a taglétszámunk szinten tartását, emelését. Ezt a célt színvonalas programokkal és a megújított kommunikációval, marketing tevékenységgel kívánjuk elérni.

Mindezek megvalósításához új anyagi forrásokat is keresünk.

2021. év végén lejár jelenlegi elnökségünk mandátuma, ezért fontos feladatunk lesz az új elnökség megválasztása.

Beszámoló a Bessenyei Társaság 2021. évi tevékenységéről

Bessenyei György Irodalmi és Művelődési Társaság aktív, tagjainak létszáma 2021-ben 42 főre apadt. A tagság egyharmados csökkenésének oka a pandémia számlájára írható; rendezvényeink száma jelentősen lecsökkent és amikor tarthattunk is személyes jelenlét melletti összejöveteleket, akkor sem vállalták sokan a részvételt. 2021-ben a járvány tomboló harmadik hulláma miatt az év második felében tudtunk csak találkozni. Rendezvényeink látogatottsága már-már a „békeidőkre” emlékeztetett, hiszen átlagosan 20 fő jelent meg alkalmainkon.

Sajnos voltak veszteségeink is. Szomorúan emlékezünk meg örökös elnökünk dr. Bánszki István haláláról, aki 2021-ben örökre eltávozott közülünk.

Örömmel jelzem, hogy a rendkívüli helyzet ellenére, több betervezett vállalkásunkat sikerült teljesíteni. A kényszerpihenő alatt sikerült kialakítani a Móricz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtár honlapján a Bessenyei Társaság menüt, mely alatt elhelyeztük kiadványaink digitalizált változatát, mely teljes szövegű információval szolgál a Társaságban folyó tudományos és helyismereti tevékenységről.

Sikerült ellátogatnunk Bakonszrege és kiadtuk a Nemesi és Polgári Füzetek című sorozat 3. füzetét.

Hosszú kényszerszünet után a pótlólagosan megtartott **június**i beszámoló közgyűlésen találkoztunk először személyesen.

A nyári szünetet követő első igazi találkozásunk **szepemberben** volt, amikor önköltségesen, autóbusszal Bakonszrege utaztunk, hogy fejet hajtsunk névadónk Bessenyei György első sírjánál, halálának 210 évfordulóján és részt vegyünk a felújított Bessenyei Emlékház és kiállítás ünnepélyes megnyitásán.

Októberben végre a megyei könyvtár előadótermében találkoztunk azon a rendezvényen, melyen Kéry Péter operatőr-rendező beszélt a városi televíziózás hőskoráról.

Novemberben végre pótolhattuk dr. Holmár Zoltán többször elhalasztott előadását a megyében található Bessenyei-emlékekről.

Decemberben Sipos László vezetésével kalandozhattunk ugyan megyénk középkori freskói között, de sajnálatunkra elmaradt a hagyományos kedves karácsonyi ünneplés. Nem maradt el viszont az elnöki serleg-köszöntő. Koccintás nélkül, de búcsúztattuk a magunk mögött hagyott nehéz évet, és köszöntöttük a reményeink szerint jobb előttünk álló 2022-t.

Gazdálkodás:

A Társaság pénzügyeit továbbra is Treczkóné Brilla Mónika könyvelő bonyolítja jelképes, évi 12 000.- Ft díjazásért. Határidőre elkészítette a Társaság aktuális évi pénzügyi beszámolóját, alkalmanként pályázatokat készített.

Működésünket a tagdíjak és esetleges adományok, pályázatok fedezik.

2021-ben is nyertünk működésünk támogatására 200 000.- Ft pályázati forrást a **Bethlen Gábor Alapkezelőtől**. A támogatást irodaszerre, nyomtatásra, étel-ital költségre lehetett felhasználni. Nyíregyháza Megyei Jogú Város 100 000.- Ft-tal támogatta a Nemesi és Polgári Füzetek (NPF) 3. kötetének kiadását.

Ezt az összesen 300 000.- Ft pályázati forrást az alábbi célokra költöttünk el:

NPF 3. költsége:	204 750.- Ft
Irodaszer	73 574.- Ft
<u>Étel-ital, előadói ajándék</u>	<u>24 524.- Ft</u>
Összesen:	302 848.- Ft

A tagdíjakból befolyt bevétel 2021-ben 96 500.- Ft volt, (2020-ban: 149 500.- Ft) melyet 42 fő fizetett be (2020-ban 64 fő). A tagdíjakat banki befizetéssel, banki átutalással és készpénz-befizetéssel lehet teljesíteni.

Kiadásaink között legnagyobb tételt mindig a Bessenyei Almanach képviseli. A járvány miatt azonban két év összevonásával 2020-2021-es kötet jelenik meg, a 2022 év költségvetésé-

nek terhére, így 2021 évben ez a nagy költési tétel nem terhelte 2021-es büdzsénket.

Legnagyobb összeg a koszorúk vásárlása. Postaköltségünket minimalizáltuk, leveleket csak e-mailben küldünk, vagy személyesen kézbesítünk. A jövőben is kérjük tagjaink segítségét az információk továbbadásában.

2021-es kifizetéseink a befolyt tagdíjak terhére:

Postaköltség	630.- Ft
Koszorúk éves költsége:	17 700.- Ft
Könyvelő díja	12 000.- Ft
<u>Pályázati díj</u>	<u>2 000.- Ft</u>

Összesen: 32 330.- Ft

A befolyt tagdíjakból (96 500.- Ft) fennmaradó összeget (64 170.- Ft) tartalékoljuk a következő évi Almanach kiadási költségeire, amely sajnos egyre tetemesebb, a papír árak és nyomdaköltségek nagymértékű emelkedése miatt.

Bizakodunk abban, hogy az elkövetkező évben is hozzá tudunk jutni pályázati forráshoz, ami megkönnyíthetné zavartalan működésünket.

Köszönetemet fejezem ki a vezetőség tagjainak és mindazon tagjainknak, akik munkájukkal, természetbeni hozzájárulásukkal segítették működésünket.

Nyíregyháza, 2022. február 24.

dr. Kührner Éva
elnök

A Bessenyei Társaság 2022. évi munkaterve

A még mindig fennálló járvány miatt nehéz munkatervet készíteni. Reméljük, hogy 2022-ben is a szokott munkarend szerint – minden hónap utolsó csütörtökjén – megtarthatjuk összejöveteleinket.

Programjainkat a tudományos ismeretek terjesztése, az elsősorban a városunkhoz és megyénkhez kötődő alkotók bemutatása, társasági kiadványok megjelentetése jegyében szervezzük továbbra is.

A terveink között szerepelnek kötetbemutatók, előadások (dr. Székely Gábor, Földvári Katalin, dr. Babosi László stb.). Bízunk benne, hogy sikerül megtartani a hagyományos György-napi ünnepséget a Megyeházán, és el tudunk látogatni Baktalórántházára.

2022 elején a leköszönő elnökség helyére új elnökséget választunk, így a jövő év programját nagyrészt az új testület alakítja majd ki.

Fontos feladatunk lesz továbbra is a taglétszám szinten tartása, emelése. Ezt a célt színvonalas programokkal és a megújított kommunikációval, marketing tevékenységgel lehet elérni.

A leköszönő elnökség nevében megköszönöm a tagság aktivitását és az elnökség munkájának segítségét.

Nyíregyháza, 2021. december 31.

dr. Kührner Éva
elnök

A TÁRSASÁG TAGJAINAK IRODALMI-KÖZÉLETI JELENLÉTE

B. RISKÓ IRÉN:

Némasággá szelídült szavak

Vnokámhoz

Felsüt a Nap a felhők mögül,
új reményt és új életet szül.
Megdobbant végre egy picit szív,
Tágra nyílt szájjal örömet sír.

Megszülettél, mint égi csoda,
Boldogság szállt az otthonunkba,
két ember rólad álmodozott,
aggódba lesik mozdulatod.

Angyali arcon bájos mosoly,
csillogó szemmel csodálkozol:
ím`e világ, hol jövőd honol,
benne szüled, ki föléd hajol.

Veled a lét új csodát ígér,
hozzánk a fény ragyogva betér.
Érted szép élni és küzdeni,
apró kezedbe kincset adni.

Mesés, boldog jövő várjon rád,
maradj gyerek, keresd a csodát,
most csacsogj, neved, vidáman játssz,
akkor se sírj, ha nem jön, mit vársz!

Elmegyek

Elmegyek, súlyom nehéz teher neked,
csak prédának foglalok szívedben
valaki, fontosabbnak szánt helyet,
kölcsonkért álmodom ne birtokold végleg,
ne szolgáljak örökké úr-töltelékeknek.
Elmegyek, hulló levéllel repüljek
az esti széllel, s hogyha célba érek,
egy keringőre maradt időm talán,
hullámozó dűnék süllyedő talaján
egyedül állok, s valaki vár rám.
Valaki bolyong kőrögöket törve,
talpát megsebezve, erőt nem kímélve
keres egy társat az utolsó tánchoz,
csöndben érlelődő hattyúdalához.
Indulok már, magammal cipelve
üres éveinkbe sűrített semmit,
magánytól remegő tenyérhez érve
átjárja szívemben nyugvó, szelíd
vágyakkal megtelt melegsége.
Engedem, sodorjon távol a dagály,
mint viharverte, félig korhadó ág
elterülve a hullámok habján,
lelkem ringatózva nyugalmat talál.

Maradj

Megálmodtalak
az idők kezdetén.
Vártalak feltörő vágyak sötétjén.
Megtaláltalak. Benned élek tovább.
Veled létezem.
Úgy árad ereimben a boldogság,
mint templomi oltár előtt csendülő
igaz égi zsoltár.

Ábrándos szemed szelíd ragyogása,
bársonyos ajkad varázsos mosolya
elkápráztat, mint hihetetlen csoda.
Maradj velem,
ha úgy szeretsz, mint én,
ha szemedben lángoló tűz értem ég,
s szíved ritmusa az enyémmel zenél.
Maradj velem,
ha éppen reám vártál,
az idők kezdetén rólam álmodtál,
s a benned lángoló vágy sodor hozzám!
Maradj velem,
ha így szeretsz, Kedvesem!

Karácsony éjjelén

Karácsony éjjelén élénk az ég kékje,
hamvad a közöny, lobog a szeretet,
színeire bomlik a Sarkcsillag fénye,
arannyal hinti a jégrögös földet.

A szívekben ezernyi apró húr pendül,
a szunnyadó hangszer másként muzsikál,
a súlyos teherre fehér lepel terül,
s csenddé dermed ma a végtelen magány.

Karácsony éjjelén a lappangó csoda
halkan lépdelve bátorkodik elő,
bizonyossá válik, léte nem legenda,
fényessége adjon szívünknek erőt!

Szeretet és béke hulljon a világra,
öröm könnyei gyémántokká válva
csiszolják lelkünket gyöngéden simára,
az év napjait szebbé varázsolva!

CSERMELY TIBOR:

Nektek írtam

A Megyei Nyugdíjas Szövetség folyóiratával 25 évvel ezelőtt találkoztam. Tanári kapcsolataink révén Orosz Szilárd felelős szerkesztő hívott, küldjek írásokat a nyugdíjasok lapjába. Már a második évfolyamban *Hitvalló kalendárium* címmel, egész éves sorozatom jelent meg, aztán évekig, esetenként, felkérésre írtam néhány cikket. Rendszeres szerzője a folyóiratnak akkor lettem, amikor 2006-ban Erdélyi Tamás lett a főszerkesztő, és felkért a szerkesztőbizottságban való közreműködésre. (A 2007–2018 közötti írásokat tartalmazó kötet 2021-ben jelent meg.)

Most, hogy visszalapozok az elmúlt időszak lapszámaiban, tetten érem, hogy az irodalom jelenlétét igyekeztem képviselni a havonta megjelenő írásokban. Megemlékeztem aktuális évfordulókról, sorozatokat írtam a *Biblia évéről*, a *Hitvalló irodalomról*, leveleket küldtem a *könyvtárból*, bemutattam köztünk élő szerzőket, frissen megjelent irodalmi alkotásokat (*a névmutatóban kb. másfélszáz író, költő neve szerepel!*) Annak idején hosszabb sorozatban közölte a folyóirat a *Tanárságom széphistóriái* és az *Egy gimnazista olvasónaplója* egyes írásait. Ezek azért nem szerepelnek a mostani válogatásban, mert önálló kötetenként is megjelentek. Ugyancsak kimaradnak a kötetből azok az írásaim, amelyek 2018 februárja után a megújult Nyugdíjaséletben jelentek meg, hiszen akkor meg-

váltunk a lap szerkesztésétől, de szívesen fogadták azokat. Most szeretettel nyújtom át kedves nyugdíjas társaimnak ezt az összeállítást, hogy legyen ez része emlékező élményeinknek 2021-ben!

* * *

A kötet egy cikkét mutatjuk be a Nyugdíjasélet 2015/3. számából, amelyet éppen a Bessenyei Almanach 2014-nek szentelt írója.

Vivát Almanach !

Megjelent a Bessenyei Társaság tizedik évkönyve, ezzel a klasszikus lelkesült felkiáltással vezette be *dr. Bánszki István*, a társaság örökös elnöke a Almanach jubileumi kötetét.

Nem véletlen az ő emlékeket idéző, irodalmat, kultúrát, műveltséget felmutató megszólalása a kötet élén, hiszen ő volt az, aki 1987-ben nem kis küzdelmek árán újraélesztette azt a Bessenyei társaságot, amely még 1898-ban Bessenyei Kör néven alakult meg Nyíregyházán. A nagymúltú, kultúrát ápoló és formáló egyesület a két világháború között jelentős társadalmi tényezője volt a megyeszékhelynek. 1945 után a hatalom nem tartotta kívánatosnak a polgári, civil szervezetek működését, így a Bessenyei Társaság működését is betiltották.

Az újjáalakult Társaság havonta tartotta összejöveleteit, amelyeken a bölcsész-költő és filozófus-író irodalmi hagyatékának ápolásán túl a megye irodalmi hagyományainak népszerűsítését is feladatának tekintette. Az egyre gazdagodó, sok szálon szövődő kulturális munkálkodás 2005-re érett be olyanná, hogy az elhangzott irodalmi bemutatkozásokat, a gazdag tartalmú tanulmányokat egy évente megjelenő Almanachban gyűjtsük össze.

Így ismertük meg *L. Gál Mária* csendben fogantatott gondolatait, *Bodnár István* sorra megjelenő, emlékeket idéző novelláit, *Pagonyi Szabó János* frissen kiadott, nagy lendületű versesköteteit, *Demeter Sándor* érzékenységgel teli költeményeit, *dr. Dolinay*

Tamás Forgácsaim című, életbölcsséget és jóízű humort sugárzó könyvecskéit, *dr. Papp Irén (PI)* mély tartalmú, nemegyszer megrázó élményű írásait, *Horváth József* és *felesége, Gizike* emlékezetes szerepléseit, *Vengrinyák János* (egykori kedves tanítványom) verseit és jobbitó szándékú prózai írásait.

A kötetekben megőrzött számos tanulmány közül ki kell emelnünk *dr. Székely Gábor* érdekes és izgalmas nyelvészeti írásait, *dr. Fazekas Árpád* 1956-os emlékeit, *Futaky László* személyes élményeket idéző tanulmányait, *Tóth Sándor* és *Komiszár Dénes* helytörténeti kutatásai eredményeit, *dr. Nagy Éva* nagysodrású irodalmi értekezéseit, *dr. Exterdéné Zsurkai Ilona* és *dr. Madácsi Mária* mentálhigiéniai és pszichológiai előadásait, *dr. Joób Árpád* ének-zenei műsorainak hangulatát.

A 10., jubileumi kötet folytatja a szépírók bemutatását csakúgy, mint a tanulmányírók publikációinak közlését. Gyakran megszólaltak megyénk művelődési, kulturális intézményeinek vezetői: a levéltár, a múzeum, a zeneiskola, könyvtár igazgatói is. Meg kell említenem, hogy a kötetek technikai szerkesztésének minden gondja-baja vállalása mellett, *Erdélyi Tamás* változatos fotóanyag bemutatásával gazdagította az Almanachok anyagát.

Az egykori költői figyelmeztetés így szól: egy vers porszem lehet a nagy világirodalom óriási hegyén, porszem lehet a Himaláján. A társaság tagjainak írásaival, gondolataival is egy-egy porszemmel megnőtt a Himalája.

Csermely Tibor,
az Almanach szerkesztője

* * *

Lássuk egy másik cikkének záró részletét, melyben *Losonczi Léna* költő *Ha kérdezik* című versének utolsó két szakaszát idézi a lap 2017/11. számából:

Ha kérdezik...

Magyar népünket mi tartja, védi?

s hazánkért tenni mit lehet?

Milyen vonzás, erő kell ahhoz

hogy megtartsion egy nemzetet?

két szó a válasz:

Isten-hit kell és szeretet!

Ha kérdezik...

S Te kérdezed...

E szétzilált, romlott világban

EMBERNEK lenni hogy' lehet?

A válaszod rá, ne feledd:

-- Isten-hit kell és szeretet!

ERDÉLYI TAMÁS:

Az utolsó nyíregyházi kefekötő

Előszó családomnak és barátaimnak

Kedveseim!

Kérésetekre külön füzetben kezetekbe adom a pályázatokon elfogadott, és a város Élettörténetek 2020 kötetben kiadott írásomat, hiszen elsősorban Nektek szántam; ismerjétek meg, honnan jöttünk, milyen volt elődeink élete, munkája. Főhajtás ez nagyapám, apám emléke előtt, akik megalapozták családjunk életútját. [A szakma részletesen ismertett leírását e kivonatból kihagytam. – A dolgozatot a Megyei Levéltár helytörténeti dokumentumként befogadta és oklevéllel díjazta, a városi önkormányzat az Idősügyi Tanács által kiírt pályázatán 2020-ban 1. díjjal jutalmazta.]

– *Meséld el nekem a kefekötő dédapám életét!* – így kért felnőtt unokám, bár nem lehet emléke Erdélyi dédapjáról, aki őt, a nyolchónapos dédunokáját 84 évesen vette karjára. (Nekem 78 évesen volt szerencsém magamhoz ölelni első dédunokámat, az ő fiát.)

– Megértem az érdeklődésedet, bár sok érdekes apróságot hallhattál már róla édesapádtól, hiszen nagyon bő humorú, nótás kedvű, családszerető ember volt, de a kisipari szakmájáról egy mai embernek nemigen lehet fogalma. A sokféle kefe, meszelő, ecset, partvis, üvegmosó ma már mind gyáripari termék, a „Hogyan készül?” című, ismeretterjesztő tévéműsor témája lehetne.

A cipész, szabó, asztalos stb., mai formájukban inkább javító-szolgáltatóként ismertek. Egy részük ma is élő foglalkozás, de apám és szitás társa mestersége még az igényes kézműves-enciklopédiából (Wikipédia) is kihagyott (elfelejtett?) szócikk. Pedig ha más emléke nem volna a kefekötőnek, a régi szólás ma is él: „iszik, mint a kefekötő”. A szólás eredetének megfejtése *O. Nagy Gábor* néhai neves nyelvtudóstól származik. Idézem: „A magyar szólás szó szerinti fordítása a német *er trinkt wie ein Bürstenbinder* szó-lásnak. A *bürsten* ‘kefelni’ szónak egyes nyelvjárásokban volt és ma is van lumpolni, mulatozni jelentése, innen adódott, hogy a gyakran, sokat italozó embert kefekötőnek mondják, illetve a kefekötés mesterségével hozzák kapcsolatba.” (*O. Nagy Gábor: Mi fán terem?* Gondolat Kiadó, Budapest, 1979).

– A történetét azzal kell kezdenem, hogy Nyíregyházán a XIX. század 80-as éveiben *Herr Zsigmond* Nagyorosi (ma Bocskai) utcai kefekötő mesternél tanult az apja, az én nagyapám, a Szentmihályról iparos inasnak a városba szegődött *Erdélyi Sándor* (1873–1947). Önállósulását követően a Közép (akkor még Kisorosi) utcán nyitott műhelyt *Erdey Sándor* kefekötő mesterként. [...]

– *Erdey Sándor* kefekötő szorgalmas, ügyes kezű mesterember volt. Házában háromhelyiséges műhelyt tartott fenn a kétszoba-konyhás lakás mellett. Három gyermekük született. *Margit* (1897), [*a málenkij robotra 1944-ben elhurcolt, és haza nem tért*] *Sándor* (1902) és *Gyula* (1905). Őt már az 1904 augusztusában felszentelt, Nyíregyháza, Kossuth téri Samassa-templomban, a mai Magyarok Nagyasszonya Társszékesegyházban keresztelték meg. [...]

– *Nagyapa, te láttad, ismerted [nagyapád] munkahelyét?*

– Igen. Pontosan emlékszem, miből állt a kefekötő műhelye, milyen szerszámokat használt. Megint megjegyzem, hogy nem lesz teljes az ismertetésem, de jelzem, hogy amikor az utolsó nyíregyházi kefekötő befejezte tevékenységét, a Nyíregyházi Jósa András Múzeum tudós munkatársa, *Nyárády Mihály* elkérte és bevitte a múzeumba a legfontosabb eszközöket, a fűrőgépet, szerszámokat, amelyek talán most is megvannak, valahol a pincében, de már nincs, aki rekonstruálni tudná belőlük az Erdey–Erdélyi kefék műhelyt. [...]

– *Hogyan éltek, szórakoztak, barátkoztak a felnőtté vált iparos legények? Hogyan lettek önállóak?*

– Gyula apám az otthoni körben hátrányos helyzetűnek érezte magát. Természetesen kereste az önállósodás útját. Az iparos ifjúság körében talált barátokra, társakra, akik között szabad vásárnapjain jól érezte magát. Részt vett szórakozásaikban, iparoskörü előadásokon szerepelt, jó hangú, jó humorú, s mivel csak hat elemi végzett, olvasottságán alapuló műveltségű ifjú, tehetséges táncos volt, érzelmesen, „cigányosan” tudott hegedülni. [...]

1935 áprilisában házasodtak össze [*édesanyámmal, Dienes Margittal*]. Budapestre költöztek. Az Albertfalvai Kefegyárban szívesen alkalmazták a hozzáértő, ügyes kezű szakmunkást, két év után már művezetői beosztást kapott. Az ifjú asszonyt a Singer cég a Rákóczi úti központban alkalmazta. Angyalföldön kaptak elérhető áron albérletet, egyikből a másikba költöztek. Igaz, innen naponta 12 kilométert kellett oda-vissza kerékpározni, mert a villamosbérlet megfizetésére már nem telt. Ráadásul 1937-ben én is megszülettem. [...]

– A II. világháború nagyon megváltoztatta az életeteket?

– Apám katonai behívásai, frontszolgálata, híradós beosztásában. Számomra négy hónapig tartó első osztály a községi népiskolában, sikeres vizsgával; ennyi időnk volt, hogy megtanuljunk írni-olvasni! Bombázások elől pincézés a fővárosban. Értesítés arról, hogy édesapám hadifogságba esett a Vértes környékén, majd a „felszabadulás”. Ínséges tavasz, amikor szójalisztból sültött kenyeret ettünk. Aztán „marhavagonban” hazaköltözés Nyíregyházára anyai nagyszüleimhez. [...]

Csak 1946 szeptemberében tért haza édesapám. Soha nem beszélt arról, mit élt át másfél éves hadifogsága alatt. Megmutatta a fotót, melyet rólunk őrzött, meg azt a barna kenyérdarabot, amit hazahozott, s kérte, tegyük majd vele együtt a koporsójába... [...]

A következő tavasszal azonban gyomorfekélyben elhunyt az öreg kefekötő. Adott volt a feladat: a műhely, az ipar, az idős Berta nagymamám gondozása. Nem volt más helyes választás, ki kellett cserélni a kefekötő névtáblát Erdélyi Gyula nevére. Új élet kezdődött, az utolsó nyíregyházi kefekötő kilencéves nehéz, szinte kilátástalan küzdelmével. [...]

Édesanyám a Kisiparosok Országos Szövetsége megyei szervezete adminisztrátora volt. Hajnalban megfőzte az ebédet, reggeli után elindította családját munkába és iskolába. Ebédidőben együtt vol-

tunk, majd délután folytatódott a munka, nekem a tanulás, játék. A hetivásárok sem bontották meg ezt a rendet, a piaci árusítás apa feladata volt. Ennek helyszíne kezdetben, kb. '49–50-ig a Bencs László, majd Lenin (ma Szabadság) tér, azután a Búza tér északi oldalán volt. Szombaton délután, vasárnap adódott lehetőség családi együttlétre, rokonokkal, barátokkal találkozásra, kirándulásokra, Sóstóra. Az ultipartik néhány partnerére jól emlékszem, például *Szilvasán Gyuri* bácsira, a Lenin téri suszterre, *Fábián Henrik* bádogosra és a sóstói szociális otthonból bejáró *Szakács Boda Sándor* bácsira. Előfordult, hogy hevesen összezsaptak egy-egy rontott betli vagy elbukott piros ulti után... De nem volt tartós a harag! Nyáron néhány hajdúszoboszlói strandolásra is sor került az akkor divatos, „filléres” különvonattal.

A KIOSZ-szervezetben, *Kampf Sámuel* megyei titkár irányításával élénk közösségi élet folyt. Az iparos kulturális hagyományok vonzották az embereket, olyan barátságok szövődtek, amelyek kedveztek a hangulatos együttléteknek, kártyázásnak, előbb a Vay Ádám utcai Iparosszékházban (amely később Helyőrségi Tisztiklub, majd Úttörőház lett, ma a Váci Mihály Kulturális Központ egyik épülete), aztán a Bocskai utcai KIOSZ-klubban (ma a Cafe Frei áll a helyén), néha a közkedvelt, közeli G.-korcsmában, időnként otthon. Kultúr csoport alakult. Az iparos ifjúság bevonásával szerveztek ünnepi előadásokat, amatőr színjátszó rendezvényeket, táncos esteket. Fellépéseik egyik szervezője édesanyám volt, édesapám viszont, sajátos humorával, hegedűjátékával rendszeresen részt vett azokon. Csasztuskákat írtak, választási időszakban a csoporttal vidékre is mentek „korteskörútra”, rövidebb bohózatokat adtak elő, melyek népszerűvé tették az iparos közönség körében. Kisdiákként magam is részt vettem ezekben.

A legemlékezetesebb produkciónk egy három felvonásos vígjáték, a *Nem magánügy* betanulása, és egy ismert fővárosi színész, *Verebes Károly* (*Verebes István* édesapja) rendezői segítségével Nyíregyházán, a Postás Otthonban, a Móricz Moziban és Újfehértón történt bemutatása volt (1954. május), melynek egyik karakteres főszerepét nagy sikerrel játszotta. Ide idézem a darab szereplői nevét: *Ternóczky István* fodrász, *Brezovszki Ibolya*, *Szabó Rózsa* ápolónő, *Kampf Sámuel*, *Tar Gyula* cipész, *Racsó Rudolf* órás és felesége, *Marika*, a betanító és sűgő: *Erdélyi Gyuláné*, *Erdélyi Tamás*, *Almásy Katalin*, *Orzovenszki János* fényképész és

Nem magánügy, 1954

Elöl Erdélyi Gyula, a felső sor
jobb szélén Erdélyi Gyuláné,
az első sor bal szélén a szerző

felesége Irénke, Molnár Sándor fodrász, Koppányi Ágnes, a szitás lánya, Fábrián Henrik bádogos és Erdélyi Gyula kefekötő – sajnos közülük már csak egyedül én élek.

– *Elmondásod szerint békés, alkotó időnek tűntek az ötvenes évek! Úgy gondolom, ez nem tartott sokáig.*

– A kefekötő kisiparnak 1956-ra végleg bealkonyult. Mint általában a kisiparnak, a szocialista iparosítással, esetünkben a kefégyárak termékeinek elterjedésével és a nyersanyagforrások teljes bedugulásával. [...] A kefekötő műhelyt apám felszámolta, helyiségeit, a telek jelentős részével együtt, lakásnak eladta, de a munkát nem hagyta abba. 52 évesen asztalosipari szövetkezeti tag, rövid időn belül szakmunkás, majd mester lett, nyugdíjazásáig hasznosítva a keféfákon megszerzett faipari tudását. A családban megmaradt keféi mellett számos kisbútorunk őrzi keze munkáját, melyeket nyugdíjasként is szívesen és nagy szakértelemmel készített, javított.

85 évet élt meg. A poros szakma, melyet 60 éves koráig cigarettázással is súlyosbított, elhasználta tüdejét, ez okozta halálát (és nem a mértéktartóan fogyasztott bor) az utolsó nyíregyházi kefekötőnek.

PAGONYI SZABÓ JÁNOS:

Csendbe zárt

Ülök, csak ülök csendes magányomban,
Vézna gondolat csapong a falon túl.
Te szikrázó-szerelmes-Élet, hol vagy?!
Mutad magad: Te ledér, Te felfúj!

Csendbe zárt a lélek, a szorongás jár...
S a börtön' nyomorúsága vesz körül.
A kedves, a barát telefonhoz citál:
Béna az Élet, csak a vírus örül.

De sohase mondd, hogy itt van a vége!
Nyílik az ajtó, s kitárul a Világ!
Csakgyötrelmek árán jutsz elébe, s
Nem volt hasztalan: fohászkod, imád!

PAGONYI SZABÓ JÁNOS:

Koronás-Járvány

Századok óta szól ez a nóta,
Keserves dallam, átiratokban.
Egyazon módon és időponton,
Kísért az ördög, ássa a gödröt...!

Pokoli zajban: mint kés a vajban
Indult a vírus, egy újabb típus:
Terjed, gyilkol a kór és elsodor:
Országot, népet és nemzedéket!?

Jövönket féltve, nézünk szemébe...!
Félünk, de hiszünk! Istentől kérünk
Védelmet, óvást, bátorítást a
Fennmaradáshoz: meg támogatást!

Százévenként üti fel a fejét a
Fekete-halál: megrendít, darál,
Elbán a néppel, életet tép el...
Ránk térdel újra, s elvisz egy szuszra!

Fennhéjázó-idők, cinikus-gög?!
Négyszázada itt! Minden célt borít!
Nemcsak egy zárvány! Koronás-járvány!
Testvére: pestis, kolera, nátha!

Remélhetünk, hátha megáll már ma?!
Hisz' tesznek Értünk! Fogadd meg Népünk!
Tegyél Magadért, s minden Emberért,
Ifjúságunkért és a Nemzetért!

„Bízva bízzál!”

„A remény hal meg utoljára!”

2020. 03. 30.

VENGRINYÁK JÁNOS:

Pogány Ima

Szenvedett szerelmek,
melyek visszatérnek.
Opálos oltárok,
sárgult fényképek,
tántorgó vágyak,
begubózott lelkek;
heves szél karcolja
azért olyan érdes...

Halántékom lüktet,
hús kezedre vágyom.
Egyetlen sor zokog
az egyhúrú gitáron;
megcsalnak az álmok,
hogy fehérek a fények,
pedig az égbolton
viharfelhők gyűlnek...

Rab marad a lelkem
múlt és jelen között.
Kettőnk muzsikája
szívembe költözött,
gyenge vállaimra
egy-egy ritmus zuhan!
Lelkemben a gyertyád
még mindig égve van...

2013. 09. 12.

– *A megbocsátás teszi az embert emberré* –

HÍRCSOKOR

Digitalizált társasági kiadványok

A 2020-2021-ben dühöngő COVID-19 járvány miatt a Bessenyei György Irodalmi és Művelődési Társaság nem tudta a szokott munkarendje szerint, minden hónap utolsó csütörtökjén megtartani szokásos összejöveteleit. Az első időszak sokkoló tanácstalanságát aztán egy régen megfogalmazódott gondolat megvalósítása követte, melyhez nem szükségeltetett a személyes jelenlét. Társunk volt ebben együttműködő partnerünk a Móricz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtár. Kialakítottak a könyvtár honlapján egy Bessenyei Társaság menüpontot, ahol folyamatosan el tudjuk helyezni a Társaság digitalizált kiadványait. A felületen már megtalálhatók és teljes terjedelmében olvashatók *Bánszki István* és *Kovács Tiborné* könyvtártörténetei, a Bessenyei Almanach régi, 1931-es és újabb, 2005–2019 közötti időszaknak a kötetei, a Bessenyei Breviárium és a Nemesi és Polgári Füzetek 1. és 2. számai. A Társaság több, régebbi kiadványának digitalizálása és elhelyezése jelenleg is folyik. Ez a nagy munka nem jöhetett volna létre *Erdélyi Tamás* segítőkész munkája nélkül. Köszönet érte!

Reméljük, nem csak a Társaság tagjainak, de szűkebb pátriánk közönségének is hasznára válik ez az értékes digitalizált tartalom!

KEDVES OLVASÓINK!

A Bessenyei Társaság kiadványait a honlapunkon is megtekinthetik a Gyorslinkek menüpont alatt.

www.mzsk.hu

Móricz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtár
4400 Nyíregyháza, Szabadság tér 2.

Logo of Bessenyei György Irodalmi és Művelődési Társaság

Logo of MÓRICZ ZSIGMOND MEGYEI ÉS VÁROSI KÖNYVTÁR

Logo of Magyar Könyvtári Szövetség

Logo of Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma

Logo of Nemzeti Fejlesztési Minisztérium

Logo of Európai Unió

Kührner Éva

Úr érkezése szavalóverseny

A költészet napjához kapcsolódóan, annak közelében rendezti meg az Evangélikus Kossuth Lajos Gimnázium az „Úr érkezése” című szavalóversenyt, melyet dr. Bánszki István örökös elnökünk, a gimnázium egykori igazgatója (a képen egy korábbi díjazottal) hívott életre a kilencvenes évek elején. A tavalyi járvány-kényszerűsünet után, idén 27. alkalommal megrendezett megméretés rendhagyó módon folyt. A versenyzők videóra rögzítették előadásukat, mely hagyományosan egy protestáns költő szabadon választott verse és egy, a szervezők által kiválasztott evangélikus szerző életművének egy darabja. A kiválasztott az idén Jánosy István (1919–2006) volt, akinek életművét ily módon nemcsak a versenyzők, hanem a népes közönség is megismerhette az iskola honlapján elhelyezett felvételekről.

A zsűri, melynek elnöke a Bessenyei Társaság jelenlegi vezetője volt, tíz versenyző előadása közül választotta ki a legjobbkat. A döntés éppen azon a napon született meg, amikor dr. Bánszki István irodalomtörténész, örökös elnökünk (1929–2021) az Úrhoz érkezett. (K. É.)

Kállay-emléktábla avatás Napkoron

A Bessenyei Társaság meghívást kapott 2021. augusztus 20-ra egy napkori eseményre. Tagságunkat a vezetőség két tagja képviselte. A római katolikus templom falán Kállay András (1839. április 1.-1919. október 18.) emlékét örökítették meg. Azét a Kállay Andrást, aki mint főispán ott bábáskodott a Bessenyei Kör megalakításánál is. A születési helye, a család kúriája már nem áll a községben, így megkeresztelésének helyszínén, a napkori római katolikus templom falán tiszteleg az utókor Szabolcs vármegye egykori főispánja és országgyűlési képviselője előtt.

Komiszár Dénes

Hősök-napi sírgondozás

A Hősök Napján (május utolsó vasárnapja) országszerte megemlékeznek az I. és II. világháborúban hősi halált halt katonákról. 2021-ben ennek apropóján az Evangélikus Kossuth Lajos Gimnázium 10 diákja segítségével – Komiszár Dénes elnökségi tag koordinálásával – azon tanárok és diákok nyughelyét tettük rendbe az Északi temetőben, akik az egykori evangélikus főgimnáziumhoz kötődtek, illetve Bessenyei György sírját is, aki a volt Önképzőkör és a később ebből kinövő Bessenyei Kör (Társaság) névadója is.

Köszönet *Pénzes Tibor* ügyvezetőnek és munkatársainak, akik a szükséges eszközöket rendelkezésünkre bocsátották! A gimnázium diákjai a jövőben *Siska Péter* tanár úr felügyelete mellett folyamatosan végzik a sírok gondozását.

Babicz Gyöngyi
igazgató, EKLG

Kitüntetések

Komoly könyvtáros elismeréseket kapott a Bessenyei György Irodalmi és Művelődési Társaság elnökségének két tagja a járvány miatt szeptember elejére halasztott Könyvtárosok Világnapja alkalmából tartott ünnepi ülésen.

Kovács Tiborné Piroška a Társaság elnökségi tagja, a város kulturális életének meghatározó személyisége a Magyar Könyvtárosok Egyesülete Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei Szervezete által alapított Csendes János

életműdíjat vehette át, melyet több évtizedes könyvtárosi és a Bessenyei György Tanárképző Főiskola könyvtárigazgatójaként végzett munkássága elismerésül kapott.

Ugyancsak ez alkalomból díjazta a megyei szervezet *dr. Kührner Évát*, a Bessenyei Társaság elnökét, aki a több évtizedes Nyíregyházán végzett könyvtárszervezői és oktatói tevékenysége elismeréseként a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megye Könyvtári Kultúrájáért elnevezésű díjat kapta meg.

Elnökünk emellett a közelmúltban átvehette a Magyar Könyvtárosok Egyesülete Emlékérmét is civil szakmai szervezetben végzett két évtizedes tevékenységéért. *(K. D.)*

Bessenyei-jubileum Kisvárdán

110 évvel ezelőtt, 1911 szeptemberében kezdődött el az oktatás Kisvárdán az Állami Főgimnáziumban, amely ma már Bessenyei György nevét viseli.

A jubileumi évet változatos programok sorozatával ünnepelték, amelynek szeptember 14-i eseményére a Bessenyei Emléknapra meghívást kapott Társaságunk is. Kicsi, egykori besis diákokból összeállt csapat látogatott el Kisvárdára, ahol koszorút helyeztünk el a gimnázium épülete előtt álló Bessenyei szobor talapzatánál.

Az ünnepi program részeként a nagy hagyományú Bessenyei Akadémia keretében *dr. habil. Minya Károly* nyelvész, intézetigazgató, főiskolai tanár, az iskola egykori tanulója tartott előadást a jelenlegi diákoknak Bessenyei György szellemi örökségéről.

Az Akadémiának tagjai olyan egykori tanulók lehetnek, akik jelentős szakmai tudományos vagy művészi karriert értek el.

A Bessenyei Társaságot az a megtiszteltetés érte, hogy a névadó emlékének folyamatos ápolása, szellemi öröksége megőrzése érdekében kifejtett tevékenységünk elismeréseként tiszteletbeli tagja lettünk e testületnek. Az ezt tanúsító diplomát *Bíró Gábor* igazgató úr nyújtotta át.

Nagy Éva

TARTALOM

A Bessenyei Társaság 2020–21. évi programjai	5
KÜHRNER ÉVA: Beköszöntő	5
BÚCSÚZUNK	
BELINSZKY ETELKA: Emlékezés Bánszki István Igazgató Úrra	8
NAGY ÉVA: „Emeld nemzetedet” Emlékezés dr. Bánszki Istvánra	13
NAGY ÉVA: „Fény felé...” Horváth Józsefről	15
NYIKES JUDIT, ERDÉLYI TAMÁS: Emlékeik Palotai Erzsébetről	17
ELŐADÁSOK, RENDEZVÉNYEK	
PINTÉNÉ KOSINA JUDIT: A Kossuth Gimnázium múzeuma	20
KÜHRNER ÉVA: A verselő szívsebész, Eisert Árpád	26
HOLMÁR ZOLTÁN: A Kállay Gyűjteményben	32
TAKÁCS PÉTER: Trianon előzményei és következményei	38
PAGONYI SZABÓ JÁNOS: Békés-diktátum	41
KOMISZÁR DÉNES: 80 éve nyugszík Nyíregyházán Bessenyei	43
ROMÁN ISTVÁN: Bessenyei György sírjánál	47
SZATHMÁRY ISTVÁN: Bessenyei tiszaberceli szülőházánál (vers)	49
IVANCSÓ ISTVÁN: A bizánci költészet: a karácsonyi konták	51
NAGY ÉVA, KOVÁCS ZSOLT: ÜNNEPSÉG Bakonszegen	69
KÉRY PÉTER: A helyi televíziózás kezdete Nyíregyházán	75
HOLMÁR ZOLTÁN: Bessenyei-emlékek Szabolcs-Szatmár-Beregben	83
SIPOS LÁSZLÓ: Középkori faliképeink titokzatos világa	94
Beszámoló a Társaság 2020–2021-es éveiről	110
A TÁRSASÁG TAGJAINAK IRODALMI-KÖZÉLETI JELENLÉTE	
B. RISKÓ IRÉN: Némasággá szelídült szavak – verskötet	128
CSERMELY TIBOR: Nektek írtam – gyűjteménykötet	121
ERDÉLYI TAMÁS: Az utolsó kefekötő – helytörténeti pályázat	124
PAGONYI SZABÓ JÁNOS és VENGRINYÁK JÁNOS versei	129
HÍRCSOKOR	132
A Bessenyei Társaság 2020–21. évi eseményei színes képeken	139

Felhívás szerzőinkhez!

Kiadványunk szerkesztésének megkönnyítése érdekében, kérjük szerzőinket, hogy kéziratukat lehetőleg elektronikus formában, az alábbi szempontok figyelembevételével készítsék el.

A kéziratokat Times New Roman 12-es betűvel, 1,5-es sortávolsággal kérjük. Az ábrákat, fotókat, címmel ellátva külön fájlban kérjük beküldeni. A hivatkozásokot, kiegészítő információkat lábjegyzetben kérjük feltüntetni. A kéziratokat lehetőleg elektronikus formában a bessenyei.tars@gmail.com címre kérjük.

A BESSENYEI TÁRSASÁG a 2020-2021. évi fontosabb eseményei képeken

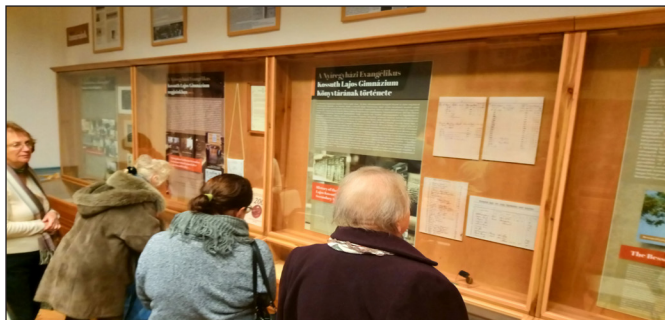
**2020. JANUÁR: Közgyűlés a Kossuth Lajos Gimnáziumban,
és az iskola múzeumának megtekintése.**
BABICZ GYÖNGYI igazgató üdvözlése, **KÜHRNER ÉVA** beszámolója és
PINTÉRNÉ KOSINA JUDIT könyvtárvezető múzeumismertetője (20. oldal)

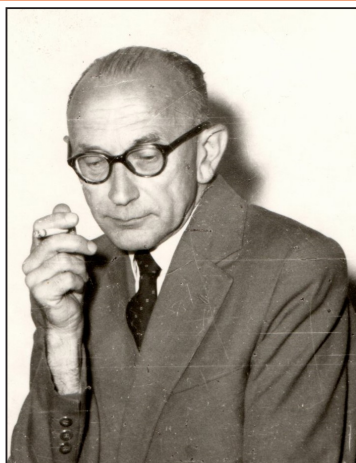
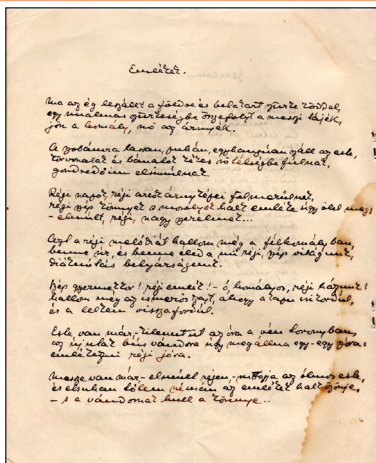
A közgyűlés résztvevői

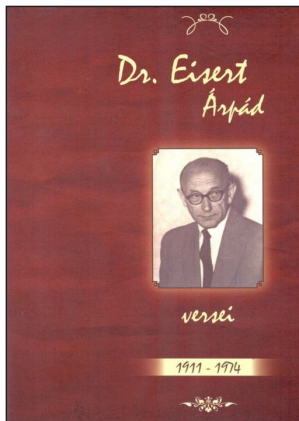
Az irodalmi múzeum tablójának egy része egy osztályteremben

A múzeum kiállítási termében – ERDÉLYI TAMÁS öregdiák gyűjteménye előtt

2020. FEBRUÁR: dr. Eisert Árpád szívsebész, kézirata és akvarelljei (26. oldal)

**2020. SZEPTEMBER: Látogatás a Kállay Gyűjteményben,
HOLMÁR ZOLTÁN vezetésével. (32. oldal)**

**2020. OKTÓBER: TAKÁCS PÉTER: Trianoni megemlékezés, könyvbemutató.
PAGONYI SZABÓ JÁNOS: Békés-diktátum (38. oldal)**

Fotók: Sipéki Péter

**2020. OKTÓBER: Bessenyei sírjánál, KOMISZÁR DÉNES beszéde,
koszorúzás, szablyaiskolások tisztelgése (43. oldal)**

Mottó:

*„Ez a serleg Bessenyei serlege
Tiszta borral tüzes lelket tölts bele,
Úgy idézd a Bessenyei szellemét,
Műveltségért, magyarságért
Küzdjön minden nemzedék!”*

**2020. DECEMBER: (IVANCSÓ ISTVÁN online előadása)
és elnökünk online ünnepi köszöntője (51. oldal)**

2021. JÚNIUS: Közgyűlés

**2021. SZEPTEMBER 29.: Ünnepség Bakonszegen, kiállítás,
a Bessenyei György-émlékház avatása, szoborkoszorúzás (69. oldal)**

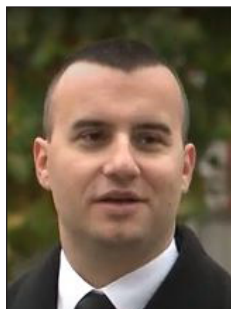

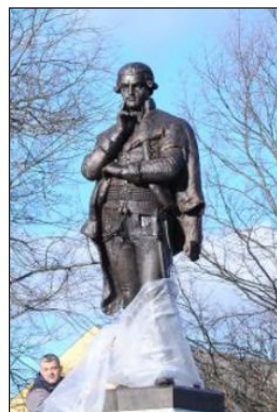
**2021. SZEPTEMBER: Koszorúzás után Bessenyei szobránál.
Ünnepi ülés és a megállapodások aláírása (69. oldal)**

**A Nadányi-kúria levéltári helytörténeti kiállításán,
és búcsú Bessenyei emlékoszlopánál**

**2021. NOVEMBER:
HOLMÁR ZOLTÁN
bemutatja a megye
Bessenyei- emlékeit**

**2021. DECEMBER: A Bessenyei szobor felújítása
és a „megtisztítás” eredménye (83. oldal)**

**2021. DECEMBER: SIPOS LÁSZLÓ előadása:
Középkori falképeink titokzatos világa (94. oldal)**

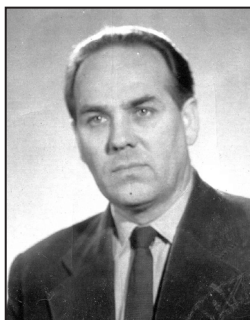
Gróf Károlyi Ferenc

Kállay Miklós és Helén
esküvői képe

Szakall Kálmán

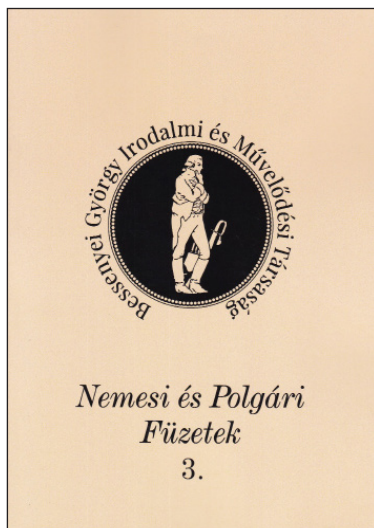

A Kállay-címer

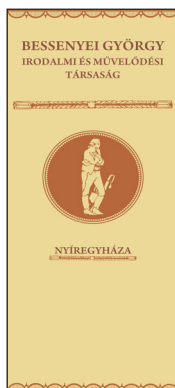

Krasznai András

Elkészült a Nemesi és Polgári Füzetek 3. köteté. Képek a füzetből

**A füzetborító és
a Társaság új arculati eleme**

2021. DECEMBER: elnöki köszöntő

„... sajnálatunkra elmaradt a hagyományos, kedves karácsonyi ünneplés, de nem maradt el az elnöki serleg-köszöntő. Koccintás nélkül, de búcsúztattuk a magunk mögött hagyott nehéz évet, és köszöntöttük az előttünk álló, reményeink szerint jobb 2022-t.” (114. oldal)

